די מלחמה פאר'ן לעבען

איינע ערצאהלונג

פון דעם יודישען פאלקס-לעבען.

אין צוויי טהייל.

איבערזעטצט אונטער דער רעדאקציאן פון

בן-אריה

הוצאת בן-חיים.

ערשטער טהייל.

ווילנא

שנת תרנ"ה לפ"ק.

БОРЬБА ЗА СУЩЕСТВОВАНІЕ.

Разсказъ въ 2-хъ частяхъ.

Переводъ подъ редакціею И.-В. Бенъ-Арія.

ВИЛЬНА.

Типографія А. Г. Розенкранца и М. Шрифтзетцера,

на Лидскомъ переулкѣ, домъ № 2598/13

1895.

ש. אַנ-סקי

[איבערזעצט פון רוסיש]

ייִוואָ · יידישער וויסנשאַפטלעכער אינסטיטוט — YIVO INSTITUTE FOR JEWISH RESEARCH, INC. N.Y.

1/16487

א.

אַ גליקליך לעבען.

איבער איינע פון די פאַרוואָרפענע, ענגע און שמוציגע הינטערגעסליך אין דער גרויסער שטאָדט .N איז איי, ענדינג געגאַנגען אַ יודענע, מיט אַ לעביל ברויט אונטערן אָרעם. נאָך איהר צוקנייטשטע שטערן, טיף איינגעגראָבענע אויגען און אויסגעדאַרטע געזיכט האָט מען זיא געקענט שאַטצען לכל הפחות אַיאָהר 50, אין אמת אָבער איז איהר נאָך קיין 30 אויך ניט געוועזן, די שטאַנדיגע האָרעוואַניע, אָרעמקייט און דחקות האָבען אויף איהר געזיכט יונגערהייט אַיין עלטער אַרויפגעוואָרפען. איהר קאָסטיום איז בעשטאַנען פון אַ פערשמאָצטע צערפליקטע קליידיל, מיט אַ צעריסענע פאַטשיילע אויף די פלייטשעס. די קאָפּ איז געווען פערבונדען עפּעס מיט אַזאַ זאַך, אויף וועלכע מען האָט בעשטימט ניט געקאָנט זאָגען, וואָס דאָס איז: אַ קויטיגער האַנדטוך אָדער גלאַטט אַזוי אַ אָניצע.

דער טאָג איז געווען אַ חמורנער, עס האָט געטריפט אַ קליינער רעגען, איינער פון יענע קליינע און קאַלטע אָסיענגע רעגענס, וועלכע קאַפּען און קאַפּען אָהן אַ סוף, אָהן אַ אויפהער, און וועלכע וואַרפען אַ אונמוטה אויפען האַרצען און נעהמען דורך דעם קערפּער איבער הויפּט פון דעם אָרעמען מענשען, וועלכען דאָס לעבען ווייזט ניט קיין פרעהליכע מיענע אויך דענסטמאָל, ווען די נאַטור הערום איהם שיינט און פרייט זיך.

די יודינע איז צוגעגאַנגען צו אַ קליין איינגעבייגענע שטיבעל מיט איין פענסטעריל צום גאַס, אָדער, ריכטיגער געזאָגט, צו דער בלאָטע; זיא האָט אויפגעעפענט די טהיר, וועלכע איז געווען בעשלאָגען מיט טראַנטעס און געהאַנגען אויף איין זאַוויעסע, און דורכגעהענדיג דורך אַ צימער אין וועלכען עס האָט געאַרבייט אַ שוסטער, איז זי העריין אין אַיין קליינעם קאַמעריל.

בייא איין וואַנד איז געשטאַנען אַ בעטט מיט אַ קאָמאָד — אַ צערלעכערטער ווי אַ ריעשעטע; ביי דער אַנדער וואַנד — אַ טישעל מיט אַ פאָר שטוהלען אויף

Дозволено Цензурою 22 Августа 1894 года Вильна.

[illegible]

דרייא פיס, דערצו אלאנגע באנק; אין מיטען איז געהאנגען א קינדער-וויגעל. און מיט דעם האט זיך געענדיגט די מעבעל פון דיזער ענגער וואהנונג. אויפ'ן בעט זיינען געזעסען 2 קינדער: איינער א יאהר 9, אין צעררריסענע פלודערין און אין איין ארבע כנפות; דער צווייטער א יאהר 5 – אין א שווארצע גראבע, לייוועגדענע העמדיל.

– מאמע! מאמע! אט איז די מאמע געקומען! האט געשריען דער אינגערער מיט א קול, אין וועלכען עס האט זיך געהערט אי פרייד אי טרויער, און איז הערויסגעשפרונגען פון בעטט – מאמע, איך וויל עסען! גיב מיר ברויט!

– פרעסער! – האט געאנטווארט די מוטטער מיט כעס – זעה נאר, ווי ער האט דאס קיין צייט ניט, ער קען שוין א מינוט ניט ווארטען, לאז מיך פריער אין שטוב אריין געהן; דער טאג איז נאך גרויס, וועסט נאך פאספייען זיך אנצופלאצען.

– איי, נעה! איך וויל סטראשנע עסען! – האט געשריען דער אינגעלע מיט א געוויין, און האט אריינגעלאזען די פינגערלאך אין די הערליך.

– איך דארף געהן אין חדר – האט זיך אבגערופען דער עלטערער, אבשטופענדיג דעם ברודער אן א זייט – גיב מיר, מאמע איבערבייסען וועל איך אוועקגעהן.

די מוטטער האט אבגעשניטען א שטיקיל ברויט, האט ארויסגענומען פון טישקעסטיל איין אוגערקע און האט איהם דערלאנגט.

דער יונגעל האט גענומען די ברויט מיט די אוגערקע און איז אוועקגעגאנגען.

– „א וואהלער חדר, ניט דא וואס צו ריידען!" האט די מוטטער גערעדט מיט זיך אליין, „אין א שעה ארום וועט ער שוין קומען ווארמעס עססען, ער לערנט זיך דארטען איבער! מיינע שונאים, ליעבער גאטט, זאלען דארפען האבען צו טהון מיט די ארעמע חדרים, מיט די קליינע מלמדים און מיט זייער לערנען צו זאמען; זיי געהמען נור אומזיסטע געלד ביי דעם ארעמאן.

זי האט אמאך געטאהן מיטין האנד.

– און מ י ר, מאמע? – האט געפרעגט דער קליינינקער, אויסשטעלענדיג אויף דער מוטטער די אויגליך.

– נא, פרעסער! אין א שעה ארום וועט ער ווידער ניט לאזען לעבען; – עססען! מען קען זיי גאר קיין מאל ניט אנקארמענען, מען קען זיך גאר ניט דערהארעווען פאר זיי. – האט זי גירעדט שטיל, כמעט ווי צו זיך אליין. – נעכטען ביי נאכט, שוין נאר שפעט, האב איך גענומען אהאלבען לעבעל ברויט – האבין זיי דאס אויפגעפרעססען צו וועטשערע, און היינט דארף

מען

מען שוין אנדערע ברויט, וואו זאל איך דאס נעהמען! איך בין דאך ניט רויטשילד! היינטיגע פערדינסטען: גראבט די ערד א גאנצען טאג און נעמט אין גאנצען 3 רובל א וואך – וואלט ער לכל הפחות געווען געזונד, וואלט ער נעהמען מיט אללע ארבייטער צו גלייך, 4 – 5 רובל א וואך – איז דאס אויך ניט – דארף ער נאך צום אומגליק זיין א קראנקער.

זי איז אריינגעגאנגען אין צימער, וואו דער שוסטער האט געארבייט.

– ווי פריה איז דער זייגער, פריידע? האט זי געפרעגט ביי דער בעל הבית-טע, א בלינדליכע יודינע, וועלכע האט געשטריקט א זאק.

– עס וועט שוין זיין נאך האלבען טאג.

– אי! שוין צייט טראגען משה-ן ווארמעס.

די וויבל איז צוגעגאנגען צום אויבען, האט ארויסגענומען פון דארטין א טעפעל און פערוויקלענדיג איהם אין א טישטוך און אנשניידענדיג ברויט, האט זי שוין געוואלט ארויס געהן, נאר זי האט זיך עפעס דערמאנט.

– אי האב איך אקאפ, ניט דא וואס צו ריידען! איך האב נאך ניט א קוק געטאהן אויף די מיידעלע און איך וויל שוין געהן, זי האט דא געוויס געוויינט, וועה איז מיר! זי האט דאך נאך פון אין דער פריה אן ניט געזייגען, פוינעלע, פיצינקע מיינע!

די מוטטער האט זיך אומגעקעהרט אין איהר קעמעריל, האט ארויסגענומען פון וויגעלע א קינד, א שמוטציגע, פערוויקעלט אין סמאטעס, האט איהר א קוס געטהאן און צוגעקוועטשט צום הארצען, די מוידעלע האט געזייגען מיט חשק.

– די קאפ דרעהט זיך מיר! עס איז עפעס א וואונדער, ווי זי האלט זיך נאך אויף די פלייטשעס – האט די מוטטער גערעדט צו זיך, לייגענדיג דאס קינד צוריק אין וויגעלע – אין די 5 וואכען וואס משה האט אבגעקראנקט זיינען מיר שטארק רייך געווארען, און איצט, אז ער האט שוין אנגעהייבען איבער אנייס צוא ארבייטען, וואלט איהם חאטש שמעריל צאהלען דיא שלימסמזלדיגע 3 רובל א וואך אין דער צייט – איז דאס אויך ניט, ער לייגט אלץ אב! „היינט – מארגען, מארגען – היינט... אט, א פנים זיי זיינען זאט, און וואס די ארבייטער הונגערן איז ניט זייער דאגה. בערך א מינוט איז זי געשטאנען פערטראכט.

– איך בין איצטער דורכגעגאנגען די גאס, און בין קוים א לעבעדיגע געבליעבען. פאר דער גאנצער צייט, וואס משה איז, ניט איצטער געדאכט, קראנק געווען, בין איך אזא בעל חוב געווארען, אז מען לאזט מיך פראסט א גאס ניט דורכגעהן. מיט טרערען, מיט מאטערנים האב איך אויסגעבעטען

ביי

אונ זי איז געזעגנט: זי איז דאך ניט קיין מיליאנערטע, עס קומט איהר שוין אזוי אויך א רובל 5.

— אונ איך האב שוין נאר אויפגעהערט מאהנען ביי דיר — האט געזאגט פריידע. דו ווייסט, שרה־לע, מיר קומט שוין מעהר ווי פאר 2 חדשים דירה־געלד.

— פריידינקע! — האט געענטפערט שרה מיט א טרויעריקען טאן — איך קלער וועגען דעם מעהר ווי איהר, טרויט מיך: דעם ערשטען רובל, וועלכען מיין משה וועט ברייננען, וועל איך צערטהיילין צווישען אייך מיט ברייננען, איצטער ארבייט ער דאך, א דאנק גאטט.

שרה האט גענומען דעם טעפעל אונ איז ארויס געגאנגען.

ב.

אויך ליעבע!

ניט איין ווארסט וועט אויסקומען שרה־ן, משה דעם ערדנרעבערס ווייב צו געהן, איידער זי וועט פארטראגען דעם מאן דעם ווארמעס — א ביסעל גרויפען מיט א שטיקעל ברויט.

די גאס, וואו זי וואהנט, רופט זיך „פיקער", אונ איז אזוי ענג, אז עס איז ניט דא דער מאל, וואס 2 איזוואשטשיקעס בעגעגענען זיך אויף איהר, זאללען ניט צונויפפלאנטערין די רעדער אונ זאלען ניט עסק'ן שעות לאנג, ביז וואגען זיי בעפרייען זיך. די בלאטע איז אין יענע ערטער אזוי טיעף אונ קלעפיג, אז די איינוואהנער האבען ניט בכח זיך ארויסצורייסען פון איהר זייער גאנצען לעבען.

איידער די יונגע ווייביל וועט ארויס קריעכן פון דער פיקערשע בלאטע אונ וועט דערטראגען דעם טעפיל אויף דעם בעשטימטען ארט, וועלען מיר דערווייל בעקאנט מאכען דעם לעזער מיט די העלדין פון דיעזער ערצעהלונג, מיט איהר מאן אונ א ביסעל מיט דעם לעבען פון פיקער־גאס.

שרה־ס פאטער איז גיוועז א לאטוטניק (א פראסטער שניידער) אונ אזוי האט מאן איהם טאקי גערופען: שמואל לאטוטניק. שמואל האט געהאט 4 טעכטער, אונ די בעל הביתטע אין שטוב איז געוועז אונזער שרה. זייער מוטער איז גישטארבען, בעת שרה איז אלט גיוועזן 15 יאהר. ביז 15 יאהר האט זי זיך ערצויגען נאך דער זעלבער מעטאדע פון אונזערע זיידעס, נאך וועלכע עס ווערען נאך עד היום ערצויגען הונדערט טויזענדער יודישע קינדער. כל

זמן

זמן שרה איז געוועזן אין איינציגע פלעגען זיא די עלטערין: אדער שמייסען אונ שלאגען, אדער קוסען אונ האלזבען. דאס ערשטע, דאס הייסט: קלעפ אונ רוטעה, פלעגט זי באקומען פאר אלץ; פאר דעם וואס זי פלעגט, ניט ווילענדיג, עפעס צוברעכען, וואס זי פלעגט לויפען אונ שטיפען, אונ אפט פראסט דערפאר וואס די עלטערין איז ניט גוט געוועזן אויפען הארצען; געקוסט האבען זיי איהר דערפאר, וואס זי איז דאך פארט געוועזן „זייער שווארץ אפעל פון אויג." דעם אמת מוז מען זאגען: אין וואס פיר א נראבע פארמע זייער ליעבע האט זיך ניט ארויסגעוויזען, דאך האבען זיי איהר איננערסט שטארק געליעבט. ניט איין מאל, בעת שרה איז געוועזן קראנק, האט די מוטטער אויסגעשריען: „רבונו של עולם! ווען מיין קינד איז עפעס שלעכטעס בעשערט אין גאניל, זאלל דאס בעסער אויס געהען צו מיין קאפ!" זי פלעגט היידען די ווערטער מיט אזא רירענדען, ערשיטערנדען טאן, אז ביי קיינעם איז קיין ספק ניט געוועזן, אז זי מיינט טאקי מיטן גאנצען הארצען, איבערצוטראגען אויף זיך, וואס עס איז בעשערט איהר טאכטער.

בעת עס איז געבארען געווארען שרה'ס יינגערע שוועסטער, לאה, האט מאן איהר קוסען אין גאנצען אויפגיהערט: „זי איז שוין איצטער ביי אונז ניט קיין בת יחידה," האבען די עלטערין געקלערט, נור קלעפ האט מאן איהר איצט אויך ניט געשאלעוועט, מאן פלעגט זיי איהר נאך שענקען מעהר ווי פריהער. אין א יאהר ארום איז געבארען געווארין די דריטטע שוועסטער, חיענע, — אונ שרה־ן איז געווארען נאך ערגער: זי האט געדארפט וויגען אונ ניאנטשען דער שוועסטעריל, ביסלאכוויים האט זיך ביי איהר אין הארצען אנגעקליבען בייזקייט, זי איז שטאנדיג געהען אומצופרידען, אין כעס. כל זמן די שוועסטער זיינען נאך געוועזן קליינינקע, פלעגט זי זיי קנייפען שטילערהייט, נור בעת זיי זיינען אונטערגעוואקסען, האט זי אנגעהייבען צושלאגען זיי, שוין זיך גאר ניט שעמענדיג. אמת די עלטערין פלעגען איהר דערפאר אבגעבען נאך מיט פראצענט, נור — אויך א דאגה! צו קלעפ איז זי דאך שוין גוט צו געוואנט. דערפאר טרייסט זי זיך לכל הפחות מיט דעם געדאנקען, אז זי האט זיך אויסגעצאהלט מיט איהרע שוועסטערליך. שמואל'ן האט זיך זעהר געוואללט האבען א קדיש, ער איז שוין אפילו אמאל אוועק צו פוס אין ליבאוויטש אונ האט זיך אומגעקעהרט פון דארט פרעהליך: דער רבי האט איהם צוגעזאגט, אז זיי וועלען איה"ה האבען אזוהן, אונ באמת איז טאקי מאדאם לאטוטניק פארגאנגען אין טראגען, נור אנשטאט א קדיש, האט זי געבארען א פיערטע טאכטער.

אין 2 יאהר ארום איז שמואל געבליבען איין אלמן, אונ שרה האט

פארטראטע

פאַרטראַכטען ביי דיא קינדער די שטעלע פון אַ מוטער, שווער איז געוועזען דעם אַלטען, צוגעוואוינען איהר צו דער אַרבייט. גענוג קלאפּ האָט פאַרטראָגען איהר רוקען, איידער ער האָט זיך צוגעוואוינט. בויגען זיך גאַנצע טאָג נור זי איז געוואוינט געוועזען, אונ זי האָט געמוזט געוואוינט ווערען: מיילער, וואָס בעטען עסין, זיינען געוועזען 5, אונ אַרבייטסהענד ביין פאָטער – נור צוויי, אונ אויך די האָבען זיך אַזוי אַראָבגעלאָזען צוליב דער ווייבס טויט, אַז ער האָט ניט געקענט אויסאַרבייטען אַפילו קיין העלפט פון דעם, וואָס ער פלעגט אויסאַרבייטען פריהער. ער האָט זיך באמת גענאָטיגט אין אַ העלפער.

אין איין יאָהר איז שרה געוואָרען גאָר אַ אַנדערע: פון איין איינגעשפּאַרטען קינד האָט זי זיך אומגעביטען אין אַ בעל-הביתטע, זי איז געוואָרען שווייגענדיג-סעריאָזע. מיט דיא שוועסטערליך איז זיא זיך בעגאַנגען ווי אַ מוטער: זי האָט זיי אַזוי געשמיסען אונ געשלאָגען אַז קיינער וואָלט גאָר ניט גלייבען, אַז אַזאַ מיידיל, נאָך אַליין כמעט אַ קינד, זאָל קענען שלאָגען ווי אַ געניטע מוטער, פון אַ גרויסע פאַמיליע! מיינט איהר, חס וחלילה, זי איז אויף די שוועסטער געוועזען בייז? ניין, נור זי האָט פראָסט געגלויבט, אַז אַזוי דאַרף מען טהאָן. גאָט האָט דאָך זיי געשטראָפט אונ זייא האָבען דאָך ניט קיין מוטער, וועלכע זאָלל זאָרגען פאַר זייער ערציהונג, ווען מען וועט זיי אַזוי לאָזען, אָהן השגחה, וועלען זיי אין גאַנצען פאַרווילדעט ווערען, דער פאָטער, פון זיין זייט, האָט געהאַלטען מיט דער עלטערער טאָכטער. אויף שרה-ן האָט ער איצט געקוקט ווייא אויף אַ גרויסע, ער האָט זיך אָפט מיט איהר געהאַלטען עצות אונ האָט איהר אויפגעהערט צו ערציעהען, ד"ה: צו שלאָגען.

בעת די שוועסטער זיינען שוין אַ ביסעל אונטערגעוואַקסען, האָט שרה זיי אָנגעהייבען צו לערנען צו דער אַרבייט, אונ ביי שמואל'ן אין שטוב פלעגט זיך כמעט שטענדיג הערען קולות: די עלטערע האָט געשמיסען אַללע שוועסטער, לאה – די צוויי קלענערע, אונ חיענע האָט אָבגעגעבען די קלעפּ, וועלכע זי האָט באַקומען, נאָר די אינגסטע שוועסטער מוסעלען.

ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס דער אַלטער מיט די טאָכטער האָבען געאַרבייט פון פריה מאָרגען ביז שפּעט אין דער נאַכט, אונ אַמאָהל אויך אַ גאַנצע נאַכט, פלעגט פון דעסטוועגען טרעפען, אַז זיי זיינען געזעסען אָהן ברויט. אונ עס איז נאָר ניט קיין וואונדער: די טאָכטער פלעגען אויפנייהען צו דריי העמדער אַ טאָג, פאַר וועלכע זיי פלעגען בעקומען 24 קאָפּיקעס. שמואל פאַר זיינע לאַטעס פלעגט באַקומען נאָך 16 קאָפּיקעס. דאָס וואָלט געמאַכט אויף יעדע פּערזאָן צו 8 קאָפּיקעס אַ טאָג, נור שבת אונ יום טוב אַרבייט מאַן

דאך

דאָך ניט, אונ עססען דאַרף מען דאָך, – אונ נאָך בעסער ווי אין דער וואָכען; דערצו איז דאָך ניט שטענדיג דאָ אַרבייט – אָט איז דער הונגער מיט זיינע שרעקליכע נעגעל.

מאַן קאָן זיך פאָרשטעלען, וואָס פאַר אַ לעבען שרה האָט פאַרבראַכט ביז 20 יאָהר. זי איז קיין מאָל ניט געוועזען הייס פאַרליבט, זי איז קיין מאָל ניט אָבגעזעסען אַ גאַנצע נאַכט, קוועלענדיג פון דער לבנה אונ פאַנטאַזירענדיג וועגען אַ געליעבטען, – ניין, איהר איז גאַנץ אָפט אויסגעקומען, צו פאַנטאַזירען וועגען ברויט. שטענדיג נויטה, דלות אונ אונזיכערהייט אונ דעם מאָרגענדיגען טאָג האָבען פאַרשטיקט אין דער יונגער מיידיל אַלץ, וואָס עס רופט זיך אָב מיט „יוגענד", מיט „לעבען"; אַפילו שבת – אין דעם טאָג פון רוהע, האָט זיא ניט געהאַלטען פאַר נייטיג, דורכצוגעהן זיך אַ ביסעל שפּאַצירען: עס האָט זיך איהר פראָסט ניט געוואָלט ווייזען פאַר מענשען אַ אָבגעריסענע, אַיין אָבגעשליסענע. אמת, איין מאָהל האָט זיך ביי איהר אין האַרצען יע דערוועקט עפּעס, וואָס דערמאָנט אָן ליעבע, אָן געפיהל, נור דאָס געפיהל איז געוועזען אַזוי אָהנליך צו דער אמתער ליעבע, אַקוראַט אַזוי ווי דער אָבשיין פון די זונן, וועלכען די איינוואָהנער פון פּיקער נאַס זעהען אין זייער בלאָטע, איז אָהנליך צו דער אמת'ער, ערקוויקענדער, בעלעבענדער זונן.

די מעשה איז אַזוי געוועזען: אַמאָל האָט איהר ווי עס איז אָבגעגליקט, צו פאַרהאָרעווען פאַר זיך אַ יום טוב'דיקע קלייד, זי האָט זיך איינגעוואַשען, אָנגעטאָן, פאַרקאַמט, אונ האָט זיך איינגעקוקט ביי דער שכנה אין אַיין אָבגעבראָכענע שטיקעל שפּיגעלע, וועלכע איז געוועזען צוגעקלעבט צום וואַנד.

שרה איז געוועזען ניט קיין מיאוסע.

ביי איהר אין האַרצען האָט ערוואַכט אַ פונק פון לעבען: זי האָט גענומען זינגען איינע פון יענע אידעשע לידעלאך, וועלכע ענדיגען זיך אָדער מיט'ן טויט אָדער מיט'ן גיהנום. נאָכהער איז זי אַוועק צו איהרע אַ בעקאַנטע מיידעל, דאָרטען זיינען געזעסען בחורים, מוליאַרעס, ניט יענע מוליאַרעס, וועלכע דער לעזער זעהט ביין סויערען הייזער, קנעטענדיג ליים אונ וואַפּנע, אָדער שלעפּענדיג ציגעל גאַנץ הויך, איבער אַ שרעקליכען לייטער, ניט יענע פערשמירטע, אָנגעטהאָנענע אין טראַנטעס, – ניין, איצטער האָבען זיי געהאַט נאָר איין אַנדער געשטאַלט, יעדערער איז געוועזען אין ריינע, אונ אַנדערע אויך אין נייע קליידער: די יונגע מאַזאָליסטע האַנד זיינען מיט קיין זאַך ניט געוועזען פאַרשמירט, די האָר זיינען אויך געוועזען ריין אונ פאַרקאַמט. די מוליאַרעס האָבען יעצט אויסגעזעהען ווייא מענשען.

שרה האָט בעמערקט צווישען זיי אַ בחור פון אַ יאָהר 18, אַ הויכער, מיט

ברייטע

... אויגען.

— אָט, ווען ער וואָלט זיך געשדכנט צו מיר — האָט זי ניקלערט אונ האָט אַ זיפץ געטאָן, — וואָס פאַר אַ שיינער יונג ער איז!... נור נייטיג דאַרף ער מיר האָבען... אַזוי ווי ער וואָלט ניט קענען קריגען אַ שיינערע אונ אַרייכערע כלה פון מיר...

אַ גאַנץ יום טוב האָט זי וועגען איהם געקלערט, זי איז געווען צוטראָגען, אונ איין מאָל האָט זי אויך געכאַפּט וויינען. נור דער יום טוב איז אַריבער, עס זיינען געקומען די וואָכיגע טעג, אויפ'ן טיש האָבען זיך ווידער בעוויזען די שערעלע מיט די העמדער, אונ עס האָט זיך אָנגעהויבען איבער אַ נייעס די מלחמה מיט די דחקות אונ נויטה: עס איז שוין קיין צייט ניט געווען, צו פאַרטראַכטען זיך אונ פאַנטאַזירען וועגען דעם שיינעם מוליער.

מעהר האָט זיך שוין מיט אונזער העלדין אַזעלכע מעשיות ניט געטראָפען. באַלד איז שרה אַלט געוואָרען 21 יאָהר — אַ צייט ווען בחורים גרייטען זיך צום פּריזאָם, אונ מיידליך — צו דער חופּה. שמואל האָט אָנגעהויבען זיך פערטראַכטען אונ קנייטשען דעם שטערען.

שוין צייט צו זאָרגען וועגען אַ שידוך פאַר שרה'ן... צייט, צייט! עס פעהלט נאָך מעהרניט, זי זאָל פערזעסען ווערען אַ מיידיל! עס וועט אַפּילו אויס קומען בלייבען אָהן כרויט, ווען מען זאָל איהר חתונה מאַכען, זי איז דאָך, אַדאַנק גאָט, די איינציגע בעל הבית'טע, די איינציגע האַראַפּאַשניצע אין שטוב, אַפּולע פער־דין איך איצטער: איך זעה אַפּילו ניט, ווי אַ פּאָדים אין נאָדעל הערייון ציהען... אַי חנה, חנה! צו וואָס האָסט דו מיך איבערגעלאָזען דאָ אויף מאַטערניס? מיין לעבען איז סיי ווי קיין לעבען ניט, בעסער וואָלט איך געשטאָרבען אין איין צייט מיט דיר!

נור וואָס פאַר אַ שידוך האָט שרה געקענט טהאָן אָהן נדן? ווען אַפּילו פאַר אַ נגיד זיינען 4 טאָכטער שיער ניט קיין באַנקראָט, איז דאָך שוין וועגען אונזער אָרעמען שניידעריל ניט דאָ וואָס צו ריידען.

אמת ער איז גיווען אַ בעל הבית פון אַ שטוב, נור וואָס פאַר אַשטוב... אויף היגערשע פיסליך.

ג.

אַ חתן — אַ צאַצקע!

שמואל, דיין שרה'ן קאָן מאָן אַבי ווי ניט אויסגעבען, זי איז אַין איידעלע מיידיל — האָט וואָלף דער שדכן פון פיקער גאַם אַמאָל גיזאָגט צו שמואל'ן — דאָס איז געווען אַ בלינדליכער איד פון אַ יאָהר 70, אַ הויכער מיט אַלאַנגען,

שפּיצינען

... מיט גראָבע ליפּען, אַ ברייטע באָרד וויא אַ רידיל, ער האָט גערעדט מיט עטוואָס אַ הייזעריקען קול, וואָלף האָט זיך אין גאַנצען אויסגיהאָרעוועט, איידער ער איז געוואָרען אַ שדכן. אין דער יוגענד איז ער געווען אַ חזן, אויף זיין 30-טען יאָהר, אַלס ער האָט אום ימים נוראים פערקיהילט די האַלז מיט די ברוסט, האָט ער גענומען אין דער אַרבייט דיא הענד מיט די אויגען אונ איז געוואָרען אַ שניידער. צו 50 יאָהר האָבען זיך די הענד אויך אָבגעזאָגט פון דיענסט אונ האָבען זיך געטרייסילט וואָנן מען האָט געדאַרפט אונ וואָן מען האָט ניט געדאַרפט, נור וואָלף האָט ניט געזאָרגט, ער האָט נאָך געהאַט אויסזיכטען צו פערדיענען — ער איז געוואָרען אַ מלמד „קנעלען אונ שטאַרבען — זאָגט אַ יודישער שפּריכוואָרט — פאַרזאַמט מען ניט." 10 יאָהר האָט ער אָרענטליך, ווי ביי איהם איז אויסגיקומען, פאַרטראַטען די שטעלע פון אַ מלמד, 10 יאָהר האָט ער געשלאָגען מיט זיינע ציטערנדע הענד די תלמידים, נור אויפ'ן 11-טען יאָהר האָט ער באַקומען אַ שלעכטען בערוף „די קינדער פאָלגען איהם גאָר ניט". האָבען גערעדט די מאַמעס פון די תלמידים, זעהענדיג אַז מאַן שלאָגט קנאַפּ זייערע קינדער, וואָלף פאַלט נאָך אַלץ ביי זיך ניט: די פיס קענען נאָך דינען. ער איז געוואָרען אַ וועכטער אונ האָט דערפון געלעבט 9 יאָהר: נור אין, איין פינסטערע נאַכט, ווען אונזער וועכטער וועלכער איז פאַרקאַליעט געוואָרען פון פראָסט, האָט געכאַפּט אַ ווייל׳ע אַ דרעמיל אונ מען האָט כמעט פאַר זיינע אויגען בעגנבעט אַ קראָם האָט ער זיך אויף מאָרגען געמוזט זעגענען מיט זיין שטעלע. וואָלפין איז דאַמאָלסט אויסגעקומען, פון בריק אין וואַסער: צו וואָס זאָל ער זיך יעצט געהמען? אַ זקן פון אַ יאָהר 70! שוין אויסגעהאָרעוועט מיט אַלע זיינע גלידער: די האַלז, די ברוסט, די קאָפּ, די אויגען, די הענד, אונ אויך די פיס — אַלץ איז שוין געווען אין דער אַרבייט.

— עט, עס איז גאָר נישט — האָט געזאָגט וואָלף — עס איז גאָר נישט! מיר וועלען זיך ווי עס איז דורכשלאָגען! איך האָב דאָך אָבגעלעבט 70 יאָהר, קיינעם די שוועל ניט אָבגעשלאָגען. צו איך האָב באמת געלעבט אָדער איך בין נור ניט געשטאָרבען פון הונגער — וועגען דעם וועל איך קיינעם קיין מעשיות ניט געהן דערצעהלען. איך וועל איצטער אויך פון הונגער ניט שטאַרבען אונ קיין נדבות וועל איך פאַר קיינע גליקען ניט געהמען, איך האָב נאָך אויף דעם געשוואָרען ביי מיין מאַמען אין בויך. איך וועל ווערען אַ שדכן. נישט קשה, איך וועל נאָך קענען צונויפפּיהרען אַ וואַנד מיט אַ וואַנד, ווי דער בעסטער שדכן. ליגען זאָגען אונ אָבנאַרען וועל איך נאָך אויך מסתמא קענען.

אונ ער האָט ווירקליך גענומען צונויפפּיהרען „אַ וואַנד מיט אַ חאַנט" אונ

פערדינען

קינדהייט.

— זיין שמואל — האט געזאגט וואלף — דיין שרה'קע'ן ווינטש איך קיין שלעכטס ניט, איהר וועל איך געבען א חתן — א צאצקע. קום אריין אהער אין שיינק נעמען א ביסעלע שנאפס. איך ווייס וואס פאר א חתן דו דארפסט פאר שרה'ן — האט אנגעהייבען וואלף, צוטראגענדיג די גלעזיל צו די ליפען. — איך ווייס, דו דארפסט ניט די פראנטען מיט די פוסטע קעפ, וועלכע פערקעמען די האר אויפ'ן פריצען אופן מיט די היטעלע אויף א זייט.

א ודאי! אויף וואס פאר א שווארץ יאהר דארף איך זיי! איך דארף זיי אויף 1000 כפרות, גיב מיר א חתן א שטילען, וועלכער זאל קענען א ביסעל לערנען אויך, פארשטעהסט, איך בין ניט אבי ווער, ניט פון גאס, א דאנק גאט, אמת איך האב פארשווארצט אונזער פאמיליע, ווערענדיג א לאטוטע, נור מיין פאטער, עליו השלום, אליכטיגען גן עדן זאל ער האבען, איז געווען, א דאנק דעם לעבעדיגען, ניט קיין שוסטער, ער איז געווען א צעהאוועער שניידער פון די ערשטע. אלע גבירים פון שטאט זיינען אויסגעגאנגען פאר איהם, איהר פארשטעהט? אט דאריבער וויל איך טאקע אלייטישען בחור, עס זאל זיין אלץ ווי געהעריג.

איך וועל דיר שוין קריגען, דאגה ניט. ווארט, ביי מיר אין קאפ איז שוין וואס עס איז בעשאפען געווארען, איך רעכען שרה'ן כמעט ווי פאר איין איינענע טאכטער און איך ווינש איהר ניט קיין שלעכטעס.

— נו לחיים! גאט זאל געבען מיר זאלען טרינקען ביי שרה'קע'ן אויף חתונה!

— הלואי, זאל גאט געבען!

שא! איך האב געפונען! א טהייערער געדאנק, וויא איך בין א יוד! איך זאג דיר, שמואל, דו וועסט פראסט די פינגער לעקען! אקוראט א זעלכער ווי דו באגערסט, ריכטיג, ווי 2 טראפען וואסער.

— אי, וואלף איז נאך אלץ ניט פון די איבערגעפאלענע!

וואלף האט געטאהן א קנאק מיט דעם גראבען און מיטעלען פינגער. דאס איז געווען א צייכען פון פרייד און צופריעדענהייט.

שמואלס אויגען האבען געלויכטען פאר פרייד.

— מיט וועמען זשע איז דאס?

— ווארט, איל זיך ניט! פריהער וועל איך דיר דערציילען, וואס דאס איז פאר א שידוך: דער חתן איז א למדן, א תלמיד חכם — א חכם זאג איך דיר! א שטילער, ער ריהרט ניט אן א פליג אויפ'ן וואנד, דערצו זיינען זיי ניט פון פראסטע ארט, דער זיידע איז געווען א רב, און דעם חתנס פאטער איז דער

ערשטער

זיין יחוס

ערשטער מלמד אין שטאט. דריטענס... דריטענס... זיי זיינען א ביסעל אין מעמד אויך, נו וואס — עס געפעלט דיר?

— אבער — האט שמואל אנגעהייבען שטאמלען — צו וועללען זיי זיך וועללען, מיט מיר מתחתן זיין? וואלט נאך מיין טאטע, עליו השלום, געלעבט, דענסטמאל איז א־נ־אנדער זאך, נור איהר ווייסט דאך אליין: איך בין א לאטוטניק, און וואס וועלען זיי זיך דא אנחאפען? חוץ דעם, האב איך דאך קיין נדן אויך ניט, איהר פערשטעהט?

— וועגען זיי זאלסט דו ניט דאגה'ן, איך האב אויף מיין לעבען שוין נים איין שידוך אויסגעפיהרט, און איך האף צו גאט, אז איך וועל דעם שידוך אויך אויספיהרען, און דא וועל איך נאך לייגען מעהר סטאראניע. שרה איז דאך מיר ניט קיין פרעמדע, ניט אומזיסט האט זיא מיר דיא פארינע וואך אויפגענעהט א־נ־ארבע כנפות, איך האב איהר צוגעזאגט דער פאר א נוטען חתן און איך דארף האלטען ווארט.

איך קען זיין פאטער?

—ווי דיינע איינענע 5 פינגער, קענסט אליהצע דעם מלמד? נו איז דאס מיט זיין בחור'ל משה'לע.

— וואס רעדט איהר! צו וועללען זיי אבער וועלען?

— זיי דאך ניט קיין קינד, דאס איז שוין מיין זאך.

אין עטליכע טעג הערום איז וואלף געקומען מיט א ידיעה, אז אליהצע איז מרוצה, און ער זאגט צו 30 רובל מיט 3 יאהר קעסט, שמואל איז געווען אויפ'ן 7-טען הימעל פאר גליק. צו געפעלט דער חתן שרה'ן, וועגען דעם האט קיינער נאר ניט געקלערט, און באמת וואס איז דא געוועזען צו קלערען? שמואל'ן געפעלט דאך אליהצע דער מלמד, אין דעם חתנס יראת שמים איז אויך קיין שום ספק ניט דא, און סוף כל סוף דארף מען זיך דאך פרייען, וואס שרה וועט ניט פארזעסען ווערען א מיידיל. און וואלף האט טאקי אזוי געזאגט אז שרה קען זיך פערלאזען אויף איהם און אויפ'ן פאטער. זיי ווינשען איהר גיוויס קיין שלעכטעס ניט.

די כלה אליין האט זיך אזוי בעטראכט: — איך דארף דאך ווען עס איז חתונה האבען, נו איז ניט אלץ איינס דער צו יענער? איך וועל נאך גיה'ן אויסקלייבען? אזוי ווי איך וואלט עפעס געווען א וואזשנע אסאבע מיט א פולע נדן! ניט דא זיך, וואס גרוים צו האלטען, איך בין שוין, א דאנק גאט 21 יאר. נור איין לאה איז געווען טרויעריג. אויף תנאים האט זיא געזאגט צו חיעגען:

מיר

none of the later apikorsses of the [illegible]

no obstacle in the [illegible]

– מיד ניפעלט ניט שרה'ס חתן: ער זעהט אויס מעהר ווי א קאלב אײדער וויא א מענש.

– פאר וואס זאגסט דו דאס ניט דעם טאטען? האט ניפרעגט חיענע דערשראקען.

– ווײלע מען וועט אונז ניט פאלגען, האט גיענטפערט לאה.

ד.

דערשלאגען.

ר' אליהצע איז געווען א מלמד, אײנער פון די בעריםטע דערצו א הײסער, ברענענדיגער חסיד, ער איז געווען ניט זעהר קלוג, נור פון א מלמד פאדערט זיך מעהר ניט. דאס שפריכווארט „קנעלען און שטארבען פארזאמט מען ניט," בעווײזט, אז דער וועלכער נעמט זיך אונטער צו זײן א ערציהער פון אונזערע קינדער דארף אזוי פיל קענען, אקוראט וויפיל א קראנקער דארף האבען קענטעניס צו שטארבען, און אזוי האט זיך ר' אליהצע גערעכענט פאר א נוטען מלמד און א נוטען חסיד, פאר אנדערע איז דאס א צווײענדיגער טשין – פאר אנדערע א צווײענדיגע צרה. דערצו פלעגט ער נאך, יום-טובים-צײט, אונטערמישען זיך אין שדכנות. פערשטעהט זיך אזוי ווי אנדערע זײן גלײכען: צונויפפיהרען א האנד מיט א וואנד. אלײן איז ער ניוועזען א טשאחאטאשניק, האט געשפוינען מיט בלוט, און ווי אלע קראנקע איז ער געווען א בײזער און א-נ-עקשן. זײן ווײב מלכה, א נידעריגע אידענע מיט אנראבען נאז האט הערומגעטראגען פערקויפען אײער מיט הינער, אבפרירענדיג אנאנצען טאג אדער אויסבאקענדיג זיך אויפ'ן זונן, אדער דורכגעווייקט ווערענדיג ביז די בײנער אונטער'ן רעגען, האט זי ניט געקענט זיך ניט זידלען און ניט שרײען בעת זיא איז ניקומען אהיים – זי האט געמוזט אויסגיסען איהר שווער ביטער געמיטה. משה'לע איז ניוועזען בײ ר' אליהצען דער פירטער, און חוץ איהם איז געווען נאך 8 קינדער. א דארינקער, א שווארצינקער – דער נאז אזוי ווי אײן ארבעסיל צו ניקלעפט צום געזיכט, מוטנע דער שראקענע אויגען, פון דעסטוועגען, אז מען איז צו איהם צוגעוואהנט געווארען, האט ער אויסגעוויזען נאר ניט מיאוס. משה האט געלערענט בײם פאטער. ר' אליהצע, איז געווען א היבשער נאר: כדי לײט זאלען ניט מײנען, אז ער שלאגט נור פרעמדע קינדער, און זײטע אויגענע שאנעוועט ער, האט ער געפײנינט זײן זוהן מעהר ווי אללע תלמידים, אויף איהם פלעגט ער אויסלאזען דעם כעס פון אלץ. אפילו פון דעם, וואס איהם ר' אליהצען, האט א גאנצע שעה געשטיקט דער הוסט און האט איהם ניט געלאזען האפען דעם אטעם. משה איז שוין געוואהנט

געווען, צו פערלײדען די קלאפ. אונטערשטעלענדיג דעם רוקען האט ער תמוואטע נעקוקט אויפ'ן פאטער בעת יענער האט איהם געשלאגען, די מוטער פלעגט נאך דערניסען איהר חלק אין דעם זוהנס ביטערען בעכער. די לצנות פון זײנע אײגענע חברים, וועלכע האבין קײן מורא ניט גיהאט, איהם צו יאגען ווי א האז, ווײל זײ האבין געוואוסט, אז אליהצע וועט זיך פאר'ן זוהן ניט אננעהמען, די בעלײדיגונג פון זײנע ברידער און שוועסטער, – האבען געמאכט, דאס משה'לע איז געווען אײנגעוויכט אז ער איז נידעריגער פון אלעמען, אז יעדערער האט פראוו טרעטען איהם אין בלאטע אונד ער האט קײן פראוו ניט צו פראטעסטירען, רעכענדיג זיך פאר א נארר האט ער אלעמען געהאלטען קלינער פאר זיך, און האט מורא געהאט זאגען וועמען עס איז אײן חארט אנטקעגען, צו אלעם דעם האבען איהם די קלעפ געמאכט פאר א קראנקען: דער פנים איז בײ איהם געווען „אײן אויסגעווייקטער," ווי מען זאגט, ער איז אפט געווען א יאדישליווער, האט אפט געפיהלט א וועהטאג אין ברוסט און א שטעכענעם אין זײט, נור אליהצע האט אויסגעפיהרט, וואס ער האט געוואלט: לערנענדיג מיט דעם זוהן א גאנצען טאג אין חדר צוזאמען מיט אלע תלמידים, נאכהער ביז שפעט אין דער נאכט בעזונדער, האט ער איהם הערײנגעשלאגען די תורה אין קאפ. משה האט פאלקאם ערלערענט די קענטעניס פון חדר.

אט מיט אזא מענשען האט שרה געדארפט אבלעבען די בעסטע יונגע יאהרען, פון אזוי א מענשען האט זי געדארפט ערווארטען, ווי אלע מײדליך ערווארטען ... דעם גליק!.. און זיא האט זיך טאקע ערהארט...

ה.

די גאלדענע חדשים.

אויף תנאים זײנען געווען עטליכע מענשען געבעטענע, וואלף און די מחותנים. מאן האט גינומען 2 פלעשליך בראנפין מיט א לעקאך, נאכין לײענען די תנאים האט מאן צעבראכען אטאפ.

אומעטום צערבראכט מאן וואס עס איז אויף תנאים, אומעטום דערלאנגט דער כלה בײם טראסק פון די צערבראכענע כלי א טיאכקע אין הארצען, נור פערשײדענע געפיהלען בעוועגען דאן די הערצער פון די קינפטיגע פרויען און מוטערס. בײ דעם באנקיערס טאכטער איז תנאים מיט דעם בעוואוסטען פאדריאטשיקס א זוהן, מאן האט צערבראכען א שײנע יאפאנישע וואזע. „אח! איך געה יעצט איבער א גלענצענדע וועג צום גליק! באלד וועל איך ווערען א וועלטהערשערן, אומעטום וועל איך גלאנצען און ערוועקען קנאה!" טרראה!!

הערט זיך אין הויז פון א אויפגעקומענעם חסיד, וועלכער האט געקויפט פאר זיין טאכטער – א דאקטאר פאר עטליכע צעהנדליג טויזענד רוביל. ביי דער כלה האט זיך א טרייסיל געטאהן די הארץ: „באלד וועל איך זיין א דאקטערשע, די פרוי פון א געבילדעטען, גרויסען מענשען...

ביי שמואל'ן לאטוטניק אין שטיבל האט מען צערבראכען א צערשפאלטענעם טעפיל. דעם לאטוטניקס טאכטער געהמט א קראנקען פארשלאגענעם ארעמען בחור. ביי די כלה האט א טיאכקע געטהאן אין הארצען: „צו וועט זיין וואס צו עסען נאך דער חתונה, אדער עס וועט אויסקומען, ווי פריהער, לעבען האלב הונגעריג און שטענדיג שטרייטען מיט דחקות און נויטה?“

אפילו אין דער נאלדענער צייט פון דער יוגענד, אין די גליקליכסטע טאג פאר יעדער מיידיל – צווישען די תנאים און דער חתונה – איז שרה'ן אויך ניט געווען יום-טוב'דיג אויפ'ן הארצען. אמת, זיא האט דעם פאטער גאר ניט גערעדט קענען דעם שדוך, און זי וואלט געווים ניט געוואוסט וואס צו ריידען, נור דאך האט די יונגע מיידיל געדריקט עפעס א קאשמאר: זי האט אפט געוויינט און ניט קוקענדיג אויף דעם, וואס זי האט איצטער געארבייט מעהר ווי אללע מאל, פלעגט זי דאך ביז האלבע נאכט ניט קענען איינשלאפען.

אין דרייא חדשים הערום איז ביי שרה'ן געווען חתונה: 3 טעג האט זיא פארגאסען ביטערע טרעהרען, די 3 פרייליכסטע, גליקליכסטע טאג. פארוואס? האט מאן איהר דענן צושיידט מיט דעם געליבטען? האט מען איהר דענן מיט געוואלד געפיהרט צו דער תופה? האט זי דענן געזשאלעוועט איהר ליכטיגע מיידיל-צייט? נור ווער ווייס וואס עס טהוט זיך ביי א מיידיל אין הארצען, פאר וואס איהרע אויגען ווערען פולל מיט טרערען?

די ערשטע צייט נאך דער חתונה – די גאלדענע חדשים – האט שרה געקוקט אויף משה'ן ווי אויף א פרעמדען, זי האט ניט געקאנט געוואהנט ווערען צו דעם געדאנקען, אז אט דער דארינקער, אראבגעפאלענער יונגער מאנטשיק – איז איהר מאנן. פון אנפאנג האט איהר שטארק גענומען ביים הארצען, קוקענדיג, ווי מען בעגעהט זיך מיט איהם אין שטוב, ווי יעדערער האט מיט איהם געקאמאנדעוועט ווי מיט א קנעכט, און בעליידיגט גאר אומזיסט. זי איז געווען אין כעס אויף משה'ן, פאר וואס איהם ארט דאס ניט, זי האט געפראבירט, אליין זיך אננעמען פאר איהם, נור עס האט ווייניג געהאלפען. עס זיינען אוועק עטליכע חדשים, און זי האט זיך גענונג אנגעהערט די זלזולים, וועלכע האבען זיך געשאטען אויף איהר מאנעלע, און זיא איז געוואהנט געווארען צו דעם ארט לעבען. איהר האט זיך שוין ניט אזוי שטארק געווארפען אין די אויגען, ווי מאן טרייבט הערום דעם מאן, זי האט ביסליכוויים שוין אליין אויך איהם

אנגעהויבען טאטשען און זידלען, זי האט זיך די קונטס אויסגילערינט פון דער שוויגער, ביי וועלכער א העלפט ווערטער איז בעשטאנען פון זידלערייא.

באלד נאך דער חתונה האט ר' אליהצע אנגעקליבען פאר'ן זוה'ן תלמידים אויף 50 רוביל א זמן, און שרה האט געעפענט א קרעמעל. די ערשטע 2 זמנים האבען זיי געלעבט ניט שלעכט, ביי פארטיגע קעסט; אויפ'ן דריטען האט זיך זייער לאגע מיט אמאל אין גאנצען אומגעביטען: ר' אליהצע, וועלכער איז שוין געווען, בעת דעם זוהנס חתונה, אין א האפענונגסלאזען צושטאנד, האט אוועקגעווארפען קנעלען און איז שוין מער ניט הערָאב פון בעט. משה האט אהן דעם פאטערס הילף פארלארען כמעט אללע תלמידים. צו ר' אליהצע אין שטוב האט זיך אריין געחאפט דער נויטה מיט זיינע שארפע צייהנער און האט זיך דארט בעזעצט אין גאנצען. ער – דער נויטה – האט אנגערייצט די עלטערין אויף די יונגע פאר פאלק, און מען האט אויף זיי גענומען קוקען מיט אנדערע אויגען. עס געהען אריבער חדשים, עס קומט די צייט ווען ר' אליהצע פלעגט שטענדיג נעמען שכר למוד, און היינט איז פון שכר למוד קיין זכר ניט דא: מלכה איז געווארען שרעקליך בייז, און האט גענומען ווארטשען אויף די איבעריגע פאר פאלק: זיא האט זיך שוין געקלאגט פאר אלע שכנות, אז משה מיט שרה'ן האבען זיך איהר אנגיזעצט אויפ'ן קארק, זי האט אליין אויך קליינע קינדער, וועלכע זי דארף שפייזען: לסוף האט זי גיגעבען די פאר פאלק דייטליך צו פערשטעהן, אז זיא קען ניט און וויל זיי ניט שפייזען. –

ביי אזא יקרות – פלעגט זי טענה'ן – דארף איך אלץ איינע אליין אנגרייטען: ברויט און צום ברויט פאר אזוי פיל מיילער, פארדארט זאלען זיי ווערען, רבש"ע פאר דער צייט! – צו ליב זיי דארף איך זיך מאטערין ווי א פיש אין וואסער, דארף אלץ דאקאזשען, אלץ געבען אללעמען, און זיי – דער שטיקט זאלען זיי ווערען מיט מיין נוטס! – טוהען נור און פרעסען מיר אב די קאפ!

משה פלעגט אוועק געבען די מוטער זיינע שכר למוד, שרה פלעגט געבען 2 רוביל א חודש פון קרעמיל, נור מלכה האט אלץ ניט אויפגיהערט אנצופאלען אויף די „פרעסער“, צום סוף איז אזוי ווייט געקומען, אז יעדער ביסען, וועלכען זיי פלעגען אויפעסען, איז גיוועזן צוגעריכט מיט קללות און זלזולים.

משה האט זיך אבגישטעלט ביי זיין געוואהנליכער רוהיגקייט, צו אזעלכע בעהאנדלונגען איז ער געווען געוואהנט. ביי איהם איז ניט איבערגיבליבען אפילו א סימן פון זיין איינגענעם „איך,“ נור שרה'ן איז זעהר שווער געווען, צו פערטראגען איהר לאגע, כאטש ביים פאטער האט זי אויך קיין האניג ניט געלעקט, נור דארטין האט קיינער איהר לכל הפחות ניט געציילט דעם ביסען אין מויל. וואלט זי כאטש געהאט א שטיקעלע האפענונג, אז זיא וועט ווי עס איז

קענען פערדיענען דעם שטיקעל ברויט, אבטהיילענדיג זיך פון שווער און שווינער, וואלט זי דא א מינוט מעהר ניט געווען אויף דעם געבעטעלטען ברויט... נאך הונדערט מאל ערגער ווי געבעטעלטען! און אין אזוי א לאנגע קומט איר אויס צו ווערען א מוטער! סיידען בעטען הילף ביים פאטער... גאט מיינער! וואס פאר א נארישקייט עם פאלען הערייז אין מח בשעת מען איז אין א נויטה! ניין, מען מוז איבערווארטען די גוטע צייט פון קינדבעט און נאכדעם — זאל אפילו ניט זיין אויפ'ן ערשטען ווארמעס — מוז מען זיך איבערקלייבען פון דער גזלנ'טע, די שווינער.

אמאל, אז מלכה'ן איז שוין אויס געקומען זעהר ענג, אז זי האט שוין ניט געקענט אויסהאלטען, האט זי גענומען גריזען שרה'ן.

פריצטע מיינע! קראנק ביסט דו געווען, אויסצוקאכען דעם ווארמעס, וועלכען איהר אליין וועט דאך אויפפרעסען?

— ווער זשע דען האט געקאכט, אז ניט איך? האט געפרעגט שרה.

— וואויל האסט דו אויסגעקאכט, ניט דא וואס צו ריידען! אויף דיינע שוועסטערס חתונות זאל מען דערלאנגען אזעלכע ווארמעס!.. הם — עס איז דאך מעהר ניט ווי א געלעכטער! אויס געזאלצען ביז'ן דעק, עס זאל דאס חאטש בלייבען א סמן! נור וואס הארט דאס זיי, אז איך וועל ניט האבען וואס צו עסען? זיי האבען זיך שוין א ודאי גוט אנגעפרעסען. פאר זיי האט געקלעקט! אקוראט ווי זיי וואלטען פערדינט דעם ווארמעס!

— וואס הייסט מיר האבען ניט פערדינט? וואס משה פערדינט פון די מלמדות ניט ער דאך אייך אב; און איך גיב אויך 2 רובל א חדש פון קראם.

— חא, חא, חא! נו, האב איך עפעס צו איהר! זי בעצאהלט פאר איהרע קעסט! 4 רובל א חדש! וואס דארף מען מעהר? דאס איז נאך דען ווינציג? דאס איז נאך ווינציג, אנצוקארמענען אזעלכע בלוטזייגער? אום-ם-ם מכשפה!

שרה איז הערייגעקומען אין כעס.

— אבער איהר האט דאך מיר געגעבען אייער זוה'ן פאר א מאן, און אייער זוה'ן קען מעהר ניט פערדינען!

— איהר הערט! מאן האט איהר געבאך גאר אבגענארט — א געלעכטער צו זאגין! מאן האט גאר ניט געקענט בעקומען דעם אוצר, די פארשוין! מיר האבין זיך דערשלאגען דעם כבוד צו ווער'ן מחותנים מיט שמואל לאטוטניקס טאכטער, און א סך נדן האט דיר דיין טאטע געגעבין, ניט דא וואס צו זאגען... נור זאל שוין זיין, ווי דו זאגסט: מען האט דיר אבגענארט, מען האט דיר געגעבין א מאן א נארנישט. טא וואס זשע ווילט איהר פון מיר? וואס האט איהר זיך אנגיזעצט אויף מיין קארק?! איך קען אבער ניט, איך קען ניט! איך האב אויפ'ן קארק

נאך

נאך קינדער, זאלען גיזונד זיין. משה איז ביי מיר קיין בן-יחיד ניט, דיא אויגען זיינען ביי אייך, דוכט זיך, ניט הערויסגעקראכען, איהר זעהט גאנץ גוט, אז איך מאטער זיך, ווי פאר'ן טויט, אז איך האב מיט מיינע קליינע קינדער אליין ניט וואס צו עסען, אז אליה, ניט גענוג, וואס ער פארדינט ניט, דארף ער נאך האבען ווינארע אויך! אייך ווילט זיך, איך זאל איהם לאזען שטארבען און קארמענען אייך! געהט זיך, געהט!

— וואוהין זאל איך געהן? מיט וועמען זאל איך...

די טרערען, וועלכע שרה האט לאנג געשטיקט אין זיך, האבען זיך הערויסגעריסען אויף דרויסען, האבען זיך געגאסען טייכעןוויים און פערשפארט ביי דער יונגע ווייבעל דעם אטהעם.

— איך בעט דיך: בעקלאג מיר ניט לעבעדיגערהייט. עס-עס! אויב דיר געלוסט זיך שטארק עסען מיין ברויט.

— אוי, ווי זיס ער איז מיר! האט שרה אויסגערעדט מיט א צובראכענער שטימע, און איז אוועק געגאנגען. מלכה איז געשטאנען לערך א מינוט פערקלערט.

— איהר איז אויך גוט!... האט זי גיזאגט, אויסווישענדיג די אויגען מיט'ן קולאק.

ו.

ער שטייגט.

אין 2 חדשים הערום נאך דעם איבער ריידין זיך, האט שרה געבארען א יונגיל, און אין א קורצע צייט נאך קינדבעט האבען זיך די יונגע פאר פאלק איבערגיקליבען אויף א נייע דירה, די שווינער האט זיי גיגעבען אביסיל ווירטשאפט, א קריגעל, א פאר צינענע טעלער, א שיסעל, עטליכע טאפליך, א לאבען ברויט מיט זאלץ; שמואל האט זיי גיגעבען זיין ברכה און אט מיט דיא ביסעל נוטס האט שרה געדארפט, אין איין שאנעם מאי טאג ווערען פאר זיך א בעל הביתטע. דיעזע פערענדערונג אין איהר לעבען האט איהר מעהר געשראקען ווי געפרייט.

די פינסטערע געדאנקען, וועלכע האבען זיך איהר געדרעהט אין קאפ און ניט געוועלט אבטרעטען, אין יענע פרעהליכע מינוטען אויף איהר תנאים, בעת מאן האט צערבראכען דעם טאפ, — האבען איהר ערשט נאך מעהר בעדרעהט דעם קאפ און שטארק געמאטערט.

מלכה איז אויך געווען אונרוהיג: פון וואנען וועלען זיי איצטער לעבען? ר' אליהצע איז גיוועזן ווי א צומישטער, און האט נאך שרעקליכער געשפוינען מיט בלוט. — „זאל איך אזוי פון קיין בייז ניט וויסען, ווי איך ווייס ניט פון

וואנען

זאָגען זיי קענען לעבען!" האָט ער גיקלערט. „היינטיגען זמן האָט ער דאָך שוין גאָר קיין תלמידים ניט, דער נולם!" איבעריגענס „עס קען זיין, אז זיי וועלען זיך ווי עס איז דורכלעבען, האָט מלכה געפּרוּווט זיך טרייסטען: גאָט שפּייזט דאָך אַ וואָרם אונטערין שטיין, וועט ער זיי אויך מסתמא ניט פערלאָזען.

זי האָט אפילו נוט פערשטאַנען אז שׂרה'ן מיט משה'ן איז שווער צו פערנלייבען צום וואָרם אונטערין שטיין, נור זי האָט ניט געקענט העלפען, ווייל זי איז שוין אַזוי שטאַרק אָרעם געוואָרען, אַז זי האָט אָנגעהויבען צו פערקויפען אוּנ פערזעצען די נאָטהינסטע חפצים (מיט וועלכע עס זיינען אָפּט געוועזען פערבונדען די ליבסטע זכרונות), נור כדי צו ראַטעווען איהר אליהצען. שמואל מיט די טאָכטער זיינען אויך ניט ווייניגער געוועזען פאַרזאָרגט, נור זיי האָבען נאָך ווייניגער געקענט העלפען.

איין משה איז געבליבען קאַלטבלוטיג. ער האָט איבערראַשט מיט זיין גלייכגילטיגקייט בעת מען האָט איהם החתונה געמאַכט, ער האָט איבערראַשט מיט זיין גלייכגילטיגקייט בעת ביי איהם איז געבאָרען געוואָרען אַ זוה'ן. איהם האָט זיך געדוכט, אַז ער האָט ניט קיין פּראָוו ניט גלייכגילטיג צו זיין... ער, ווער איז ער דאָס? איז ער דען אויך אַ מענש? עט! ער איז דאָך נור אַ נולם...

דער טאַטע האָט איהם געהייסען אָנטהאָן שׂרה'ן אַ רינג אויפ'ן פינגער – האָט ער אָנגעטהאָן; דער אונטערפיהרער האָט איהם געדרעהט כשר-טאַנץ – האָט ער זיך געדרעהט; בעת שׂרה האָט געהאַט דעם ערשטען זוהן האָט איהם דער טאַטע געהייסען מאַכען די ברכה – האָט ער געמאַכט די ברכה; איצטער האָט איהם שׂרה געהייסען טראָגען די ציינענע לעפיל מיט די טעלער אין דער נייע דירה, האָט ער זיי אַוועק געטראָגען מיט אַזוי אַקאַלטע צורה, אַקוראַט וויא ניט ער וואָלט דאָס הערויסגענאַנגען אין אַ נייע דירה, אַקוראַט ווי ער וואָלט געטראָגען ניט זיינע טעלער, נור פרעמדע, אמת, פיל מאָל האָט ער זיך געריסען, הערײַנצוואַרפען זיין וואָרט אויך, זאָגען וואָס עס איז, נור ער האָט מורא גיהאַט, מאַן זאָל איהם ניט אַבטרייבען, ניט לאַכען פון איהם, אָדער מען זאָל איהם גאָר פּראָסט ניט שלאָגען, באַלד נאָכ'ן הערראַבגעהן פון קעסט האָט משה אָנגעוואָרען נאָך אַ תלמיד, אוּנ ער האָט זיך אָבגעשטעלט נור ביים לעצטען, פאַר וועלכען ער האָט גענומען 15 רובל אַ זמן.

שׂרה איז געזעסען אין קרעמיל אוּנ איז געגאַנגען צו איין אַנדער קרעמערקע צו זויגען אַ קינד פאַר 50 קאָפּיקעס די וואָך; נור אָט איז געקומען דער אַנדערער זמן: משה האָט אָנגעוואָרען דעם לעצטען תלמיד אויך. שׂרה האָט שוין אויפ-גיהערט זויגען איהר זלמענען, אוּנ האָט דאַרום שוין מעהר ניט געקענט צו זויגען קיין פרעמדע קינדער. עס איז אויסגעקומען נעהמען זיך צו דער קרעמיל

אוּנ

אוּנ אויפּעסען דעם קאַפּיטאַל, אוּנ ביי אַזוי אַ מצב איז שׂרה ווייטער פאַרגאַנגען אין טראָגען. –

„הער, וואָס איך וועל דיר זאָגען" האָט געזאָגט אַמאָל שמואל הערײַנ-געהענדיג צו משה'ן – הער, מיין קינד, מיר איז דאָס אפילו שווער, נור מאַן קאָן בעסער ניט מאַכען. איהר זעהט דאָך אַליין, אַז מעהר קאָן מאַן אַזוי ניט לעבען: קיין תלמידים מאַכען זיך דיר ניט, די עטליכע גראָשין וואָס זיינען געווען אין קראָם, זיינען שוין אויך אויסגעגאַנגען, וואָלט איך דיר איין עצה געגעבען ווערען איין ערדגראָבער. מיין פּלימיאַניק, חיים דוד, וועט דיר צו נעמען, עס פערשטעהט זיך, אַסאַך בעסער וואָלט געווען, ווען מאַן וואָלט געקענט אויס-קומען אָהן דעם. נור מאַן קאָן בעסער ניט מאַכען, מסתמא איז אַזוי בעשערט.

משה האָט זיך אַ ביסעל פאַרוואונדערט. ווערען איין ערדגראָבער... דאָס איז שווערער ווי צו זיין אַ מלמד... ניט קיין איידעלע אַרבעט... זיין פאָטער איז געווען ר' אליהצע, אַ בעל הבית'שער מלמד. נור זאָגען וואָס עס איז געגען דעם – האָט ער מורא געהאַט.

– אויב איהר הייסט, – האָט ער שטיל געענטווערט – וועל איך ווערען.

– איך הייס! צו דען קען איך הייסען? וואָס בין איך עפּעס אַ גרויסער חכם? מיר איז דען גרינג צו זאָגען: לייג אַוועק די תורה – אוּנ געה ערד גראָבען! ניין, איך גיב דיר נור איבער לאה-ס עצה, דיין בעל עצה, דעם טאַטען דיינעם, האָסט דו אָנגעוואָרען (ר' אליהצע איז מיט אַהאַלב יאָהר צוריק געשטאָרבען); ער וואָלט דיר גיווויס ניט געלאָזען ווערען איין ערדגראָבער... נור ווי קאָן מאַן דיר אַנדערש העלפען? דו זעהסט דאָך ווער איך בין, אַ לאַטוטע, איך קען זיך אַליין אויך ניט העלפען; דער אַלטער האָט זיך שיער ניט פאַרנאַנדערגיוויינט, משה האָט אויף איהם געקוקט תמעוואַטע.

– איז מיין עצה – אָנקומען צו חיים דודן; נור פריהער בעטראַכט זיך גוט וועגען דעם.

accepts everything

– וואָס? עס געפעלט דיר?

– עס געפעלט מיר... עס געפעלט מיר... איך ווייס ניט. איהר זאָגט איין ערדגראָבער, זאָל זיין איין ערדגראָבער, נור וואָס וועט שׂרה דער צו זאָגען?

– שׂרה איז גיזעסען ביי מיר; פערשטעהט זיך, עס איז גיקומען צו רייד וועגען דיר, איין נאָט ווייס אַז אייער מצב נעהט מיר איין מינוט פון זינען ניט הערויס. נו איז אוּנז הערויף אויפ'ן רעיון, דו זאָלסט ווערען איין ערדגראָבער. לאה האָט גיטאַלקאָוועט מיט שׂרה'ן 2 זייגערנע שעה – זיי האָבען זיך שיער ניט צוקריגט – אוּנ צום סוף האָט זיא געזאָגט, אַז זי וועט אַליין הערײַנגעהן איבערריידען מיט דיר.

אויב

אויב שרה מיט לאה'ן הייסען – זאגען... און איהר זאגט אויך, טא
אום וואס גייט עס?

– אבער איך קען דאך ניט די ארבייט, האט משה געזאגט, אויסשטעלענדיג אויפ'ן שווער דיינע האלב ערשראקענע אויגען.

– אויך מיר אוועדע! א סך שכל דארף מאן דערצו האבען! חיים דוד וועט הייסען דוא זאלסט דאס און דאס.. דאס און דאס טאן – וועסט דו טהאן.

אזוי?... ער וועט הייסען... נוט. טו ווען זשע, ווען זשע וועל איך אנהייבען? האט זיך אבגערופען משה, אביסעל מוטהיגער, הערענדיג, אז ער וועט האבען ווער עס זאל איהם הייסען.

קום מארגען. איך וועל שוין איבערריידין מיט חיים דוד'ן. איהר וועט ביידע אבמאכען און איהר וועט געהען צו דער ארבייט, און אז דער אויבערשטער וועט העלפען, קענסט דו דאס דערנאך אוועק ווארפען.

אין א קורצע צייט הערום איז משה געגאנגען מיט חיים דוד'ן גראבען דעם פונדאמענט אין דער 13-טער הויז וואס עס האט געבויט איינער פון די N-ער גבירים.

חיים דוד האט די ערשטע צייט געצאלט משה'ן א רובל די וואך, און נאכהער האט ער צוגעזאגט 2, אויב ער וועט זיך פערבעסערען אין דער ארבעט.

ז.

דער ערשטער אורזאך אין דער ארבעט.

חיים דוד איז געוועזען א יוד פון א יאהר 40, פון מיטעלער וואוקס, מיט רויטע באקען, מיט א רויטע א גראבע פאטיליצע, ער האט ליב געהאט פרעסען, זויפען, מיט איין ווארט, לעבען א גוטען טאג, וואס אזעלכע נפשות טרעפען זיך זעהער זעלטען צווישען יודען. ביי איהם האט קיין שום ווערדע ניט געהאט, פערטרינקען אויף איין מאל א פאר רוביל.

הער נור, לעקיש איינער! – האט ער געזאגט צו משה'ן – דו הייבסט נאך ערשט אן צו ארבייטען; אויב דו ווילסט זיין א מענש ווי אללע, ד"ה, איין ארבייטער ווי גאט האט געבאטען, דארפסט דו פערופען אונזער גאנצע קאמפאניע אין שיינק און בענעצען.

– איך פערשטעה...

נו אודאי, פאר וואס זאלסט דו דאס ניט פערשטעהען! דו ביסט נאך ביי דיין מאמען אין בויך געוועזען א חכם, א חכם פון חכם-לאנד! נו ניבער זשע, רוף זיי אלעמען אהער!

אבער

– אבער וואס זאל איך טאן? ר' חיים דוד, איך האב ביי זיך קיין געלד ניט. אפשר ארויסכאפען זיך נעמען ביי דער ווייב אביסעל געלד? האט געענטפערט משה אומרוהיג.

– דו ביסט משוגע צו חסר דעה! ער וועט זיך ארויסכאפען צו דער ווייב! נישטקשה, מאן וועט דיר דא אין שיינק בארגען.

– מאן קען דאך מיר דא ניט!

– „מאן קען איהם דא ניט“ אויך א דאגה! האב ניט קיין מורא. איך וועל נור זאגען איין ווארט, וועט מאן דיר בארגען אפילו אויף 20 רובל, ניט קוקענדיג אויף דעם וואס מאן קען דיר דא ניט. מיר קען מאן! מיר, דאנקען גאט, געטרויט מאן!...

– נו ניבער זשע, ניבער ריהר זיך! ווארף העראב פון זיך דעם לעקיש, די מלמדות!

די קאמפאניע איז בעשטאנען פון 9 מענשען, חוץ משה'ן מיט חיים דוד'ן.

– נו, וואס זאל מאן נעמען? האט געפרעגט חיים דוד ביי משה'ן.

– ווייס איך?... וואס איהר וועט הייסען...

– וואס איך וועל הייסען, ברודער, איך אליין קען דיר פערטרינקען 5 רובל!

– נור – וואס איז דא מיט דיר צו ריידען! ברידער – האט ער זיך געווענדעט צו דער קאמפאניע ארבייטער – איי ברידער, מאן דארף פון דעם מענשען הערארבשלאגען דעם לעקיש, מאן דארף איהם ארומשניצען, ארומפאלירען! נו, וואס זאל מאן פארט נעמען? זיין ערשטע וואך שכירות דארף מאן דאך געוויס פערטרינקען; סיי ווי אז ער וואלט געארבייט ביי איין אנדערן וואלט מאן איהם נאר נישט געצאהלט פאר דער ערשטער צייט. פייצע – האט ער געזאגט צו דער שיינקערין – שטעל 2 פלעשלאך בראנפען, און פאר די איבעריגע געלד פארבייסען – פלייש מיט קוכענס, זאלען אונזערע ברידער חאטש אויסשווענקען די האלזער. אין 2 מינוט הערום איז געשטאנען אויפ'ן טיש א פוסטע פלאש און א ליידיגער טעלער מיט נאפלען.

– פייצע, פארשרייב אויף דעם פריץ, אויף משה'ן, א רובל. מיר האבען ערשט, משה'נקע, פערטרונקען אויף דיין סטשאט א רובל: דאס איז אי באריש, אי אנקומען געלד, אי דער פאר, וואס מען וועט דיר ווייזען די ארבייט, און דער שווארץ יאהר ווייס נאך פאר וואס, ניט מיין אז דאס איז א פולע: לייטעשע יונגע לייט לאזען דא איבער ביי דער צדקניות פייצען צו 3 רובל און נאך מעהרער אט פרעג ביי זיי. ער האט געוויזען מיט'ן פינגער אויף די קאמפאניע ארבייטער.

– איך? וואס... וואס האב איך צו... איך גלויב... ווי דען, פערשטעהט זיך! האט געבעבעט משה, נור ביי איהם פון קאפ האט ניט אבגעטראטען

דער

דער רעיון: ווי זאגט מאן שרה'ן וועגען דעם רובל; זי וועט דאך שרייען „גוואלד" א שרעק ווי זי וועט זיך זידלען! א קליינינקייט א רובל פארטרינקען... פאר די געלד האט מאן דאך געקענט א האלבע וואך לעבען.

חיים דוד האט איהם איבערגעשלאגען די געדאנקען.

קינד איינער! וועסט נאך זעה'ן ווי מאן הוליעט, וויפיל מאן פארטרינקט... איהר געדיינקט, ווי מיר האבען א מאהל זאלבע-דריט פערטרונקען 19 רובל? וואס רייד איך! דאס איז נאך גאר נישט! — חיים דוד האט זיך צוהיצט — איך וועל אייך בעסער דערצאהלען וואס מיט מיר איז געוועזען די פאריגע וואך: איהר וועט ניט גלויבען, אז מאן זאל קענען אזוי פיל אויסטרינקען! איך אליין — זאל איך אזוי זעהען מיינע קינדער געזונדערהייט — האב אויסגעטרונקען 3 פלאשען און פערביסען מיט נאך א קוואטירעל!

און בעת שלמה דער לאנגער איז אנגעקומען?...

מאן האט גענומען דערצעהלען מעשיות וועגען שכורים וועלכע קענען אויסטרינקען א ים. דאס איז געוועזען פאר משה'ן דער ערשטער אוראק אין די ארבעט פון ערדגראבעריי.

ח.

ער מענטשעלט זיך.

די ערשטע וואכען פלעגט זיך משה אומקערען אהיים פון דער ארבייט קרעכצענדיג און זיפצענדיג: און עס איז ניט קיין וואונדער: מיט זיין שלאפען קערפערגעבייא איז געוועזען שרעקליך שווער צו שטעהן א גאנצען טאג אין קאנאווע און גראבען — בפרט נאך ווי ער איז ניט געוואהנט געוועזען צו קיין קערפערליכע ארבעט, דערצו איז יעדע ארבייט נאך שווערער, ווען מאן האלט זי פאר אונפאסיג פאר זיך.

איין מאל קומענדיג א היים א פארסאפעטער, א פארמאטערטער, האט ער זיך אויסגעצויגען אויפ'ן בעט, האט געקרעכצעט און שיער ניט געוויינט.

— וואס קאמאנדעוועסט דו דא — האט אויף איהם שרה אנגעהויבען שרייען — איך פערשטעהע ניט! מיט וואס ביסט דו דאס בעסער פאר אנדערע ארבייטער? אללע אידען ארבייטען און די גאלד פאלט פון זיי ניט אב. אויפ'ן האנד בעטען זיי זיך ניט, און ער האט זיך דא אויסגעצויגען, און אט, ער פגר'ט שוין אוועק! קענסט ניט הארעווען, האסט דו ניט געדארפט חתונה האבען! די מינוט זאלסט דו מיר אויפשטעהען וועטשערע עססען!..

פון יענער צייט אן האט שוין משה מעהר ניט געסמייעט א קרעכץ טאהן.

די

די קאמפאניע ארבייטער האבען גלייך דערקאנט, וואס דאס איז פאר א פויגעל און האבען איהם גענומען רופען „משה'לע חכם".

— נו וואס, משה'לע חכם? — פלעגט אפט ביי איהם פרעגען א בחור א שטיפער, און דערביי איהם מכבד זיין מיט א שנעל אין נאז אדער אויסשמירען איהם דעם פנים.

מעהר האט מאן ביי אונזער העלד גארנישט גענומען, דערפאר האט מאן מיט איהם געקאמאנדעוועט פיל מאן האט נור געוואלט. אזוי האט זיך געצויגען זיין נייער לעבען פון טאג צו טאג, פון יאהר צו יאהר. זומער גראבט ער ערד, ווינטער ברעכט ער פלאקס; אב ארבעטענדיג 7 יאהר, האט זיך משה בעדייטענד איבערגעביטען: ער איז געווארען שטארק און איז עפעס אזוי ווי אויסגעוואקסען. דאס ארבייטען און אויך דאס וואס די ארבעטער זיינען זיך מיט איהם פון דעסטוועגען בעגאנגען ווי מיט א שטיקעל מענשען — האט איהם צוגעגעבען א סך מוטה. אין שול האט ער שוין קיין מורא ניט געהאט, ווי פריהער, זאגען אמאל א וויטץ, אריינווארפען א תורה-ווארטעל, זאגען א פשט'ל אין גמרא; בשתיקה פון דער ווייב האט ער אויפגעהערט שלאגען די קינדער, פערקעהרט, ער האט זיי אפט געקוסט און געגלעט, שרה איז זיך מיט איהם אויך איצט בעגאנגען א פולע ווייכער ווי א מאהל.

איצט, ווי אונזערע לעזער זיינען שוין בעקאנט מיט איינינע העלדען פון אונזער געשיכטע וועלען מיר זיך אומקעהרען צו שרה'ן, וועלכע טראגט דעם מאן ווארמעס, נור פריהער וועלען מיר א קוק טהאן, וואס טהוט משה און וואס הערט זיך מיט איהם.

ט.

ביי דער ארבייט, פערשאטען.

דער פאדריאדטשיק — לייב בערקין — האט זיך אנגענומען איבערסטרויען די ניסנאזיע, דורכגראבען און איבערטינקעווען צו איהר א געמויערטען פארקאן, אונטער וועלכען עס האט אנגעהייבען דורכפלייצען וואסער. דער מייסטער איבער דער גאנצער ארבייט איז געוועזען שמעריל חלאפ ביי וועלכען אונזער בעקאנטער משה האט געארבייט.

די קאנאווע איז דורכגעגראבען גאנץ טיעף. מאן האט שוין דערלאנגט די וואנד, איצטער גראבט מאן אונטער איהר.

אין קאנאווע, וועלכע איז גיווען א קלאפטער די טיף און צוויי קלאפטער די ברייט, זיינען געשטאנען 5 מענשען: שמעריל חלאפ, אלס אויפזעהער אויף

די

די ארבעט, געבען איהם משהלע אונ אויפ'ן אנדער ברען קאנאווע – א בעיאהרענטער איד, מיט א בחור פון א יאהר 18 אין א רויטע פערקעלאווע העמדיל, הינטער זיי האט א קריסט, אנשפארענדיג זיך אויפ'ן רידעל, געטרויכערט א לולקע. שטיל, די ארבעט געהט פארווערטס. דער קריסט האט אויסגעטרייסעלט דיא לולקע, אריינגעלייגט אין בוזען אונ האט אויך אנגעהויבען ארבייטען.

– וואס האט דא היינט געטאן דער ארחיטעקט? האט דער בעיאהרענטער איד געפרעגט שמערלען.

– ער איז דא געגאנגען מיט לייבען אונ האט בעקוקט... ער האט געהייסען מאכען פאדפארעס צום וואנד... ער זאגט: עס איז א סכנה, עס קען איינפאלען, אונ באמת איז טאקע ניט זיכער.

שמערל האט ביי די ווערטער א קוק געטאן אין דער הויך, די גראבע וואנד – ערטער וויים א צושפאלטענע, איז געהאנגען ביי זיי איבער'ן קאפ, עס איז געווען א שרעק א קוק צו טאן.

נו וואס האט לייבע געענטווארט?

– וואס? דו קענסט ניט לייבען? באלד האפט ער דיר מאכען פאדפארעס!

– וועסט זיך דערווארטען! דאס דארף קאסטען ווענינגסטענס 10 רובל אונ אין גאנצען דארף מאן נור אויף איין טאג, לייבע וועט זיך ניכער זעגענען מיט'ן לעבען, איידער מיט דער קאפיקע.

– עס טויג דאך אבער ניט אזוי, די וואנד קען דאך אונז פערשיטען.

– אונ וואס הארט דאס לייבען, אז דו וועסט געהרגט ווערען? איהם וועט דער פון ניט אבקומען.

– אבער דער ארחיטעקט...

זאל ער זיך הייסען, אפולע האט לייבע פאר איהם מורא! נור דערווייל זיינען מיר נאך ניט געהרג'ט געווארען, די וואנד שטעהט נאך, עס איז נאך וויים דערפון. איידער דו וועסט זיך דערווארטען פון לייבען פאדפארעס, קען דער-וויל דער גאנצער לעבען א וועק. – ער איז געבאך איין אביון: ער האט ניט וואו צו נעמען 10 רובל אויף פאדפארעס... מאן זאגט, אז ער שטייגט פון טאג אונ וואקסט ווי אויף הייוען. ווי קלערסט דו: פיעל, וועט לייבע פארדינען אן דעם פאדריאד? 15 טויזענד רובל, זאג איך דיר, אויף „טרפות"! ער נעהמט 50 טויזענד אונ איהם קאסט דאס הלואי 35 טויזענד אונ אפשר דאס אויך ניט.

איי, איי, איי! האט געשריען דער בחור אין דער רויטער העמדיל – אט דאס איז א ביסעל א פערדינסט! 15 טויזענד אויף איין מאל! עס איז טאקע גלייך צו אונזערע פארדינסטען! וויפיל יאהר וואלט דאס אונז אויסגעקומען צו גראבען די ערד אום צו פערדינען 15 טויזענד רובל. איך בין א בעלן אויסצורעכענען.

עס

– עס איז ניט דא לאנג וואס צו רעכענען – האט געזאגט שמעריל, וועלכער האט זיך געהאלטען פאר א בעל חשבון. – עס איז א פראסטער רעכענונג: ווען דו וועסט אפילו נעמען צו 5 רובל א וואך אונ וועסט א גאנצען יאהר קלייבען, ניט פערטאן א קאפיקע, וועט דיר אויסקומען צו גראבען די ערד 3000 וואכען... קומט דאס אויס... דאס קומט אויס... 60 יאהר.

– 60 יאהר! אונ ער פערדינט דאס אין א האלב יאהר!... אהה!

– וואס גלייכסט דו זיך צו זיי! רעכען דער פאר אויס, ווי פיל ער פארלעבט, ביי דיר געהט דאס ניט אוועק אין א יאהר פיל ביי איהם אין איין וואך.

– אט וואס פאר א קאפשטיק! ער פערלעבט! פערלעבען וואלט איך אויך קענען, וויפיל נור איהר ווילט!... זאגט מיר ר' שמערל, ווער צאהלט דאס בערקינען די 50 טויזענד רובל?

ווער צאהלט? קאזנא! זיא דארף זיך בויען – נו, צאהלט זיא געלד פאר דעם איבערבויען.

– הערט וואס איך וועל ביי אייך פרעגען: פאר וואס קען דאס קאזנא ניט נעהמען די זעלבינע 50 טויזענד רובל אונ בעצאהלען אליין די ארבייטער, ניט דורך בערקינען, ער זאל פערדינען אן דעם 15 טויזענד רובל? קאזנא צאהלט דאך פאר'ן איבערבויען, טו וואס איז פאר א נפקא מנה: צו זיא וועט געבען די געלד בערקינען אונ ער די ארבייטער צו זיא וועט אליין געבען די ארבייטער אין האנד די געלד?

– אונ ווער וועט געהן זוכען ארבייטער? אונ ווער וועט אכטונג געבען, אז זיי זאלען ארבייטען? ווער וועט פון זיי צונעהמען די ארבעט? חכם איינער!..

– נו זאלען זיי אוועק שטעלען אויף דערויף איינעם אדער 2 מענשען. אז מאן זאל זייא אפילו צאהלען צו 100 רובל א חודש לאהנט דאך דאס אויך, דער בחור האט זיך צוקאכט.

– דו פערשטעהסט – האט געענטווערט שמערל, גלעטענדיג זיין ברייטע געלע בארד, פאר קאזנא לאהנט דאס ניט, פון וואנען זאל זי וויסען וויפיל דו דארפסט נעמען א וואך? אז זי דארף צאהלען 50000 רובל פאר דער גאנצער גימנאזיע – פון וואנען וועט זי וויסען א וויפילט-חלק פון דער גאנצער ארבעט דו טהוסט אב אין א וואך? דערצו קען זיין, אז דאס דארף קאסטען מעהר ווי 50 טויזענד רובל, איצטער אז זי גיט אב א פאדריאד, ווייס זי צום ווייניגסטען, אז זי האט געפטערט איין עסק אונ גענוג.

– נו, האט געזאגט דער בחור, זיך פארטראכטענדיג אונד אנשפארענדיג זיך אויף דער לאפאטע, וועלכע ער האט אריינגעשטאכען אין דער ערד – זאלען 100 ארבייטער נעהמען דעם פאדריאד אונ ארבעטען צו זאמען, דערנאך וועלען

זייא

זייא זיך צוטהיילען מיט די געלד, פאר וואס טוינ אזוי ניט ?

– פארשטעהסט דו מיך : אז מאן טהוט ניט אזוי, מסתמא קען מאן דאך ניט .

– פארוואס אבער . . .

– פאר וואס, צו וואס, מיט וואס ? האט דער בעיאהרענטער איד איהם מיט כעס איבערגעשלאגען. – שבת נאכען קוגעל, אז די קאפ וועט דיר זיין קלאר – וועסט דו דאמאלסט וועגען דעם ריידען אונ איצטער דארף מאן קאנטשען דעם ווינקעל אונ געהען עסען ווארמעס. ווי פריה איז דער זייגער ר' שמערל, הא ?

שמעריל האט א קוק געטאהן אויפ'ן הימעל.

– עס וועט שוין זיין 12 אדער מעהר.

– איהר וועט ניט גלויבען – האט ער זיך געווענדעט צו אלעמען – איך האב נאך פון 5 אין דער פריה א ביסען אין מויל ניט געהאט, חוץ א קווארטירעל בראנפען מיט א קובעלע.

– אוזש פארא טאקי פאאבעדאטי, שמערקא ! האט געזאגט דער קריסט, וועלכער האט די גאנצע צייט געשוויגען.

פאידיאם ! וויפיאם טאזשע. קופיש ? האט שמעריל געפרעגט.

– קופליו, קופליו ; האט דער קריסט געענטווערט מיט כעס. אין עטליכע מינוט הערום זיינען זיי שוין אללע הערויסגעקראכען פון קאנאווע אויף דער ליכטיגער שיין.

משה האט זיך אליין אבגעשטעלט אין קאנאווע אונ האט פלייסיג הערויס־געווארפען לאפאטעס ערד פון אונטער די וואנד, וועלכע איז געהאנגען אויף משקלת.

פערטיפט אין זיינע גידאנקען האט ער ניט געהערט וואס זיינע חברים האבען דא צווישען זיך גערעדט וועגען בערקין מיט זיין פאדריאד.

– נו משה, פאר וואס געהסט דו ניט הערויס ? האט געפרעגט שמעריל.

– משה האט זיך וויא פון שלאף אויפגעחאפט, ער האט געלאזען דיא לאפאטע שטעקען אין דער ערד, אונ האט אקוק געטאן אין דער הויך.

– פאר וואס געהסט דו ניט ? האט שמעריל נאך אמאל געפרעגט.

– אט .. וואס וועל איך דארטין טהאן אין שיינק ? קיין בראנפין טרינק איך ניט, אונ קיין אנבייסען האט מאן נאך ניט געבראכט, אגב וויל איך נאך ניט עסען.

– נו, אויב אזוי, דערגראב דעם ווינקעל אונ געה דערנאך אריין אין שיינקיל : איך וועל פאר דיר לאזען א ביסיל בראנפין.

– נוט, האט משה גיענטפערט.

זיי זיינען אללע אוועק אונ האבען איהם איבערגעלאזען אליין. ארום איז געווען שטיל ווי אין א קבר. חשך, פינסטער, נאס.

משה'ן

משה'ן איז דורכגענאנגען א שוידער, ער האט גענומען גראבען, פערטיפענדיג זיך וואס ווייטער מעהר : עטליכע מינוט האט ער שנעל אונ שווייגענדיג נעגראבען. נור נאכהער האט ער גענומען גראבען לאנגזאמער, דער גראבאייזען האט זיך שוין ניט אזוי טיף אריין געשניטען אין דער ערד. אויף משה'לם שטערן האבען זיך בעוויזען עטליכע קנייטצען, עס איז קענטיג געווען, אז ער גראבט ווי א תם, ווי א מאשינע, אז זיינע געדאנקען זיינען יעצט ניט דא, אבער נאר אנדערס וואו, פערטראכטערהייט האט ער אריינגעשטעלט די לאפאטע אין דער ערד אונ האט זיך אויף איהר אנגעשפארט. איהם האט זיך פארגישטעלט, אז ער איז יעצט ניט אין קאנאווע, נור ביי זיך אין דער היים, די קינדער האלב נאקעט, מיט שווארצע גראב-פארבלאטיגטע פיסלאך, שרה געהט ארום א צערבראכענע, א פערחושכטע, ער אליין איז צוגעשמידט צום בעט, מאטערט זיך אין א היטץ קראנק. שרה זיצט ביי זיין בעט אונ קוקט אויף איהם מיט איהרע איינגעגראבענע, פארוויינטע אויגען, די קינדער שטעהען ארום איהם אונ האבען אויף איהם טרויעריג אנגעשטעלט זייערע איינלאך.

– „דאס האט זיך געצויגען 5 וואכען. – 5 וואכען היץ=קראנק ! אלץ איז געווען פאר משכנות, אלץ : די נייטיגסטע, די טהייערסטע, אונ דאך איז ניט געווען וואס צו עסען . . . אונ איצטער – איצטער איז דען בעסער ? איצט, אז ער איז שוין געזונד, לייגט איהם דען ניט אפט דער לעבען – שטיינער אנשטאט ברויט, – עס האט איהם פארקוועצט אין הארצען, ער האט געטהאן א ביטערין זיפץ. עס געהט שוין צו ווינטער, אלע זיינען נאקעט אונד בארפוס, עס וועלען זיך אנהייבען די פרעסט די פענשטער אין זיין דירה זיינען אויסגעשלאגען אונ פארשטעקט מיט טיכער. 3 קינדער זיינען ביי איהם פארינען יאהר געשטארבען, כמעט אין איין טאג. עס איז דאמאלט געווען א שטארקער פראסט, 2 זיינען געלעגען ביי איהם אין בעט. זיי חריפען, זיי קארטשען זיך אין קראמפף פון טויט, די דריטע ליגט אין וויגעלע א קאלטע – א טויטע. שרה ליגט אויף א צערבראכענען שלאף=באנק אונד וויינט ביטערליך".

מיט א מאהל האט זיך משה אזוי וויא אויפגעחאפט, דערשראקען הערום־קוקענדיג זיך. 2 טרערען האבען זיך אויפגעקליבען אין זיינע ברייט-גיעפינטע אויגען, זיינען געבליבען הייגען אויף די ברעמען, זיך אטרייסיל געטהאן אונד זיינען אראבגעפאלען אויפ'ן באק, פון באק האבען זיי זיך אראבגעקייקילט אויפ'ן ברעג לאץ אונד פון דארטען אויף דער ווייכער ערד. נאך די 2 טראפען טרערען האבען זיך געקייקעלט איבער דערזעלבער וועגעלע נאך פיעל טראפען, איינע נאך די אנדערע. משה האט זיי ניט נישטערט. נור מיט אמאל איז ער אפגעשרונגען אונד האט ערשראקען באקוקט די קאנאווע. עס דוכט זיך איהם, אז

די

די וואנד איבער איהם האט זיך אנגעהויבען צו טרייסלען. — „עס האט זיך מיר געוויס אפּ געדוכט", טראכט ער, „מען דארף ענדיגען דעם ווינקעל אונ אריינגעהן אין שיינק".

כדי צו פארטרייבען פון זיך די פינסטערע געדאנקען, האט ער גענומען האסטיגער גראבען, אונד צו יעדען מאל אריינלאזען די רידעל אין דער ערד, האט ער איהר אזוי שטארק צוגעדריקט מיט דער לינקער פוס, אז די רידיל האט זיך אריינגעלאזען איבערען קאפּ אונד האט אנגענומען אויף זיך אנאנצען בערגעל ערד, וועלכע משה האט מיט ענערגיע ארויס געווארפען פון קאנאווע, ניט קוקענדיג, וואהין עס פאלט. משה האט זיך אזוי אריינגעטהאן אין זיין ארבעט, אז ער האט גאר ניט גיזעהן אונד ניט גיהערט, אויפ'ן אנדער זייט קאנאווע האט זיך די ערד אונטערין וואנד אנגעהייבען צו ריהרען. אין איינינע סעקונדען ארום האט זיך די וואנד אליין אויך א טרייסיל געטהאן. די ערד האט זיך אויסגעבויגען אונ עס איז געווארען א ברייטער שפּאלט. מיט אמאל האט זיך דער שטיינערנער ריעז איינגעבויגען מיט זיין שווערין קערפּער: סקריפּענדיג, שפּאלטענדיג אונד ברעכענדיג זיך. משה האט זיך אין שרעק ארומגעקוקט, אונ איז אזוי א פערשטיינערטער געבליבען שטעהן אויף איין ארט. די ערדענע וואנד פון דער קאנאווע האט זיך אנגעבלאזען, געפּלאצט אונ א בארג ערד האט זיך אראפּ געשאטען צו משה'ס פיס. די וואנד האט זיך איינגעבויגען נאך שווערער אונד האט מיט א קרעכץ גענומען פאלען.

אי, ראטעוועט!! האט משה אויסגעשריען, מיט א שרעקליכע פערצווייפעלטע שטימע, אונ האט זיך געלאזט לויפען.

ער האט ניט אוספּייעט אבצולויפין 3 טריט, ווייא דער פארקאן מיט דיא ערד וועגדליך פון קאנאווע זיינען רוישענדיג אריין געפאלען אין קאנאווע אונד האבען איהר פארשאטען, בעגראבענדיג אונטער זיך דעם גליקליכען משה'ן, פון וועלכען נור די קאפּ מיט איין האנד האבען זיך ארויסגיזעהן פון אונטער דער קופּע ערד אונד שטיינער.

י.

די ביטערע חיונה טרייבט.

די איבעריגע ארבייטער, זיצענדיג אין שיינק, וועלכער איז גיוועהן ניט ווייט פון גימנאזיע, האבען פּלוצלונג דערהערט א טראסק, ווי מען וואלט אויס-געשאסען פון א הארמאט.

— צו איז דארטען ניט איינגעפאלען די וואנד! איז ביי זיי אלעמען דורכ-געפלויגען איין געדאנקען.

אלע

אלע האבען זיך געלאזען לויפען צו דער קאנאווע. אויף דעם ארט פון דער קאטאסטראפע איז שוין געשטאנען אגרויסער רעדיל מענשען.

— צו איז דארטען ניט דא ווער עס איז?!

— האט עס הלילה ניט פארשאטען קיין מענשין?! האבען זיך גיהערט קולות ארום.

— אי! משה איז דארטען געוויס פארשאטען! — האבען אנגעהויבען שרייען די ערדגראבער פערצווייפעלט. — אי, וואס טהוט מען? דא איז אקארסט גיוועהן א איד אונ עס האט איהם פארשאטען! העלפט ברידער!... נאמיר גיכער גראבען.

עטליכע מענשין זיינען אריינגעשפּרונגען אין קאנאווע, אונד האבען גענומען גראבען מיט די הענד. — גיט אהער לאפּעטעס!

— אך, גאט מיינער! אזוי וועט גאר ניט זיין! האט פראסט געוויינט שמעריל. — ישראל חיים, לויף גיכער אריבער צום טייך אונד רוף די קריסטען, וועלכע ארבייטען דארטען. נו, גיכער זשע! גיכער! אוי וואס טהוט מען — וואס טהוט מען?

— אט איז ער! אט איז ער! האט אויסגעשריען איינער פון דיא וואס האבען געגראבען מיט די הענד. אט איז זיין קאפּ, גיכער אהער!

א מאן צעהן זיינען צוגעלאפען צו יענעם ארט אונד האבען אבגעגראבען מיט די הענד משה'ס קאפּ, וועלכע איז גיוועהן איינגעשמירט אין בלאטע, אונ זיין האנד, וועלכע איז גיוועהן פארריסען אין דער הייך.

— ווייא אזוי האט זיך דאס געטראפען?! האט דער עולם גיפרעגט.

— ווער איז ער אזעלכער? גאט ווייס, צו ער וועט לעבען?!

— עס קען זיין, אז ער איז שוין געשטארבען!

— זעה, די מויל איז ביי איהם פול מיט ערד!

— וואס איז ער: א איד צו א כריסט?

— ווי אזוי בעשליסט מען זיך דאס צו גראבען אין אזא גיפערליכען ארט?!

— אז מען וויל עסען, בעשליסט מען זיך! די ביטערע חיונה טרייבט צו אלץ!.

— דאס איז אלץ פון לייבע בערקינס פאדריאדען, פלאטצען זאל ער!

באלד זיינען אנגעקומען א שטיק 15 קריסטען ארבייטער, וועלכע האבען ...עארבייט ביין טייך. זיי זיינען אריינגעשפּרונגען אין קאנאווע. די לאפּעטעס ...אבען אנגעהויבען קלאפּען, עס האבען אנגעהויבען פליהען אין דער הויך ...רד אונ ציגעל.

— ביעדא, ביעדא! האבען גירעט די קריסטען צו זיך אליין.

באלד האט מען משה'ן אפּגיגראבען. עס איז גיוועהן שוידערהאפט צו ...עהען ווייא ער איז געלעגען: איין האנד איבערין קאפּ, די אנדערע אויפ'ן

הארצען

הארצען, דער פנים שווארץ, אין מויל און אויערן בלאטע, די אויגען פארמאכט.

ער האט עטוואס בעוועגט די האנד.

– ער לעבט! האט מען אין עולם אויסגעשריען מיט האפפנונג.

– נעמט ביי איהם ארויס די ערד פון מויל!

מען האט ארויסגענומען.

– מען דארף איהם וואו עס איז אריינטראגען!

– א דאקטאר, א דאקטאר דארף מען ברייגנען!

עס וואלט ווער געבען א ידיעה לייבען!

דער בחור אין רויטע העמדיל איז אוועקגעלאפען נאך א דאקטאר און נאך לייבען.

– ישראל חיים, לויף זאג אן די ווייב! האט געשריען שמעריל.

משה'ן האט מען דערוויל אריינגעטראגען אין שיינק, מאן האט איהם אוועקגעלייגט אויף א קאנאפע, ארומגעוואשען דעם פנים, ער האט גיעפינט די אויגען, ארומגעקוקט מיט א טונקעלין בליק דעם צימער אונד האט זיי ווידער פארמאכט.

דער דאקטאר איז געקומען, האט איהם ארומגעטאפט, ארומגעקוקט אונד האט געשיקט נאך 2 פעלדשערם און אין אפטייק.

– וואס, הער דאקטאר? האט גיפרעגט שמעריל, אראבנעמענדיג די היטל.

– וואס? דו זעהסט ניט, אז ער איז שוין באלד אויף יענער וועלט? ביי איהם איז די ברוסט צערבראכען אין 2 ערטער.

– די ברוסט! אי אי אי!

יא.

א גרויסער רך-לב.

ישראל חיים האט דערזעהן שרה'ן אויף דער 2-טער גאס פון גימנאזיע. איהר האט זיך נאר ניט געחלומט וועגען דעם שרעקליכען אומגליק, וועלכער האט זיך דא געטראפען מיט איהר מאנן. און האט זי דען גיקענט קלערען, אז אין דער מינוט האט זי פערלארען איהר שפייזער? מיט א מאל האט זי דערזעהן ישראל חיימען לויפענדיג גלייך אנטקעגען איהר: א בלאסער, א דערשראקענער. ישראל חיים, האט זי געוואוסט, ארבעט צו זאממען מיט איהר מאן. עס האט איהר עפעס אשטאך גיטהאן אין הארצען; די פים איהרע האבען זיך אפגעשטעלט אויף איין ארט, וואהרענד דער גאנצער קערפער האט זיך אויסגעבויגען פאראויס. זי האט אויסגישטעלט איהרע גרויסע ערשראקענע אויגען.

– וואס איז דארטען?

– אוי שרה, לויפט גיכער! מיט אייער משה'ן האט זיך געטראפען אן-אומגליק! דער טעפיל איז איהר ארויסגעפאלען פון האנד, אין די אויגען איז איר פינשטער געווארען, דער פנים האט זיך שטארק פארקרימט.

– אי וויי צו מיר, וואס איז דארטען גישעהן?! אי ראטעוועט! – זי האט גענומען ישראל חיימס האנד אונד האט איהר אנגעהייבען טרייסלען.

– עס האט איהם פארשאטען! האט גיענטפערט דער איבערראשטער ישראל חיים.

עס האבען זיך איהר אונטער געבויגען אירע קניע.

– וועה איז מיר! פארלארען בין איך! מיין מאנן!

זי איז צוגעלאפען צו דער איינגעפאלענער וואנד.

– וואו איז ער?

–מען האט איהם אריינגעטראגען אין שיינק, –„שרעק זיך ניט, שרה, ער לעבט" האט געזאגט ישראל חיים, וועלכער האט נור ערשט פערשטאנען, אז ער האט געטהאן א נארעשקייט, אזוי האסטיג אנצוזאגען די טרויעריגע בשורה.

שרה האט ניט גיהערט אונד איז אריינגעלאפען אין שיינק.

– וואו איז ער! אי, א דונער האט מיר איינגעשלאגען! וועה איז מיר, וועה איז מיר! ער איז גע-הרגעט געווארען! משה, משה'לע!

משה האט אביסיל אויפגיעפינט די אויגען, און האט אויף איהר געקוקט אהן געדאנקען.

– ער דערקענט מיך ניט! משה! דאס בין איך! שרה! וועה איז מיר, ביטער איז מיר!

– זייט ניט אזוי אומרוהיג, שרה – האט געזאגט די שיינקערקע – ער וועט אם ירצה השם, לעבען אונד זיין געזונד.

– וואו וועט ער שוין לעבען!.. אה אונזער שפייזער!

זי איז אהן קרעפטין געפאלין אויפ'ן שטוהל – אי! פאר וואס איז ניט דא קיין דאקטאר, פאר וואס ראטעוועט מען איהם ניט!

– גיוועזן, גיוועזן א דאקטאר, זעהסט דאך: עס ליגען ביי איהם קאמפרעסין אויפ'ן הארצען און אויף די פים, באלד וועט ער ווידער קוממען.

– פאר וואס זשע קומט ער ניט? אפשר קען מען איהם נאך ראטעווען, אפשר וועט ער נאך זיין א טאטע צו זיינע קינדער! ער האט נאך אזוי ווייניג גילעבט! אה, רבונו של עולם, פאר וואס שטראפסט דו אונז אזוי?!

הייסע טרערין האבען זיך טייכענווייס גענאסין פון איהרע אויגען, זי האט זיך געשלאגען מיט די קולאקעס אין קאפ.

– שרה, נאט איז מיט אייך! ער וועט זיין געזונד! ער וועט לעבען! נעמט אביסיל וואסער.

שרה האט מיט איין אטהעם אויסגעטרונקען די וואסער. בערוהיגענדיג זיך אביסעל איז זי צוגעגאנגען צו דער קאנאפע, אויף וועלכע דער פערוואונדעטער איז געלעגען.

– משהלע, פייגעלע, רייד האטש אויס איין ווארט! וואס איז דיר? וואס טהוט דיר וועה?

ער האט אביסעל געעפינט די אויגען אונד האט איהר דערקענט.

– מיר איז... שלל=ע=כבט!...

ער האט ווידער פארמאכט די אויגען, אונד האט אמאך געטהאן מיטן האנד.

– עס איז איהם געבאך שווער צו ריידען – האט געזאגט מיט א זיפץ דיא שיינקערקע.

– עס איז איהם שווער, עס איז איהם שווער! האט שרה ווידערהאלט. שמעריל איז אריין מיט די פעלדשארעס.

שרה איז צוגעלאפען צו זיי, ברעכענדיג די הענד: אי קריינקעס! ראטעוועט איהם! ראטעוועט מיין מאן!

– ער וועט בלייבען לעבען, שריי ניט אזוי, דאס איז פאר איהם שעדליך. זיי האבען דעם קראנקען אין עטליכע ערטער פארבאנדאשירט, געשיקט שרה'ן אין אפטייק נאך א וועסעריל (געלד האט געגעבען שמעריל), האבען פאנאנדערגעזאגט שמערלען, ווי צו באגעהן זיך מיט דעם קראנקען, צוגעזאגט צו קוממען אין אבענד אונד זיינען אוועק.

– נו, וואס האט לייבע געזאגט? האט גיפרעגט שמעריל ביים בחור אין דויטע העמדיל, וועלכער איז גינאנגען נאך לייבען.

–ער האט צוגעזאגט באלד קוממען.

לייבע איז טאקע באלד געקוממען. דאס איז גיוועזען א מענש פון א יאהר 40, מיט גרויסע, אקוראט ווי סטאלענע אויגען, מיט אלאנגען שפיציקען נאז אונ א קיילעכדיגע אונטער געשארענע שווארצע בערדיל. ער איז געגאנגען אייראפייאיש געקליידעט. ער איז אריין האסטיג, אצערודערטער.

– וואס איז דא, וואס האט זיך דא געטראפען? האט ער גיך אויסגירעדט.

– דא האט זיך געטראפען אגרויסער אונגליק, ר' לייב, האט גיענטפערט שמעריל – די וואנד איז איינגעפאלען אין קאנאווע, אונ צום אונגליק איז ער דארטען גיוועזען – האט איהם דארטען פארשאטען.

– אי, אי, אי... ווי ווייט האט מען עס געפונען? לעבט ער?

– ער לעבט, נור דער דאקטאר האט געזאגט...

– איז דא שוין גיוועזען דער דאקטאר? וואס האט ער געזאגט?

– ער האט געזאגט, אז די ביינער זיינען ביי איהם צו בראכען.

– ווי עס ווייזט אויס פון דאקטארס ווערטער וועט ער שוין קיין היינער ניט זיין. נור וואס זאל מען מיט איהם טהאן?

לייבע האט זיך אויף א מינוט פערטראכט.

–מען דארף איהם דערווייל אוועקפירען אין הקדש–דארטען וועט מען, מיט נאטעם הילף, קיין געלד ניט דארפען אונ עס וועט זיין רוהיגער.

–וואס רעדט איהר? האט זיך אב גערופען די שיינקערקע, מען טאר איהם פון ארט ניט רירען, ער וועט שטארבען אויף'ן וואגען.

–נו, זאל ער בלייבען דא. ווייס איך?

– נור דאס קאסט דאך געלד, אונ עס דארף נאך ערסט קאסטען. אונ זיין ווייב איז אזוי ארעם, אז איין נאט מעג אויף איר רחמנות האבען.

לייבע האט הערויס גענומען פון טייסטער א גרינינקע – וואו איז דאס זיין ווייב? זיא ווייס נאך גאר ניט?

– זי איז איצט אין אפטייק, האט געאנטפערט שמעריל,

–נו, טו גיב איר דאס איבער, אונ זאג, אז זי זאל צו מיר הערייז קוממען, וועל איך איהר נאך פיל עס איז געבען.

ביי א מינוט איז געוועזען שטיל. עס האט זיך נור געהערט דער שווערער אטהעמען פון דעם שטערבענדעם.

–זאג מיר: עס וועט עפעס לאנג געדויערין, צו מאכען ריין די קאנאווע? האט בערקין גיפרעגט.

– איהר האט געדארפט זעהן, ווי זי איז פערשאטען: מעהר ווי ביז העלפט!

– איך האב געזעהן נעהענדיג אהער. עך, א קלאפאט א ביסעל.... נור מען דארף געהן, איך האב גאר קיין צייט ניט. איך וועל שפעטער הערייז קוממען. שיקט זיין ווייב צו מיר.

ער איז היילענדיג ארויס געגאנגען.

–הלואי וואלט ער בעסער פערשאטען געווארען! –האט געזאגט שמעריל נאך לייבעם אוועקגיין – וויא געפעלט ער אייך? עס איז דאך פראסט משונה צו ווערען! דא שטארבט א מענש, וועלכער איז ביי דיר אויף דער ארבעט נהרג געווארען, אונ דיר ליגט אין זינען – צו קען מען ווידער אב גראבען די קאנאווע? א – זאל מען דיר שוין בעגראבען אונ בעשיטען וואס ניכער!

– א רך לב אנגיר, ניט דא וואס צו ריידען; ניט אומזיסט האט ער אזא נאמען אין שטאדט'

שרה איז געקומען פון אפטייק.

–מען דארף איהר ניט זאגען, אז לייבע איז דא געוועזן. צו וואס זאל מען איהר אבעסען די הארץ, האט די שיינקערקע געזאגט שמערלין אויף'ן אויער.

–נו, וואס מאכט ער? האט געפרעגט שרה.

– אלץ איינס.

שרה איז שטילערהייט צוגענאנגען צו משה־ן, האט זיך איהם איינגעקוקט אין פנים, האט זיך צו געהערט צו זיין אטהעם.

– ער אטהעמט שווער.

– משה האט געעפענט די אויגען, וועלכע זיינען געווען פערלאפען מיט בלוט.

– זי פאלט! אט, אט, אט!... היט זיך!... זי איז געפאלען!...

אי, אי, אי!... מיינע קינדער זיינען דארטען! נעהמט זיי הערוים! זיי וועט דארטען זיין קאלט!... דארטען איז פינסטער. גיט מיר א גוטע לאפאטע. מיינע האט זיך צערבראכען... רופט שמערלין... ער וועט אייך זאגען, וויפיל קינדער זיינען ביי מיר געשטארבען. 3 צו 2, איך ווייס שוין.

– ער רעדט פון היטץ – דאס איז א גוטער סמן, האט געזאגט שמעריל.

– הלואי זאל גאט געבען, האט שרה געענטווערט. זיא איז געדולדיג געזעסען צו קאפען ביי איהר שטערבענדעם מאן, און אלע 5 מינוט האט זי איהם געביטען די קאמפרעסען, וועלכע זיינען זייער גיך טרוקען געווארען אויף זיין ברענענדיגע ברוסט. עס זיינען געקומען שמואל לאטוטע, משה'ס מוטער און עטליכע בעקאנטע. דענסטמאל האט זיך ערסט אויפגעהויבען א יללה. דיא מוטער האט זיך געשלאגען קאפ אן וואנד, איז געפאלען אין חלשות.

שמואל האט אויסגעזעהען ווי א משוגענער.

–זאל דאס פאלען אויף מיין אלטע קאפ. –האט ער געטע'נעט – איך האב דאס איהם איין גערעדט צו ווערען איין ערדגראבער! אה! מיין זוהן מיין קדיש!

אבענדצייט איז געהארען אביסעל שטילער.

– נעה, שרה'לע, אהיים – האט די שווינער צו איהר געזאגט. איך וועל דא געבען איהם זיצען. די קינדער וועלין דארטין אויסגעהען פון געוויין.

דאס קליינינקע האט נאך פון דער פריה אן ניט געזויגען.

זייא האבין וואס צו וויינען. האט זיך שמואל אבגערופען.

שרה האט אנגעהויבען צוא וויינען אויפ'ן קול. אויף איהר קוקענדיג האבען זיך אלע פארנאנדער געוויינט ווי קליינע קינדער. משה איז געלעגען

וויא א טוידטער, מיט פערמאכטע אויגען. שרה איז אוועק אהיים.

יב.

צו וואס א גוטע ווייב קאנן בריינגען.

ביי שרה'ן אין שטוב איז אונטער דער צייט פארגעקומען א שטארקע מלחמה צווישען דעם בעל הבית מיט דער בעל הבית'טע.

– נישטקשה, פייקע די קרעמערקע גייט איהר פון זינען ניט הערוים; איר געדיינקט זי צו בעצאהלען, ווייל זי נעהמט ביי איהר ברויט. און מיר איילט זי זיך ניט צו געבען געלד, און פאר וואס זאל זיא ניט זיין רוהיג; איך בין דאך א גוטע! אז זיא וועט מיר ניט בעצאהלען, וועל איך איהר אויך פון דירה ניט ארויסווארפען, איך בעגיי זיך תמיד ווי א נארר...

אזוי האט גערעדט, אדער ריכטיגער, געשריען" פריידע, שרה'ס בעל הבית'טע, נאך דעם ווי שרה האט אוועקגיטראגען דען מאן חארעמעס.

–„און ווער הייסט דיר זיין א נארר, ווער גייט דיר צו זיין א גוטע"? מאהן דו אויך, רייס פון איהר אויך די הויט – וועט זיא דיר אויך געדיינקען, אזוי וויא פייקען– האט זיך אבגערופען איר מאן.

רייס די הויט. – האט איהם פריידע מיט כעס איבערגעקרימט, און דו ביסט קראנק צו עפפענען א מויל? האסט נעביך גאר קיין כח ניט איבערקערן דעם צונג! קאנסט איהר ניט זאגען, אז אויב זיא וועט דיר דיא וואך קיין דירה געלד ניט געבען, וועסט דו איר הערויסווארפען פון דירה מיט אירע בעביכעס ווי א שפענדיל. א דוכינע ביסט דו נישט קיין מאנסביל!

– מכשפה! דו הויבסט שוין אן? האט זיך יעקב אבגערופן מיט אזויערע מינע – ווער האט איר הערייגעלאזען אין דירה? דוא!... דער רוח זאל אייך אלעמען נעמען! –

מ–שו–מד, א קרענק זאל דיר נעמען! פאר נחת האב איך איר הערייגעלאזען?! וואס האב איך גיקענט וויסען, אז זי וועט מיר ניט צאהלען!

– האכט ניט געוואוסט – בין איך ווייטער ניט שולדיג – האסט דו גיזאלט וויסען! זיין קאלט בליטיגקייט האט פריידען נאך מעהר געארגערט.

ממזר איינער! דו מיינסט איך ווייס ניט, זעהט נור וואס פאר א רוהיגע נשמה דאס איז! דיר ווילט זיך גיכער פטור ווערין פון מיר – עס ווילט זיך דיר נעהמען א מיידעל. דו וואלסט זיך, נישטקשה, שטארק געפרייט, אז איך וואלט געשטארבען... נור די צייט ליגסט דו אויף איין זייט, רבונו של עולם, ווי לאנג איך וועל נאך לעבען, ווי לאנג דו וועסט נאך קיין מיידעל ניט נעמען.

– בודאי איז א מיידעל בעסער פאר אזוי איינאלטע מכשפה ווי דו? זאל נור גאטט געבען פטור ווערען פון דיר – האב איך באלד חתונה מיט א מיידעל. איך וועל באלד אויסזוכען א שיינינקע – א צאצקע!

– שוויינ בעסער טרעפניאק, פיאניצע! איך וועל דיר דעם שארבען דיינעם צו שפאלטען!

פרר-רו-ביר נאר! האט יעקב אויסגיצויגען די ווערטער רוהיג אראפ קלאפענדיג דעם שטיוועל פון קאפוליק.

– איך זאג דיר נאך א מאל, אז דו וועסט א כפרה ווערען, וועל איך ניט אנדערש נעהמען א יונגע מיידיל.

– קריינק! קדחת! א שטעכענים אין זייט, ניט קיין מיידיל! וועלכע מיידיל וועט דיר נעהמען – בהמה! נארוניע! דו האסט דאך איין צאן אין מויל ניט, ביסט דאך איין אלטער הונד אהן ציינער. קענסט נור פערטרינקען ווי פיל דו פערדינסט, ניט מעהרער.

– נו, אז איך פערטרינק איז וואס? אט קאנטשע איך דעם שטיוועל, גייא איך ווידער אין שיינק.

– געה, פון מיינטוועגען מעגסט דו ברעכען האלדז און געניק! מיינסט איך ווייס ניט, אז דו האסט פאר שיכורט די 5 רובל, וועלכע דיר האט ניקוסט פון שיינקער. דער שווארץ יאהר זאל דיר חאפען! מיר איז אלץ איינס. פון מיינט־וועגען מעגסט דו די קאפ אויך פאר שיכורען, וועט מיר ניט ארען.

– אז איך וועל נעמען א מיידיל וועל איך אויפהערען צו טרינקען! פער־שטעהסט ניט בהמה דו, אז איך טרינק נור דערפאר ווייל איך האב דיר פאר א ווייב. אז איך ענטלויף אין שיינק, כדי איך זאל חאטש א האלב שעה דיין טרפהנעם פרצוף ניט אנקוקען! פערשטייסט מכשפה איינע? ברענען זאלסט דו!

– דא האט שוין יעקב גענומען שרייען מיט ווילדע קולות. אוועק פון מיינע אויגען א רוח אין דיין טאטעס טאטען העריין!

איך וועל דיר מאכען א טוידט... טרעט אב, מכשפה!

– טרעט אב, טרעט אב, האט איהם פריידע איבערגעקרימט – ער הייבט שוין אן זיינע קונצען! ער האט שוין אנגעהייבען בעווייזען זיינע ממזורשע תנועות! געהערט א ביסעל, איך הייס אים גיין אין שיינק! גנב! ביסט דאך נאך ביי דיין מאמען אין בויך גיוועזען איין גנב! א זייטינגער מענש קען דאך טאקע מיינען, אז איך טרייב איהם באמת אין שיינק!

– געה בעסער מיט נוטען אוועק! – האט יעקב אנגעהויבען שרייען, אויפשפרינגענדיג פון ארט. – דו זעהסט דעם שטיוועל? נאך איין חארט רייד אוים, זאג איך דיר, ווי איך בין א איד, אז ער וועט דיר פליהען אין קאפ!

אינ

– און איך וועל דיר צערקוואסענען די צורה אט מיט דער שיסעל! מיין ניט אז איך וועל אלע מאל שווייגען! שוין גענוג צו זיין א נארר! איך וועל דיר געבען, אז דו וועסט ביי מיר אלע ציינער קלייבען! פיאניצע מוסר! חזיר פאסקודנער! ער סטראשעט מיר!

– נא, אט האסט דו דיר, גידענק. ער האט איר גיווארפין מיט דעם שטיוועל אין פום, און כדי ניט צו בעקומען קיין רעסטע איז ער הערויסגעלאפען פון צימער.

– פריידע האט אים גיוועלט ווארפען מיט דער שיסעל, נור זעהענדיג, אז זיא וועט טרעפען, ניט אים אין פנים נור אין וואנד האט זיא הערראבגעלאזען די אויפגעהויבענע האנד און האט זיך בעגנוגענט מיט דעם, וואס זיא האט איהם צו געוואונשען: גיי כף הקלע, מיטען קאפ אין דער ערד, עס זאל פון דיר קיין שריד ופליט ניט בלייבען! עס זאל דיר אויסווארצלען מיט דיין גאנצע בעשאף!

זיא האט אבגעווישט מיט'ן פארטוך דעם פנים, און איז צו גענאנגען צום אויווען. לערך א פיערטעל שעה האט זיא געווארטשעט און געשאלטען דעם מאן, נאכהער האט זיא זיך בערוהיגט.

אין א שעה הערום האט שוין פריידע חרטה גיהאט, וואס צו ליב איהר איז דער מאן אנטלאפען גיווארען אין שיינק און האט מיט אונגעדולד געווארט ווען וועט ער שוין צוריקקומען.

יעקב מיט פריידען האבען חתונה געהאט מיט א יאהר 30 צוריק: פריידע איז גיוועזען צו איהר חתונה א פינף און צוואנציג יאהריגע מאד, א נידעריקע, א דארע, מיט שווארצע אויגען. יעקב איז געוועזען א שיינער בחור פון א יאהר 20, א הויכער א געזונדער – בלוט און מילך – און דערצו נאך ניט קיין נארר. פריידע האט זיך קיין בעסערן מאן ניט געקענט ווינשען. נאך דער חתונה האט זיך איהר גערוכט, אז אלע זיינען איהר מקנא, מאן וואלט איהם וועלען אויסחאפין פון איהר. די מיידיל קוקט עפעס צו פיעל אויף איהר מאנן, יענע יונגע ווייביל רעדט עפעס צו הארצליך מיט איהם; און מיט יענער ווייבעל לעבט ער אליין, עפעס צו נוט. און זי האט איהם אנגע־הויבען נאכצוקוקען יעדער טריט.

יעקב האט איהר שטארק פיינד געקראגען פאר איהר נאכקוקען, ער האט געפיהלט אז עס איז איהם געווארין ענג מיט איהר אין צימער. לערך אהאלב יאהר האט ער געשטיקט אין זיך און האט דאס ניט הערויסגעוויזען, נור נאכהער האט ער איהר שוין גענומען אפען הערויסווייזען זיין פיינדשאפט צוא איהר. פריידע האט געמיינט אז דער מאן קען איהר ניט ליעבען, ווייל ער האט ליב בעקומען איין אנדערע, און דערום האט זיא גענומען נאך מעהר

אים

איהם נאכקוקען. יעקב האט איהר, פערשטעהט זיך, נאך מעהר פיינד געקראגען. פריידע האט זיך געפרובט מיט טרערין ווייכער מאכין: זי פלעגט א גאנצען טאג ליגען אויפ'ן בעט און וויינען. אז דאס האט ניט געהאלפען האט זי איהם גינומען זידלען, יעקב פלעגט איהר געוואהנליך געבען רעסטע. אין הארצען ביי איהם האט געברענט ווי א פייער דער געדאנקען, וואס מען האט איהם אין די יונגע יאהרען פארדרייט זיין קאפ, און נאך מיט א זא צרה!

פריידע האט אויך ניט ווייניג געליטען דערפון, צייטענווייס פלעגט זי פרוביר'ען קויפען זיין ליבע מיט גוטע רייד, זי פלעגט איהם גוט צו זעהען, אבער מיט גוואלד קען מען ניט ווערען בעליעבט – דאס איז שוין איין אלטער כלל. יעקב האט זיך מיט איהר געוואלט גטן, נור זי האט איינם פאר אלע מאל געזאגט, אז זי וועט קיין גט ניט נעהמען... די וועלט מאג זיך אפילו איבערקערין, בלוט מעג פארגאסין ווערין, און ער מוז בלייבען מיין מאן!

וואלטען זיי חאטש געהאט קינדער, קען זיין אז יעקב וואלט זיך צוגעבונדען צו די קינדער, ער וואלט אין זיי געפיהלט זיין פארגעניגען, זיין גאנצען אינטערעס אין לעבין, און מיט דער צייט האלט די ליבע צו די קינדער זיי פאראייניגען, און זייער לעבין וואלט אזוי ביטער ניט געווען. צום אומגליק האבען זיי קיין קינדער ניט געהאט. אזוי האבען זיי אב געלעבט, אדער ריכטיגער געזאגט זיך אבגעמאטערט אויף דער וועלט גאנצע 30 יאהר און אללע טאג, זאגאר אפט אייניגע מאל אין טאג, פלעגין ביי זיי פארקומען אזעלכע באטאליעס, ווי די וואס מיר האבען אויבען בעשריבען.

די ערשטע צייטען האט יעקב געפונען א מיטיל ווי פטור צו ווערין פון איהרע קולות – אוועק צו געהן פון שטוב און ארום שלעפין זיך איבער די גאסען. נאכהער איז ער בעקאנט געווארען מיט'ן שיינק און איז דארטין געווארין איין גאנצער איינגעהער, זיא האט איהם אנגעהויבען נאך מעהר צו שילטען און זידלען, ער האט אנגעהויבען נאך מעהר צו טרינקען.

יג.

שרה זאמט זיך, דאס איז ניט גלאט.

אין 2 שעה הערום נאך שרה'ס אוועקגעהן איז געקומען צו לויפען איהר קלענערער אינגעל, וועלכער האט זיך געשפילט ביין שכן, האט הערומגעקוקט דעם קאמעריל, א קוק געטאן אויף דער שלאפינער שוועסטעריל, נאכהער איז ער שטיללערהייט צוגעגאנגען צום טישקעסטיל, האט ארויס גענומען די ברויט, אבגעבראכען עטליכע שטיקלעך און האט אויפגעגעסען שטילערהייט, קיינער

זאל

זאל חלילה ניט הערין ווי ער עסט. די שוועסטעריל האט זיך אויפגעכאפט און האט אנגעהויבען צו וויינען – איהם האט דאס וויינינ געארט; נאר אז ער האט צו רעכט געמאכט די ברויט, האט ער פון יוצא וועגין געטאהן א פאר מאל א וויג די וויגעלע, און האט געזאגט אין דער הויך, מאן זאל הערין אין צווייטין צימער:

„ווער האט דיר געטאן איווינקע? ווער האט דיר געטאן?“– דערנאך איז ער הערײַן אין צווייטין צימער-פריידע, וואו איז די מאמע? האט ער געפרעגט.

– זי האט אוועק געטראגען דעם טאטען ווארמעס – איווינקע האט געוויינט, איך האב איהר געוויגט און זי וויינט און ווערט אלץ ניט אנשלאפין.

– וויג איהר נאך אביסעל – וועסט דו זיין א וואהלער אינגעל, האט געזאגט פריידע, טראכטענדיג וועגין יעקב'ן.

– גוט.

ער איז ווידער הערײַנגעקומען אין קאמער, נור אנשטאט צו דער וויגעלע איז ער צו געגאנגען צום טישקעסטיל, האט אבגעבראכען נאך א ברעקיל ברויט און האט אנגעהויבען עסען. אין דעם איז ארײַן דער עלטערער ברודער זלמן. דוד'קע האט שנעל פארלייגט דיא האנדעל מיט די ברויט אויפ'ן רוקען.

– וואו איז די מאמע? – זי איז ניט דא... דעם טאטען ווארמעס... האט געזאגט דוד'קע מיט א וויינענדיגע און דערשראקענע שטימע.

– און וואס איז דאס דארטען ביי דיר אין האנד?

– הא? נאר נישט – האט געענטווערט דוד'קע הערויסלאזענדיג די ברויט פון האנד. – נא זעה!

און ער האט בעוויזען די ליידיגע האנד.

– און וואס האסט דו דארטען הערויסגעווארפען? – האט זלמן סטראנגע געפרעגט, אויפהויבענדיג דאס שטיקעל ברויט.

– ברויט.. אברעקעלע האב איך גענומען, אפיצעלע.

– ווארט האלעריע, איך וועל שוין דערצאהלען די מאמען, אז דו נעהמסט אליין ברויט,

– א ברע-ע-קעלע... האט זיך דודקע פאנאנדער געוויינט.

זלמן האט אים א שטויס געטאהן און דער קלענערער ברודעריל איז אוועקגעגאנגען.

זלמן האט זיך גענומען עסען די טרוקענע ברויט, איידער די מאמע וועט קומען איהם געבען ווארמעס, ריבינקעס געוויין האט איהם א פנים אויך וויינינ געהארט, ער איז שוין צוגעוואהנט געווען צו הערען איהרע קולות שעה'ן לאנג, נור אז דאס קינד איז שוין הייזעריג געווארען און האט אנגעווארען

די

די כחות שרייענדיג, איז ער צוגעגאנגען צום וויעגעלע.

– רבינקע וואס וויינסטו דו, דו ווילסט עסען?

דאס קינד האט אויסגעצויגען צו איהם די הענטל און האט געחליפעט, גלייך ווי זי וואלט זיך געבעטען ביי איהם. –

– ווילסט עסינקען? ווארט, איך וועל דיר באלד געבען, ער איז צוגעגאנגען צום טיש, האט הערויסגענומען פון טישקעסטיל א פארדארטע שטיקעל חלה, וואס איז איבערגעבליבען פון שבת, און האט אנגעהויבען צוקייען. א דריטעל האט ער הערין געשטאפט די שוועסטעריל אין מויל, דאס איבעריגע האט ער אליין פערשלונגען, דאס הונגעריגע קינד האט געגעסען מיט גרויס חשק, אונטערוויינענדיג פון אומגעדולד איידער זלמן האט צוקייט יעדער ביסען.

די שטיקעל חלה האט זיך גיענדיגט.

– מעהר איז ניט דא, רבינקע.

נור רבינקע האט זיך מיט די ווערטער ניט צופרידען גישטעלט און האט אנגעהויבען נאך שטארקער וויינען. זלמן האט איהר אנגעהויבען איינשטילען, נור דאס קינדס אפעטיט האט ניט געוואלט שווייגען.

– שטילער! שטילער! איך וועל דיר געבען! געזעהען! וויא זיא האט זיך פארנאנדערגעוויינט.

און ער האט איהר עטליכע מאל א קלאפ געטאהן איבערין פלייטשע, דאס קינד איז ביסלעכווייס ענטשוויגען געווארען און איז איינגעשלאפען.

ניט דערווארטענדיג זיך אויף די מוטער איז זלמן אוועק אהן ווארמעס אין חדר.

יעקב איז הערין געקומען אין שטוב שוין א ביסעל חדוה'דיג, פריידע האט איהם א ווארט ניט גערעדט און האט באלד געגרייט צום טיש.

– שוין צוויי דער זייגער. וואס קען דאס זיין, וואס שרה איז נאך ניט דא.

יעקב האט געשוויגען.

– זי איז מסתמא, הערייגעגאנגען צו איהר טאטען, זי האט דאך דא אומזיסטע גיאנקעס, האט פריידע איראניש געזאגט.

דער זייגער האט געשלאגען 5.

שרה איז נאך אלץ ניט דא, דאס איז ניט גלאט, – האט פריידע געזאגט, – וואס קען דאס דארטען זיין.

– קלערסט איהר אפשר געהן זוכען? האט יעקב געפרעגט איראניש.

פריידע האט דאס אין דער אמת'ן געקלערט טאהן, נור איצטער, נאך יעקבס ווערטער, האט זי געענטווערט:

נאד

– נאך וואס? איך וועל איהר געהן זוכען! א צו גרויסער כבוד פאר איהר! עס איז געווארען פינסטער, עס איז געקומען די צייט, ווען משה פלעגט זיך שטענדיג אומקערען פון דער ארבעט, נור ניט ער, ניט שרה זיינען נאך ניט געקומען!

– מאן דארף געהן זעהן, וואס איז דארטען, נאטש זאל געבען, עס זאל זיין אלדעס נוטעס, נור דאס הארץ זאגט מיר עפעס ניט קיין נוטעס.

יעקב האט געשוויגען, ער איז אויך געווען אומרוהיג, נור ער האט דאס ניט געוואלט הערויסווייזען.

דודקע מיט רבינקען האבען שוין געשלאפען, זיך געענוג אנגעוויינענדיג: זלמן איז געקומען פון חדר.

– האסטו ערגעץ ניט געזעהען די מאמען? – האט ביי איהם פריידע גיפרעגט.

– וואס איז? וואו איז זי?

– זי איז פון דער פריה אן ניט דא, זי האט אוועק געטראגין דעם טאטען ווארמעס און איז נאך צוריק ניט געקומען.

– די מאמא איז נאך פון דער פריה אן ניט דא, – אי אי! וואס קען דאס זיין?

– וואס ווייס איך, וואס דאס קען זיין? קום, מיר וועלען זעהען, וואו איז זי?

פריידע האט אנגעטאהן דעם יאק און האט שוין געוואלט געהען זוכען, נור זי האט דערזעהן שרה'ן דורכען פענסטער.

– אט געהט זי אונזער פריצטע!

שרה איז געגאנגען פון שיינק זעהר גיך, פאר וואס זי האט זיך אזוי געאיילט האט זי אליין ניט געוואוסט, אין קאפ ביי איהר האבען זיך געדרעהט שטיקלעך געדאנקען, שטעכעדיגע ווי שפילקעס, אין גאנצען קערפער האט זי געפיהלט א וועהטאג.

– וואס וועט איצטער זיין? ווי וועט איצטער זיין? זי האט זיך קיין זאך קלאר ניט געקענט פארשטעלען.

זי איז געווען ווי פארטשאדעט. איין זאך נור האט זי געפיהלט קלאר, אז זי איז אומגליקליך, אז איהר לעבען איז פערגיפטעט.

– און ווען אפילו... ער...

נור אויך די שלאפע האפענונג איז פארלארען געווארען, איהר זיינען פון זינען ניט הערויס די ווארטער: א פינסטערער קבר, א ווייסער קיטעל...

זי האט מיט מאטערניס אבגעצויגען דעם אטהעם.

וואס

— וואס וועט דאס זיין ?. וואס וועט דאס זיין ?!...

שרה איז העריין אין שטוב. אין די 8 שעה איז זי עלטער געווארען אויף 8 יאהר...

— שרה ! וואס איז דאס מיט דיר !.. זעה ווי דו זעהסט אויס ? וואו איז משה ? האט פריידע אויסגעשריען.

—מאמינקע, וואו איז דער טאטע ? האט אויסגעשריען אויך זלמן, וועלכער האט זיך דערשראקען פאר פריידעס געשריי.

א פאר סעקונדען האט שרה געקוקט אויף אלעמען הערום איהר וויא א צודולטע, נור מיט אמאל האט זי אהאפ געטאהן זלמנען. אונ וויינענדיג אויפ'ן קול האט זי איהם צוגעקוועטשט צום הארצען אונ איהם אנגעהויבען קוסען.

— מיין זאהן, מיין טהייערער קינד !

— מאמינקע ! —האט דער אינגעל געוויינט.

— מיין זאהן ! מיר... מיר.

די טרערען האבען זיך איהר גישטעלט אין האלז, איהר געלע געזיכט איז רויט געווארען. זי איז געפאללען אויף דער ערד אונ געבליבען ליגען וויא אטויטע.

— אי — זי חלשט !

עס איז געווארען א גערודער, מאן האט אויף איהר אנגעהויבען שפריצען מיט וואסער, מאן האט איהר געקוועטשט דעם נאז, ביז זי איז געקומען צו זיך, שרה האט אויפגיעפינט די אויגען אונ זיך הערומגעקוקט הערום זיך.

— מאמינקע ! האבען געוויינט די קלענערע, אויפחאפענדיג זיך.

— אי, פריידינקע ! האט זי אנגעהויבען צו קלאגען, אויפהעבענדיג זיך פון דער ערד, איך בין איין אומגליקליכע !... אי, קינדערליך ! אונזער שפייזער — דער טאטע — איז פארשאטען.

— שרה ! וואס רעדט איהר ? ווי אזוי איז דאס ! האבען אויסגעשריען פריידע מיט יעקבן אויף א מאל.

— מאמינקע וואו איז דער טאטע ? וואס איז מיט איהם ? פאר וואס איז דער טאטע ניט דא ?

שרה האט אנגעהויבען וויינען אויפ'ן קול. די טרערען האבען זיך טייכענ־ווייס געגאסין פון איהר; ערשט אין א האלב שעה הערום ווען זי האט זיך אויס־געוויינט, האט זי געקענט דערצעהלען וועגען דעם שרעקליכען אומגליק.

— מאמע, דער טאטע איז געשטארבען ? האט דודקע געפרעגט.

— שוטה איינער ! וואס רעדסט דו ! — האט אויף איהם א געשריי געטאהן פריידע, וועלכע האט דאס געהאלטענעניט פאר קיין גוטען סמן. — ער וועט זיין געזונד !

מאמע

— מאמע ! קום שוין, נאמיר זעהען, וואס מאכט דער טאטע — האט געזאגט זלמן.

—קום, פריידע, — האט זיך אויך יעקב אבגערופען.

אלע זיינען הערויסגעגאנגען, חוץ דודקען, מיט רבינקען.

רבינקע האט געוויינט, זי האט זיך אפילו אנגעזויגען, נור מיט וואס ? ניט קיין מילך נור געזאלצענע טרערין האט זיא געזויגען פון דער מוטערס ברוסט. איהר איז באלד ניט גוט געווארען פון דעם זויגען...

יד.

שרה בלייבט איין אלמנה.

מלכה איז דערוויל געגאנגען הערום דעם זוהן, האט איהם געביטען די קאמפרעסין פעררריכט די קיסען, קלאפענדיג זיך ציטענוויים מיט די קולאקעס אין קאפ.

—מיין זוהן, מיין קרוין פון מיין קאפ... פויגעלע מיינער !

איהר הארץ איז פארשטיינערט געווארען אונ זי האט ניט געקענט וויינען.

ביי משה'ן איז דאס פנים שווארץ, די ברוסט שטארק געשוואלען געווארען, עס זיינען העריינגעגאנגען שרה, זלמן, פריידע מיט יעקב'ן.

— נוא וואס ? האט געפרעגט שרה מיט שרעק אונ האפענונג.

גאט זאל רחמנות האבען — האט געענטפערט די שוויגער.

פריידע מיט יעקב'ן זיינען צוגעגאנגען צום קראנקען, נור זיי זיינען מיט שרעק אבגעגאנגען א הינטער.

— משה ! האט איהם יעקב שטיל גערופען ביים נאמען. ער האט ניט געאנטווערט.

זלמן איז צוגיגאנגען צום פאטער.

—טאטע ! טאטינקע ! וואס איז דיר, טאטינקע ? וואס ליגסט דו ? זאג, וואס זשע שווייגסט דו, טאטינקע ? ער האט זיך צוויינט אויפ'ן קול.

אללע האבען געוויינט.

משה האט אויפגיעפינט זיינע אויגען, וועלכע זיינען געווען רויטה וויא פייער, אונ האט אויסגערעדט קוים אבציעהענדיג דעם אטהעם:

עס שטיקט... אט דא, די הארץ אזוי... ווי אין אפרעס... הייס...

אפשר וואלסטו וואס עס איז געטרונקען ? —האט געפרעגט שרה.

—זלמן, קום אהער צו מיר...

—טאטינקע !, האט זלמן געוויינט, קוסענדיג אונ גלעטענדיג דעם פאטער,

ווער

ווער געזונד... מיר וועלין געהן גלייך אהיים... מיר וועלין זיין ביי זיך אין דער היים... טאטינקע ליבינקער, זיסינקער.

דאס וואס דער קראנקער האט זיך אנגעשטריינגט צו רעדען האט איהם פערמאטערט.

— איך וויל שלאפין... לאז מיר... מיין זוהן...

ער האט ווידער פארמאכט די אויגען.

זיטצענדיג ביי דער הארטער בעטיל פון איהר אומגליקליכען זוהן האט זיך מלכה פארגעשטעלט איהר פינסטערין, טרויעריגען, אלמנה'שען לעבען.

קיין קינד איז ניט פארזארגט, ניט לאנג איז איין זוהן געשטארבען, איבערלאזענדיג אויף איהר קארק 4 יתומים, און דא? ווידער יתומים?! את גאטט! און זי איז אזוי שלאף, זי האט שוין אזוי קיין כח ניט צו הארעווען: זי איז צייטענווייס אויך קראנק, נור אנאנצע וואך איז ניט דא קיין צייט צו קראנקען, סיידין שבת אדער יום טוב, דענסטמאל ליגט זי אב א גאנצען טאג און קראכצעט, זי דערפיהלט דאן אלע וועהטאגען.

ליגענדיג ביי א פערטעל שעה רוהיג, האט משה זיך אנגעהויבען ארום-ווארפען, אויסשטעללענדיג זיינע מיט בלוט פארלאפענע אויגען, ער האט געאטעמעהט ניך, חריפענדיג, ביי איהם אין ברוסט האט עפעס אנגעהויבען צו רעדען, צו זעגען. די אויגען האט איהם הערויס געשפארט. די פארטריקענטע ליפען זיינען בלאה געווארען. די הארץ האט זיך הויך געהויבען, ער האט זיך אנגעהויבען ווארפען שטארקער.

— וואסער!...

מאן האט איהם דערלאנגט, נור ער האט ניט גענומען. עס האט איהם געהאפט דער קראמפף (קאנוואולסיע) די אויגען האט איהם הערויסגעשפארט און זיי זיינען פערלאפען מיט בלוט, נור נאכהער זיינען זיינע בעוועגונגען געווען שלאפער, די אויגען זיינען געווארען קלענער און זיינען פערלאפען מיט אייטער (מאטעריע) דאס פנים האט זיך פארקרימט, ער האט פארקריצט מיט די צאהנער.

שרה האט פערשטאנען, וואס דאס בעדייטעט, און האט זיך אנגעהויבען שלאגען קאפ אן וואנד. — איי ער שטארבט לויפט גיכער נאך א דאקטער!

שמואל איז אוועקגעלאפען.

דער שטערבענדער איז געווארען רוהיגער, נור אין הארצען ביי איהם האט נאך אלץ געבריפעט און די אויגען זיינען טיף איינגעפאלען.

אט האט זיך די רעכטע פוס אויסגעבויגען, די לינקע האט זיך מיט א מאל אויסגעצייגען און ווידער זיך צו זאמענגעצויגען, ער האט אנגעהייבען שאקלען מיט די ליפען, סקריפען מיט די ציינער. ער האט א מאך געטאהן

מיט

מיט די קאלטע מאזאליסטע האנד — און איז שטיל געווארען, שטיל אויף עוויג. ארעמער, אומגליקליכער ארבעטער! גאר ווייניג האסט דוא פון דער וועלט גענאסען — ניט פאר דיר האט געשיינט די זון, ניט פון דיינט וועגין האבען געבליהט גארטנער, זיינען שנעלע געפלויגען לאקאמאטיווען, האבען זיך וואונדערבארע מאשינען ערפונדען; ניט דו האסט איבערגעגעבען דיינע געדאנקען דורך עלעקטרי, ניט דיין אויער האט פערגעניגען געקליבען פון דעם שאנעם, זיסען געזאנג פון די בעריהמטע זינגער פאטי און מאזיני, ניט פאר דיר האבען מאיר-בער אונד שטרויס געשריבען זייערע קאמפאזיציאנען; פון די אלע זאכען האסט דו קיין הנאה ניט געהאט. נאר מיט הארעוואנע ביסט דוא געווען זאט דיין גאנצען לעבין, קיין תענוגים האסט דוא ניט געוואוסט — דאס האסט דוא געלאזען פאר אנדערע, וועלכע זיינען אין א גליקליכערען מזל פאר דיר געבארען אויף דער וועלט. דארטען אויף יענעם עולם, וועסט דו אפשר זיין דער יחסן, נור דא אויף דער וועלט, פון וועלכע דו געהסט ערשט אוועק, איז דיין ברויט שטענדיג געווען אויסגעווייקט אין בלוט און אין טרערין, צוגעריכט מיט צרות און בעליידינונג: זאל־זע דיר, דוא שטיף-זאהן פון דער וועלט, דער טויט ניט שרעקען: ניט פון גוטעס נעהמסט ער דיר צו, אוועק טראגענדיג דיר אויף דער עוויגער רוהע.

— דער דאקטאר וויל ניט געהן! — האט שמואל געשריען אריינלויפענדיג, ער זאגט, ער קען ניט העלפען! וואס טהוט מען?!

שמואלס געשריי האט זיי אלעמען אזוי ווי פון שלאף ערוואכט.

— אי, ער איז געשטארבען!! האט אגעשריי געטהאן שרה, זיא איז געפאלען אויף'ן קאנאפע און האט געחלשט.

יעקב האט געבראכט עטליכע מענשן וועלכע זיינען צוגעגאנגען נאהנטער צו משה'ן, ביי אום האט זיך קוים באמערקענדיג דא אשאקעל געטהאן די ליפען, דא א ציטער געטהאן די פיס.

— ער איז געשטארבען — האבען זיי שטילערהייד געזאגט אונד געמאכט די שרעקליכע שוידערהאפטע ברכה, פון וועלכע עס געהט אריבער אקעלט איבער אלע גלידער אונד וועלכע ענדיגט זיך מיט די ווערטער: „ברוך דין האמת". דאס הייסט: געלויבט איז ער, אונד גירעכט איז זיין משפט. —

מלכה האט אויף זיך די האר געריסען, שמואל האט זיך געשלאגען קאפ אן וואנד. זלמן האט געשריען: —טאטינקע טהייערער טאטינקע! פריידע האט געמינטערט שרה'ן, די איבעריגע האבען שטילערהייד געוויינט.

— מיין קינד! דער קרוין פון מיין משפחה! האט געשריען שמואל, דורך מיר געהסט דו איצט, משה, א יונגער אין דער ערד! איך האב דאס עס גינעבען די עצה ווערען א ערד גראבער.

מלכה

מלכה האט זיך דערמאנט ווי זי האט אמאל געטריבען די יונגע פאר פאלג פון שטוב אונ זי האט זיך גירעכינט שולדיג אין עפעס. שמעריל חלאפ האט וויסענדיג די טרערען גיקלערט – ווען אויף מיר וואלט דאמאלט ניט גיוועהן א בייזע שעה, ווען איך וואלט עם ניט לאזען דערגראבען דעם ווינקל, וואלט ער נאך לאנג לעבען. כמעט אלע האבען זיך געפונען אביסעל שולדיג אין דעם אונגליק-ליכען ארבעטערס טויט, נור איינער וועלכער איז אין אמת שולדיג גיוועהן, לייב בערקין, האט זיך אין דערצייט גאנץ רוהיג געשלאפען אויף א טייערע געשניטצטע בעטיל, אויף ווייכע זיידענע בעטצייג אונד האט גיזעהן גאלדענע חלומות, עס האט זיך געחלומט אז ער האט אנגענומען א פאדריאד אן וועלכען ער פארדינט 3 מאל הונדערט טויזינט רובל, עס האט זיך עם אין שלאף געלאכט.

משה'ן האט מען אין דער זעלבער נאכט מקבר גיוועהן, וויל מען האט מורא געהאט מען זאל עם ניט פאלמעסין, אויף קבורה געלד האט שמעריל גינעבין, עס איז גיוועזין א פינשטערע נאכט.

א פינסטערע נאכט, א פינסטערער לעבין, א פינסטערער טויט!

עס זיינען אריבער דריי טעג.

אבענד-צייט. שרה איז טרויריג גיזעסין אויף דער ערד, די קינדער אין די ווינקעלאך וויא דערשראקענע, דער צימעריל וועלכער האט פריער אויך ניט איבעריג געשיינט, ניט איבעריג גיוועהן צו געפוצט, האט איצט אויס-גיזעהן אין גאנצין וויא א פוסטקע, עס איז קאנטיג גיוועהן אז דא פעהלט עפעס. עס זיינען אריינגעגאנגען שמואל, שמעריל אונ ישראל חיים, האבין זיך ארום-געקוקט אונד זיך גיזעצט. עטליכע מינוט איז גיוועהן שטיל.

– , שרה, מיר זיינען געקומען... אונז דוכט זיך... מען דארף עפעס מאכין א טאלק, האט אנגעהויבען שמעריל.

– א טאלק, אין וואס? – האט שרה וויא א תם גיפרעגט.

– איך מיין, וועגען דעם, וואס דו קענסט זיך דאך אזוי ניט אפשטעלען מיט די קינדער; מיט וואס וועסט דו זיי שפייזען?

שרה האט ניט גיענטפערט, זי האט נאך נידעריגער אראפגעלאזען די קאפ.

– נו, אזוי איז דאך גאר ניט דא וואס צו ריידין, מען דארף דא מאכען עפעס א טאלק!

– מיט וואס קען איך דאס מאכען א טאלק?

– וואס הייסט, מיט וואס? דיין טאטענס גישעפטין געהען א דאנק גאט נאר ניט שלעכט, ער פערדינט ברוך השם בישלאכוויים, נו איז בייא אונז געבליבען: אזוי ווי מיר זיינען דאך אלע גיוועזין מיט דיין משה'ן עליו השלום, א ליכטיגן

א ליכטיגען גן-עדן זאל ער האבען, נוטע פריינד, אז דיין טאטע זאל נעמען צו זיך דיין זלמנ'ן אויף האדעוואניע, אלץ וועט דאך זיין מיט א מול ווייניגער! ווייטער איז ביי אונז געבליבען אז דו זאלסט מאכען א שטיקיל קרעמיל, דער טאטע ניט 10 רוביל, די שוויגער...

– אה, א סך קען די שוויגער געבען.

– נו וועל איך דיר לייען 10–15 רובל אויף אויסצאהלען, נור דער עקר, – איך האב זיך דאס דערנסטמאל אין גערודער גאר פארגעסען צו זאגען – דער עקר, געה אריין צו לייב בערקין: ערשטין האט ער מיר אליין געהייסין דיר שיקען, אונד ווידער קענסט דו אזוי אויך אריין געהן: דער אונגליק האט זיך דאך געטראפען אויף זיין פאדריאד, ער איז ניט קראנק, עס איז גאר קיין מעשה רע ניט אז ער זאל דיר געבן 100 רוביל.

– הם! 100 רוביל! – האט שרה א לאך געטאן, איר, ר' שמעריל זאלט דאס זאגען, אזוי וויא איר וואלט גאר ניט קענען לייבען!!

– אונד אז איך קען עם איז וואס? דו ווייסט אז מען קען אויף עם אין סוד דער פר אנגעבען. דו ווייסט? אז דער ארחיטעקט האט עם צוויי מאהל געהייסען מאכען פאדפארעס אונד ער האט ניט געמאכט, דו מיינסט אז עס וועט עם אזוי גלאט אראפגעהן? נישט קשה, ער וועט זיך דערשרעקען אז דו וועסט עם אנהויבען צו סטראשען.

– אקוראט ווי לייבע ווייס ניט אז איך וועל ניט געהן זיך משפטן מיט עם!

– טא וואס איז אז ער ווייס? פון דעסטוועגען קלער איך אז 100 רובל דארף ער געבען.

– הלואי זאל ער האטש 50 רובל געבען, וועל איך אויך דאנקען גאט! האט שמואל געזאגט.

– נו, 50 איז 50, ס'איז אלץ געלד. מען דארף אריין געהן, אונד דעם אינגעל נעמסט דו שמואל?

– ווער דען וועט עם נעמען אז ניט איך!

– הייסט דאס, בלייבט דאס אזוי – האט שמעריל גיענדיגט די אסיפה, אויפשטעהענדיג: דו נעמסט דעם אינגעל אונ גיבסט 10 רוביל, איך גיב 15 רובל, אונד דו שרה זאלסט גלייך ווי דו וועסט אויפשטעהען פון שבעה אריין געהן באלד צו לייבען.

טו.

א רפואה געגען שכרות.

אין עטליכע טעג ארום אויפשטעהענדיג פון שבעה, האט זיך שרה געקליבען געהן צו לייבען.

— זאל עס גאט געבען אזא הארץ, צו געבען וואס מער — האט פריידע צו געוואונשען און אין זיך א קלער געטהאן... דאמאלט וועט זי דאך מיר אויך פיל עס איז געבען...

— אמן. הלואי, זאל גאט געבען האט געאנטווארטעט שרה אונד איז ארויס געגאנגען. פריידע האט געשטריקט א זאק אונ איז גיוועזען ניט אויפגעלייגט; יעקב איז שוין לאנג אוועק פון שטוב, פאר זיין אוועק געהן האבען זיי זיך א ביסעל צו ווערטילט אונ ער איז נאך ניט דא.

עס איז אריין געקומען די שכנה רבקה.

רבקה איז גיוועזען א ווילדע בריה, עס איז ניט גיוועזען א זאך צו וועלכע זיא זאל ניט טויגען. זי איז גיוועזען א סקלאד פון פארשיידענע פראפעסיעס. א מעקלערקע פון דינשטען, א וועסערקע אין באד, א זאגערקע אין קלויז אונד וואס נור איר ווילט הערין אונד געדיינקען!

— א גוטער מארגען, פריידינקע!

— א גוטער יאהר, רבצה, וואס וועסט דו זאגען גוטס? וואס הערט זיך ביי דיר נייס? זיטץ.

— וואס פאר נייס זאל זיך ביי מיר הערין? קיין גברתטע בין איך נאך ניט געווארען, קיין אייגענעם מויער האב איך נאך אויך ניט אויסגעסטראיעט.

— זי רעט וועגען מויערען! איך פרעג וועגען געזונד! מען דארף דאנקען דעם וואס איך טאר ניט דערמאנען אן געוואסען, וואס מען לעבט אונ מען איז געזונד, אונ עס איז דא האטש עפעס א שטיקיל ברויט.

— איך פארשטעה פריידינקע, איך פארשטעה, נאר וואס זאל מען טהאן? דער מענש איז זינדיג: אז ער איז געזונד אונ האט ברויט, קלערט ער אז אזוי דארף זיין אונ פארלאנגט אלץ מערער אונד מערער.

— אי-אי אי, ערבארמיגער גאטט! קען א מענש וויססען וואס עס איז אן געתתמעט! ער לויפט, ער האוועט, ער פארדינט, אונ דא קען זיין, שטעהט עס שוין דער מלאך-המות אונטערין פלייטשע. דער מענש איז בלינד...

— בלינד, רבעלע, בלינד, וואס דארפסט דו מער, אט משה — א גוטער בעטער זאל ער פאר אונז זיין — האט ער דען גיקלערט מיט 2 וואכען צוריק אז ער וועט איצט ליגען אין דער ערד, הא? ער האט זיך געהיילט ניכער צו דער ארבעט, ער האט ניט געארבעט 5 וואכען, איז ער גיוועזען פאר דאגה'ט, אונ איצט?

פריידע האט זיך גענומען צום פארטוך.

— יע, משה... מיט גאט קען מען קיין חשבון ניט האבען, ער ווייס וואס ער טהוט. דאכט זיך צו וואס האט ער געדארפט אזא זיידענעם יונגען מאנן וועלכען היינטיגע דורות איז שווער צו געפינען אפילו ווען איר וועט מלוכות אויספאהרען...
יע פריידינקע, איך האב שיער ניט פארגעסען צו פרעגען! איך האב גיהערט אז

עטליכע טעג פארין טויט האט זיך משה אויסגירעדט: אז איידער אזא לעבען, וואלט ער בעסער וועלען פארשאטען ווערין מיט ערד — זאג, איז דאס אמת?

— זי האט ניהערט! ווער האט דאס דען אלעמען דערציילט אז ניט איך? איך האב אליין מיט מיינע אייגענע אויערין גיהערט — זאל איך אזוי הערען אלדעס גוטס — ווי ער האט געזאגט צו שרהן, (זייא האבען זיך דענסטמאל אביסעל צו ווערטילט, איך געדיינק שוין ניט פאר וואס) „בעסער שטארבען פון היטץ-קראנק, בעסער פארשאטען ווערען אין דער ערד, איידער אזא טרויעריגען לעבען, אסוף, וועל איך האטש וויססען אז איך דארף זיך שוין מער ניט מאטערין!“

— עס קען זיין, עס קען זייער זיין, אז ער האט זיך אין אזא שעה אויס גירעדט — דו מיינסט דאס טרעפט ניט?

— פטור, אודאי טרעפט דאס.

— נו אונ וואו איז זיא איצטער?

— זי איז אוועק צום בעל הבית, ביי וועלכען משה האט געארבעט, אפשר וועט ער איר געבען פיל עס איז.

— דו ווייסט, איך האב אויפ'ן נאס באגעגענט איר שוועסטער מוסקען, האט זי מיר געזאגט איך זאל אריין געהן צו שרהן אונ זעהן צו געפינען איר א-נ-ארט פאר איין אמם.

— הארצינקע — קריינינקע! קריג איר א-נ-ארט, זאל זיא האטש פון מיר ארויסגעהן! איך זאג דיר, איך האב שוין נאר צו איר קיין כחות ניט: ערשטינס קען איך איר אומזיסט אין דירה ניט האלטען, מיט וואס וועט זיא צאהלען? אונד ווידער, קען איך ניט צו זעהן ווי זי מאטערט זיך געבאך.

— אין נאסס זאגט מען אז זי שטארבט פראסט פון הונגער.

— היינטיגע וואך האט זיא נאך ווי עס איז דורכגילעבט: א ביסעל האט דער פאטער ניגעבין, א ביסעל שמעריל חלאפ, אונ איצט פון נעכטין אן איז ניטא א ביסען ברויט אין שטוב, זי האפט אלץ אויף לייבען, איך האלט דער פון ווייניג, זעה רבצה קריג איר א-נ-ארט.

— דארפסט מיר נאך צו בעטען, איך וועל זיך שוין סטארעווען, דאס איז דאך שוין פאר מיר אויך א שטיקעל נוטץ. איך הארעווע דאך ניט אומזיסט. איך האב שוין א אויסזיכט אויף א'נ'ארט, מען דארף נאר אראפ געהן א הין.

— יע — יע, געה אראפ, זע — זע!

א ווילע זייען זיי שטיל געבליבען.

— זאג מיר, וואו איז דאס דיין אלטער?

— וואו זאל ער זיין? ער האט, גאט צו דאנקען, א נ'ארט — פריידע האט א זיפץ געטהאן.

— ער טרינקט נאך אלץ? — האט רבצה ניפרעגט, שאקלענדיג מיטען קאפ.

– אלין הייסט טרינקען! א שרעק זאג איך דיר, ווי ער טרינקט. אָה טאטינקע אין הימעל!..

– הער פריידעלע – האט רבקה שטיל געזאגט אונד זיך ארומגעקוקט צו איז קיינער ניטא, איך וואלט דיר געגעבען א-נ-עצה מיט וואס עס אפצוגעוואהנען פון בראנפען, א טהייערע עצה, זאג איך דיר! ניט לאנג האט דאס א אידענע געטהאן, איר מאן האט געטרונקען, גאט זאל היטען ווי געטרונקען, א שרעק זאג איך דיר! ער פלעגט אויסטרינקען דריי פלאשען א טאג! האט זי געטהאן די רפואה – אונ עס האט אפ גענומען ווי מיטען האנד, הלואי זאל גאט געבען אויף אלע מאל אזוי! א טראפען ניט! ער זאל דאס חאטש נעמען צו די ליפען! נא-אר ניט! ער קען אפילו דעם ריח ניט הערן, ער איז נאר שוואך, ער ברעכט אפט, נאר דאס וועט באלד איבערגעהן.

– ליבינקע, טייערינקע, הארצינקע! איך וועל דיר דאס קיין מאל ניט פארגעסין! האב רחמנות איבער מיר, קריג מיר די רפואה, איך וועל קיין געלד ניט זשאלעווען, נור קריג, דו ווייסט ניט פיל הארצווייטאג, פיל יסורים איך געם איין פון זיינע שכרות.

ביי פריידען האבען זיך גישטעלט טרערען אין די אויגען.

–עס איז גאר קיין וואונדער ניט... די רפואה קאסט אדאנק גאט גאר קיין געלד אויך ניט. מען קען איר גרינג בעקוממען, דאס איז „טהרה וואסער". בעת מען וואשט אפ א מת נעמט מען א גלאז וואסער פון טהרה ברעט אונד מען גיט דאס טרינקען דעם קראנקען, קענסט דאס געבען דיין יאנקלען אין טיי אדער מיט וואססער, דו וועסט געדיינקען מיין ווארט: אייב ער וועט אין 8 טאג ארום ניט אויפהערען טרינקען, מאנסט דו מיר זידלען אין מיטען גאס.

–עס איז מיר אבער עפעס סטראשנע, „טהרה וואססער"?

–נא דיר, זי האט גאר מורא· וואס האסט דו דא וואס מורא צו האבען! איז דער טויטער דען ניט גיוועזען אזא מענש ווי מיר אלע לעבעדיגע! דאס איז עפעס וואססער פון א בהמה, וואס?

– נו, זאל זיין ווי דו זאגסט, ברייננ מיר נור גיכער די וואסער.

– גוט! גוט! נור דערצייל קיינעם ניט.

– דארפסט מיר נאך בעטען?

די חברת'עס האבען זיך צושיידעט.

רבקה האט קיין ליגען ניט געזאגט: יעקב האט אין אמת'ן אויפגעהערט טרינקען, ניט נור בראנפען, אפילו וואסער אויך!

טז) א אונערווארטעטע גאסט.

שרה איז געשטאנען נעבען זעהר א שאהנע געשניצטע מאסיווע טהיר
אויבען

אויבען מיט שייבעלאך פון אלערליי קאלארין, מיט גרויס דרך ארץ האט זי זיך צו גידירט צום האנדטיל פון טהיר, צום גליק איז דער שווייצער וועלכער אפענט אויף שטענדיג זעהר גיך מיט גרויס רעספעקט די טהיר פאר שאהן געקליידעטע מענשען, אקוראט ווי זייא וואלטען דאס אן איהם נאר ניט קענען טאהן, איז אין דער צייט ניט געוועזען אויף זיין ארט, אונ שרה איז אונגעשטערט אריינגעגאנגען אין דעם וואהנונג פון די נאטטעס אויסערוויילטע לייט. מיט בושה פאר דעם וואס זי דארף מיט איהרע צעריסענע אונ שמוציגע שיך טרעטין אזעלכע שאהנע טרעפ, איז זי הערויף אויף פראכטפאללע מארמערנע טרעפ, זי האט עפעס געפיהלט קענען זיי איין אראבפאהל: איהר געזיכט איז פאר פינסטערט פאר חשכת, פארבלוטיגט, די טרעפ זיינען זויבער, ריין, שיינען; ביי איהר אין שטוב איז קאלט, דא אויף די טרעפ איז ווארעם.

פאר'ן טיר איז געשטאנען א גרויסער שפיגעל, (שרה האט אזא גרויסען שפיגעל אפילו אין חלום ניט געזעהען) א טואלעטנער טישעל מיט אלערליי נאטהיגע גיצייג.

שרה האט זיך אלין ניט געקענט בעשליסען צו געהען נאהענטער, דער שפיגעל האט איר עפעס אזוי ווי געזאגט: „וואס איז דאס פאר א צורה? פון וואנען האסט דו זיך דא גענומען! ווי קומסט דו אהער צווישען אונז".

לאנג האט שרה געטופעט אויף איין ארט, טרויעריג קוקענדיג הערום זיך אונ האט ניט געוואוסט אין וועלכער טהיר אנצוקלאפען.

אויף איינע איז זאגאר געוועזען אנגעשלאגען א מעשענע ברעטיל מיט א רוססיסען אויפשריפט, Левъ Борисовичъ Беркинъ נור שרה האט קיין רוסס לייענען ניט געקענט. זאל זיין וואס עס איז, זי האט זיך באשלאסען פארט אנקלאפען. זי האט ניט געוואוסט אז פאר לייטעשע מענשען איז דא אין טהיר פאראנען א גלאקעל, אונ האט זי דען גאר געקענט קלערען, אז אין דאס מעשענע צאצקע וואס ליגט אין טיהר זאל מאן קענען קלינגען! זיא האט געקלאפט, נור די מאססיווע טיהר האט זיך פון ארט ניט גערירט, שרה האט אנגעקלאפט נאך אמאהל, שוין שטארקער, אונ מיט אקלאפענדע הארץ האט זי געווארט...

אין זאל זיצט דערווייל לייבע.. טפוי וואס רייד איך? לעוו באריסאוויטש פאמיליע ביי א גרויסען זודיגען סאמאוואר וועלכער איז געשטאנען אויף א זילבערנעם טאץ, אויבען אן זיצט דער ווירט, לעוו באריסאוויץ אליין, ביי דער רעכטער האנד זיין פרוי – א פערציג עמערדיגע קייפיל (זי איז געוועזען נאך גראבער נור זי איז געפארען נאך אויסלאנד אונ דארטען האט זי זיך אביסעל אבגעצערט), אביסעל ווייטער, די טאכטער, א פריילין פון 19 יאהר, איהר ברודער אונ א גאסט – ממזעל ריוולין.

דער גאנצער טיש איז געוועזען אויסגישטעלט מיט אלערליי געבאק,
לאקס

לאקס אונ נאך אלערליי פיש, פלייש, קעז אונ נאך אונ נאך. דער ווירטה מיט זיין פאמיליע פלעגען שטענדיג ניט וויסען וואס אויס צוקלייבען פון די אללע מאכלים, אונ ווען זיי האבען שוין יע וואס אויסגעקליבען, האבען זיי עס געגעסען אהן אפעטיט, בכלל האט מאן אויף זייערע געזיכטער געקענט איבער לייענען: אויף דער וועלט צו לעבען איז זייער נוט. נאר איין אומגליק, דער מאגען קאכט ניט!

— פאפא — האט געזאגט די מאדעמאזעל בערקין, — איך האב היינט בעקומען א בריף פון מיין סאשינקען (איהר חתן) ער שרייבט ווי פראהליך ער פערברייננט די צייט, שטעל זיך פאר, ער האט איין פרייע מינוט ניט!.. זעהר א ליבען בריף... ווייסט פאפא וואס איך קלער צו טאהן! איך וועל אויפקלייבען אללע בריף סאשינקעס אונ וועל זיי געבען איינבינדען.

זי איז הערײן אין צימער, האט פון דארטען געבראכט א גרויסען פאק בריעף אונ האט זיי אנגעהויבען איבער קלייבען.

פאפא איך האב שוין בעקלערט די פארמע פון דעם איינבונד: אין מיט'ן וועט זיין גרויסע גילדערנע דייטשע בוכשטאבען: „בריעף פון אלעכסאנדער סאלאמאנאוויטש צו אמאליע בערקין 82 – 1880 איך בין שוין געוועזען ביי א איין איינבינדער, ער בעט 12 רובּיל, נור איך וועל בעסער אבגעבען צו סטעפאנאווען אין מאגאזין, אללע ניבען אהין אב! ביי איהם קומט דאס איטער הערוים פראכטפאל, סטעפאנאוו וועט ווייניגער ווי 15 רובּל ניט נעמען.

— דאס איז אין גאנצען הוילע נארישקייט — האט געזאגט דער פאטער

— נור אויב דיר האט זיך שוין ניט אנדערש פארגעלוסט אויסגעבען געלד, וועט זיין גענוג 12 רובל, אלץ איינס א בונד.

— אה פאפא וואס רעדסט דו! קען מאן דען גלייכען יודישע ארבייט צו קריסטליכע?

— האבען זיי געהערט מוסיו בערקין — האט געזאגט די גאסט — מיר האבען זיך צו זאמען גערעדט געבען א קאנצערט פון וועלכען די געלט זאל געהן פאר ארעמע נימנאזיסטען.

— א נארישער אויסקלער צום לאכען! נאך מיין מיינונג איז דאס נור א קינדער־שפיל, אונ מעהר גאר נישט, האט לייבע, ד. ה. הערר בערקין, אומצופרידען געענטוועךט.

מאדאמואזעל ריבלין האט אנגעשטעלט בעליידיגט די ליפען.

— „קינדער־שפיל..“ ווען דאס טוהט זיך פון בלאגאטוואריטעלנאסט?! איך זעה ניט אין דעם קיין נארישקייט וואס זאל זיין צום לאכען.

— אך! איהר האט מיר ניט גוט פערשטאנען! איך האב דען געזאגט עס איז נארעש צו העלפען ארעמע גומנאזיסטען? איך בין דאך אויך ניט פון די

פארצייטיגע

פארצייטיגע, העלפען ארעמע איז אונזער חוב, בעזאנדערס די, וועלכע ווילען זיך בילדען, נור מיר געפעלט ניט וואס מאן וועט אויסקלייבען די נדבות דורך טהעאטער שפיל, וואס איהר וועט מאכען אגרויסע סומאטאכע, נאך מיין מיינונג ווען מאן וויל העלפען, קען מאן הערײן געהען צו איינעם, צום אנדערין, אונ מאן קלייבט אויף די זעלביגע געלד, וואס דער טהאטער וואלט מאכען, שטילערהייט, אהן קלאפעריי אונ געשריי..

— ווער וועט דאס וועלען געהען איבער די הייזער! — האט געענטווערט קאקעטיש, אין כעס ווערענדיג, די מאדעמואזעל ריוולין, — אגב ווילען דאך ניט אללע געבען נדבות; אין טהעאטער אבער, וועט יעדער געהען, ניט אזוי צוליב די וואלטהעטיגקייט ווי צוליב איינענעם פארגעניגען.

— אונ קאסטען דארף גאר נישט! דער ארט, די קליידער, בעלייכטונג?... נור עס קען זיין אייך ווילט זיך גלאנצין מיט אייער שפילין, — זעהט איהר, דאס איז גאר אנדערס.

איך קען מיין ראייל פארטרעפליך! האט זי פרעהליך געאנטווארט, איהר ווילט — וועל איך אייך די מינוט די גאנצע פיעסנע איבערשפילען?

די פערציג עמערדיגע קייפיל האט זיך צו לאכט. זעהט נאר, זי איז שוין פיקס אונ פארטיג אונז אלץ הערוים געבען, מיר האבען דאך נאך קיין בילעטין ניט!

— איהר זעהט, — האט בערקין געזאגט, — אויף אזא אויפ'ן איז דאס גאר איין אנדער זאך, ווען אפילו עס וואלט זיך גאר ניט האנדלען וועגען גימנאזיסטען...

— אט וואס! — האט ריוולין געזאגט מיט א חונפ'דיגע מיענע, דאן וואלט איך אפילו פאר טויזענדער אויך ניט געוואלט שפילען! אונזער שולד, הערר בערקין, איז צו זארגען פאר דעם צווייטען, זיך בעגעהען ברידערליך מיט יעדער ארעמערין אונ נידער־גישלאגענעם מענשען...

מיט א מאהל האט זיך געהערט א קלאפ אין טיהר, די געזעלשאפט האט אויף דעם קיין אכט ניגעבען, נור אז דער קלאפ האט זיך געהערט א צווייטען מאהל, האט מאדעמואזעל בערקין צו געליינט די האנד צו אזילבערנעם גלאקעל אונ אנקלינגענדיג צו דער פאקאייאווע האט זי איהר געהייסען אפענען, די טיהר האט זיך געאפענט אונ שרה האט שוין אריין נישטעלט איין פוס איבערין שוועל, נור ווי עס האט איהר פון ווייטען אבליץ געטאהן אין די אויגען דער פארפוצטער זאלל, האט זי ניט געסמייעט אריין געהן אונ האט אפגעטראטען אביסיל אהינטער, נור זעהענדיג אז די פאקאיאווע וויל שוין פארמאכען די טהייערע לאנג ערוואַרטעטע טיר, איז זי מיט א זייט אריין אין פאדער שטוב אונ איז

נעבליבען

געבליבען שטעהן ביין טיר. אלע האבען מיט אמאל אויסגעשטעלט אויף איהר די אויגען.

– נוט מארגען! – האט געזאגט די ארעמע ווייביל – נוט מארגען – האט לעוו באריסאוויטש געענטפערט – וואס וועט איר זאגען?

– איך האב געוואלט... אפשר קען מען... ריידען מיט אייך אפאר ווערטער. –

– ווארט דארטען א ווײלע, ער האט איהר מיט'ן האנד אנגעוויזען אויף'ן קאבינעט, קלערענדיג ביי זיך: וואס לאזען דא די משרתים אריין אהער אלע אפגעריסענע, אלע שלעפער?...

שרה האט גענומען געהן אין קאבינעט, נאר אין טיר האט זיא זיך שיעור ניט פערפלאנטערט אין די שווערע סאמעטענע דראפעריעס; עס האט אויסגעוויזען אז זיי ווילען איר אפהאלטען, זי איז געבליבען שטעהן אין מיט'ן צימער, א קליין הינטעלע וועלכער האט פארגעניגען געקליבען ליגענדיג אין א ווייכען שטוהל, האט דערשמעקט די אונבעקאנטע פרויא, איז אראפגעשפרונגען אויפ'ן פארקעט אונ איז מיט א בילעריי אנגעפאלען אויף שרה'ן, שרה האט מורא געהאט זי זאל זיך ניט אויסגליטשען אויף די גלאט גיוועקסטע דילען, ווידער איז איהר גיוועהן זעהר ניט אנגענעהם וואס איבער איר האט דער הינטיל צו שטערט דיא גאנצע שטילקייט פון דעם פאראדנעם זאל. דער הינטעל האט זיך ווידער אויסגיצייגען אויפ'ן שטול. שרה האט ביסלאך גענומען ארום קוקען דעם צימער...

נאט מיינער, ווי פיל וואונדערליכע זאכען עס געפינען זיך דא אויפ'ן טיש! אלץ גאלד אונד זילבער. אונד אט די הירשען = הערנער אויפען וואנד, וועלכע איז בעשלאגען מיט וואונדער שיינע אביטשעס (טאפעטען). וועלכע שאהנע בילדער! נאר ווי לעבענדיג; עס איז נאר א שאדען אויף זיי צו קוקען... וואס פאר א שפיגעל, טאטע מיינער! איבער דער גאנצער וואנד! דער שפיגעל, האט מיט שטאלץ זיך אויסגעצויגען ביז סופית, אונד האט אזוי ווי געזאגט צו שרה'ן: „קוק זיך איין ווי דו זעהסט אויס"! אויף צוויי קאלאנעס זיינען גישטאנען אפאר גיבשענע מענשין, וועלכע זיינען זעהר גיט צו פרידען גיוועזען מיט שרה'ס קומען, זיי זיינען אפילו אליין געשטאנען נאקעטע, אבער דאך איז זיי ניט גיפעלען צו שטיין אין צימער מיט אזא ארימע אונד מאוס געקליידעטע אידענע. וואס פאר רייכע שטולען! עס איז נאר א שאנדע זיך צו זעטצען אויף זיי! דאס אלץ האט גידויערט וויינינער ווי א מינוט. שרה האט אויפגיהערט צו קלערין וועגען דעם צימער ווייל זי האט זיך דערמאנט נאך וואס זי איז געקומען, אונ האט אויסגישטעלט די אויגען אויפ'ן טהיר, דורך וועלכע בערקין האט געדארפט הערײן
ניין

גיין. בערקין איז טאקע באלד אריין געקומען, ווייל ער האט מורא גיהאט, אז די אפגעריסענע אידענע זאל נאך דארטען ניט גנב'נען וואס, אנשפארענדיג זיך מיט די האנד אהן טיש, האט ער אויף איר אויסגעשטעלט זיינע סטאלענע אויגען, אזוי ווי ער וואלט זאגען: רעדט, וואס דארפסט דו?!

– ר' לייב, – האט אנגעהויבען שרה מיט א ציטערענדע שטימע. – איך בין צו אייך געקומען... מיר האט... געזאגט, שמעריל הלאפ, אז איר האט געזאגט... געהייסען מיר קומען.

– א – א... דאס זייט איר... דעם ערדגרעבערס ווייב, דאס האט אייער מאן פארשאטען?

– יע, דאס בין איך.

– הם, טא... זעצט זיך! פאר וואס זייט איר דענסטמאל ניט געקומען... גלייך ווי איך האב גיזאגט? איך האב דאך געהייסען שמערלען דעם זעלבינען טאג אייך שיקען, די ווערטער האט ער געזאגט, ניט ווײלע ער האט זיי געדארפט זאגען, נור פראסט ווייל קיין אנדער זאך איז אים אויפען זינען ניט ארויף, אונ ער האט גאר ניט פארלאנגט, זי זאל אים וואס אויף דעם ענטווערען.

– איך בין געזעסען א גאנצע וואך שבעה.

– א, יע, שבעה!... טו וואס... טוט איר איצטער? האט לעוו באריסאוויטש געפרעגט, חאטש באמת האט ער גאר געמיינט צו פרעגען: וואס ווילט איר פון מיר?

– וואס זאל איך טאן? איך שטארב פון הונגער.

– הם!

אויף א מינוט א פאוזע.

– יא, איך האב גיהייסען אייך שיקען, איך וועל אייך עפעס... מיט וואס עס איז בעהילפיג זיין.

– ר' לייב! האט רחמנות! זייט א פאטער צו מיינע קינדער, לאזט אונז ניט שטארבען אויפען גאס.

איך בין מיט 3 עופעלאך געבליבען, ווי אויפען מיטען ים, עס איז מיר געקומען פון בריק אין וואסער.

שרה האט שוין גערעדט, שלינגענדיג די טרערען.

עס וועט אויסקומען ניט אנדערש דאס טאהן, אויב איר וועט אונז ניט העלפען, דאס האט זיך דאך געטראפען ביי אייך אויף דער ארבעט.

לייבען האבען אירע ווערטער גאר ניט גישמעקט: ערסטינס לייגט זי אויף איהם צו גרויסע האפענונגען, ער קלערט דאך איר געבען א דרייער, אונ אויב שוין נאר א סך איז 5 רובל... צווייטענס, וואס איז דאס עפעס פאר ווערטער:
דאס

„דאס האט זיך געטראפען ביי אייך אויף דער ארבעט" קומט אויס, אזוי וויא ער לעבן באריסאוויטש, איז שולדיג.

— ביי מיר האט זיך עס געטראפען! — האט ער געזאגט מיט א מינע פון א מענשען, אויף וועלכען מען מאכט איין אומזיסטען בילבול, און ער בעליידיגט זיך פון דעסטוועגען דער מיט ניט. — בין איך דען עפעס שולדיג אין דעם? ערסטענס האב איך דיין מאן קיין מאל גאר ניט געקענט, און ווידער איז דאך דאס א גאט זאך: מסתמא איז אים בעשערט געווען צו שטעהן דארטען גראדע דאן ווען עס איז איין געפאלען, — דיא איבעריגע ארבעטער זיינען דאך דאן געווען אין שיינק. עס געפעלט מיר: ביי מיר האט זיך עס געטראפען. און אין דער היים וואלט זיך דאס ניט געקענט טרעפען, ווי באלד עס איז איהם באשערט געווען... נא דיר 5 רובל. מער קען איך דיר ניט העלפען: איך זאל דאס פאר-דינען אלע טאג פיל איך ליג צו צו דעם טהייערן פאדראד. שרה האט אין דער מינוט אויסגעזעהן ווי א געבשענע סטאטוע. לייבע האט הערויס גענומען פון בוזעמקעסינע א גראבען טייסטער און ארויס ציהענדיג איין סינגאציע פון א גאנצען פעקיל, האט ער איר אוועק געלייגט אויפ׳ן טיש און האט שוין געהאלט אוועק גיין.

—ר׳ לייב, ר׳ לייב! — האט די אומגליקליכע ווייבעל ווייענדיג געשריהען:
— מיין גאנצע האפענונג איז פריהער אויף גאט און דער נאך אויף אייך. ר׳ לייב לאזט אונז ניט אויסגעהן פון הונגער. גאט וועט אייך אוועק געבען 100 מאהל אזוי פיל!

— איך גיב דיר דאך 5 רובל. פיל שוין זאל איך דיר געבען, איך פערשטייא ניט!

— וואס קלעקט מיר 5 רובל! עס וועט ניט שטייען אויף א שטריקעל און אויף תכריכין פאר מיר מיט די קינדער.

— הער צו שוועסטער לעבען! דיינע חשבונות בין איך גאר ניט מחויב צו וויסען, גלייב מיר, און טענה׳ן האסט דו אויך ניט וואס 5 רובל גיב איך דיר, און פערגעס ניט, אז איך האב שמערלען אויך געגעבען 3 רובל פאר דיר, עס איז זייער פיין פון מיר! ווען איך וואלט דארפען יעדער ארעמאן געבען צו 8 רובל, וואלט איך גיך א בארפוסער צו גאט קומען.

— פערגעסט אבער ניט...

— איך האב ניט וואס צו פערגעסען און וואס צו געדיינקען! איך האב קיין צייט ניט צו שטעהען דא מיט דיר... נעם די געלד און געה זיך געזונדער-הייד. איך בין ניט שולדיג וואס דיין מאן איז געזעסען אין קאנאווע ווארעמעס

צייט

צייט, בעת אלע זיינען געזעסען אין שטוב, און איז געהרגעט געווארען, מאן דארף זיך היטען.

— ר׳ לייב!... פערגעסט ניט, ר׳ לייב, אז מיר זיינען אלע ביי גאט אין האנד, קיינער האט מיט גאט קיין קאנטראקטען ניט געמאכט.

— וואס איז דאס אזוינס?.. געה געזונדערהייד, ביסט געקומען מיר מוסר זאגען? געה, אויב דו ווילסט ניט מען זאל דיר הערויסווארפען!

שרה האט אין דער מינוט פערגעסען אן אלץ: זיך, די קינדער, די בעלי חובות, זי האט נור איין זאך געדיינקט, אז זי דארף אויסגיסען אלץ וואס זי האט אויפען הארצען, די גאנצע ביטערניס וועלכע האט זיך אין איר אנגעקליבען, פאר דער לעצטער צייט, האט זיך שוין ניט געקענט מער האלטען אין איר הארצען, און האט זיך געריסען הערויסגעהען, זי האט גימוזט אויסריידען איר הארץ, און מאכען זיך אביסעלע גרינגער.

her rage explodes

— איך בעט צו טהייער? צו טהייער פאר מיין מאן, פאר מיין שפייזער, פאר דעם פאטער פון מיינע קינדער!... ער איז נאך גערעכט?.. טרייבט מיר ר׳ לייב, יאגט מיר! אה, ערבארעמיגער גאטט, אייך מיט אייער ווייב זאל אזוי זיין ווי מיר... אייערע קינדער זאל אזוי זיין ווי מיינע קינדער, און איר זאלט זיין געזונד און דאס זעהן!... רבונו של עולם, איין האך חאטש זאלען זיי קומען צו מיין מזל, לעבען אזוי ווי איך!...

— וו-וו-א-אן! וואן סטערווא, דיין פוס זאל דא ניט זיין!.. זידלען זיך? שילטען!... איוואן! ווארף הערויס די פאסקודניצע פון די טרעפ... אז זי זאל זיך הערויס קייקלען פון אלע טרעפ — דו הערסט? עס זאל איין צאהן ביי איר אין מויל נישט בלייבען, ביי דער חצופה!

אלע וואס זיינען געזעסען אין זאל, זיינען הערויס געלאפען און האבין ערסטוינט געקוקט אויף דער סצענע.

שרה איז הערויס געלאפען, איוואן נאך איהר. נור פארמאכענדיג הינטער זיך די טיר, האט דער קאממער-דינער זיך אבגעשטעלט ביין ערשטען טרעפיל און געזאגט: — זיין גזלנישע הערציל האט זיך שוין צוקאכט, פלאטצען זאל ער!... אט איז א גזלן!...

הערויב לויפענדיג פון די טרעפ, האט זיך שרה געלאזען לויפען אהן איין אטהעם.

—וואס איז דאס? וואס איז דא געווען? האבען געפרעגט די 40 עמערדיגע קייפיל (מאדאם בערקין) מיט די טאכטער, בערקינען.

— גאר ניסט! האט ער סטראנגע געענטווערט.

מעהר

מֶעהְר הָאבֶּען זֵיי שׁוֹין נִיט גֶעפְּרֶעגְט. וַוייל זֵיי הָאבֶּען מוֹרָא גֶעהַאט אִים הֶערַיינְצוּבְּרֵיינְגֶען אִין כַּעַס.

— לֶעוו בָּארִיסָאווִיטְשׁ אִיז לַאנְג הֶערוּמְגֶעגַאנְגֶען הִין אוּנ צוּרִיק אִיבֶּערְ'ן צִימְמֶער: דִי גַאנְצֶע גֶעשִׁיכְטֶע, דֶער גַאנְצֶער גֶעפִּילְדֶער אִיז אִיהְם שְׁטַארְק נִיט גֶעפֶעלֶען גֶעוָוארֶען.

— צוּ וָואס הָאבּ אִיךְ אִיהְר גֶעדַארְפְט טְרַייבֶּען, פַאר פִיהְרֶען אַ גַאנְצֶען עֵסֶק! זִי הָאט זִיךְ גֶעזִידֶעלְט — אוֹיךְ אַוֶוערְדֶע וָואס אַ פַארְשִׁיוֶוע אִידֶענֶע זִידֶעלְט זִיךְ!. עֶךְ! אִיךְ הָאבּ גֶעטָאהְן נִיט גוּט וָואס אִיךְ הָאבּ גֶעהֵייסֶען אִיהְר אַרָאבּ וַוארְפֶען פוּן דִי טְרֶעפּ. עֶס קֶען פוּן דֶעם הֶערוּים קוּמֶען אַ גַאנְצֶער עֵסֶק. שׂוֹנְאִים הָאבּ אִיךְ אִין שְׁטֶעדְטִיל גֶענוּג... מֶען וֶועט דֶער פוּן מַאכֶען דֶער שְׁוַוארְץ יָאהְר וֵוייס וָואס! אַח טוּי טְשָׁארְט!... דֶער שְׁוַוארְץ יָאהְר הָאט אִיהְר אָנְגֶעטְרָאגֶען אַהֶער, אוּנ מִיר גִיגֶעבֶּען אַיין זִינֶען אִין כַּעַס צוּ וֶוערֶען.

שָׂרָה אִיז גִיקוּמֶען אַהֵיים, ווִי אַ צוּמִיסְטֶע, בַּיי אִיהְר אִין הַארְצֶען הָאט זִיךְ עֶפֶּעס אָבְּגֶעְרִיסֶען, נִיט דָא שׁוֹין מֶער קַיין הָאפֶענוּנְג, נִיט דָא שׁוֹין מֶעהְר קַיין „לֵייבֶּען", פּוֹסְט. — דִי 15 רוּבָּל וָואס שְׁמֶערִיל חָלָאפּ הָאט צוּ גֶעזָאגְט אַנְטְלַייעֶן הָאט זִי נִיט בֶּעקוּמֶען.. דֶער עֶרְסְטֶער בְּרֶען פוּן רַחֲמָנוּת אִיז בַּיי אִיהְם אַרִיבֶּער, עֶר אִיז אָבְּגֶעקִילְט גֶעוָוארֶען אוּנ הָאט זִיךְ דֶערְמָאנְט אַז דִי אֵיינֶענֶע הֶעמְד אִיז צוּם לַייבּ נֶאהֶענְטֶער. שְׁמוּאֵל הָאט אוֹיךְ קַיין גֶעלְד נִיט גֶעהַאט נָאר דֶעם עֶלְטֶערְ'ן אֵיינִיקֶעל הָאט עֶר גֶענוּמֶען צוּ זִיךְ, וָואס טוּט מֶען דָא? זָאל זִי זִיךְ טַאקֶע גֵיין טְרִינְקֶען, אֵיין מָאל פַאר אַלֶע מָאל — מַאכֶען זִיךְ אַ טוֹידְט, אָדֶער גֵיין שְׁוַוארְצֶען דֶעם פָּנִים אִיבֶּער דִי הַייזֶער אוּנ פִילֶען דֶעם טַעַם פוּן טוֹיט יֶעדֶער טָאג — יֶעדֶער מִינוּט! אוּנ נָאךְ מִיט דִי קִינְדֶער!

עֶס אִיז אַרִיבֶּער אַ וָואךְ, אִין דִי וָואךְ הָאט רִבְקָה רֶעקָאמַאנְדִירְט שָׂרָה'ן אַיין אָרְט פַאר אַיין אַם.

אִין עֶטְלִיכֶע טֶאג הֶערוּם הָאט זִיךְ שָׂרָה הֶערוּים גֶעקְלִיבֶּען פוּן אִיר דִירָה. אוֹיס בַּעַל הַבַּיִת'טֶע! זִי אִיז גִיוֶוען פַאר זִיךְ אַ בַּעַל הַבַּיִת'טֶע, הָאט גֶעוָואהְנְט אִין אַ דִירָה, גֶעהַאט אַ מַאן, אַ פַאמִילְיֶע! — אִיצְטֶער אִיז דָאס אַלְץ חָרוּב גֶעוָוארִין, אַלְץ צוּ פַאלֶען... זִי דַארְף גֵיעהְן דִינֶען. זִיצֶען בַּיי אַ פְרֶעמְדִין טִישׁ פַארְבְּרֵענְגֶען דָאס לֶעבִּין אִין פְרֶעמְדֶע וִוינְקֶעלַאךְ...

עֶנְדֶע עֶרְשְׁטֶער טְהֵייל.

דיא
מִלְחָמָה פַאר׳ן לֶעבֶּען
צְווֵייטֶער טְהֵייל.

צווייטע טהייל

א.

חיענע שטעלט זיך דיענען.

די ערשטע עטליכע וואכען נאך שרה'ס חתונה איז ביי שמואל לאטוטניק ניט געוועזען קיין ארדענונג:

ערשטינס האט געפעלט די בעל הבית'טע. – די עקרת הבית, צווייטינס האבען די חתונה הוצאות געמאכט א גרויסע לאך ביי שמואל'ן אין קעשענע, דער נויטה האט גינומען זיך העריין נגב'ען דורך יעדער שפעלטעלע, אונ שפעלטעלאך, אדער ריכטיגער גיזאגט, שפאלטען, איז ביי שמואל'ן אין שטוב גיוועזען גינוג, מען האט גינומען פארקויפין אונ פארזעצין דיא נאטהיגסטע חפצים. צום גליק האט זיך דער אונארדענונג ניט לאנג געצייגען, די צווייטע טאכטער לאה האט באלד גינומען אלץ אין האנד.

– פריער פלעגען זיי בעקומען ארבעט נור פון הקדש, לאה האט בעקומען צו נאהען העמדער, אויך פון אסטראג.

זי האט גילערינט די קלענערע שוועסטער, אונ האט אכטונג גינעבין אז דער פאטער זאהל זיך צו פיל ניט בעשווערין – מיט איין ווארט, זי איז גיווארען איין בעל הבית'טע – וואס א בעל הבית'טע הייסט. אין א צייט פון 2 – 3 חדשים, האבען זיי ווידער אנגעהייבען צו לעבען ווי געוועזען, אונ נאך א סך בעסער: אין שטוב איז שטענדיג גיוועזען ריין צוגעקליבען, אלע זיינען גענאנגען אין ריינע אויסגעפארדיכטע קליידער, לאה האט געהארעוועט פון פריהמארגען ביז שפעט אין דער נאכט, זי האט אויך חיענען אויסגעלערענט מאכען פון צייט געלד; אפילו מוסעלע, וועלכע איז נאך גיוועזען גאר א קינד, איז אויך גאר ליידיג ניט הערומגיגאנגען.

– ארבעט איז דער לעבען, א מענש אן ארבעט לעבט ניט, נור ער איז אויף דער וועלט, אונ אונזערע ברידער – ארעמע לייט – קענען אן ארבעט אפילו ניט זיין, אויך – פלעגט שטענדיג לאה זאגען, – אלעבען אן ארבעט איז ווי עסען אהן זאלץ, אהן ברויט אונ אן פלייש.

דער פאטער האט גיקוקט אויף לאה'ן מיט גאוה, אונ נאך זיין מיינונג „איז נאך אזא מיידיל ווי זיין לאה שווער צו געפינען“. לאה איז גיוועזען אין גישטאלט אונ אין כאראקטער דער היפך פון חיענען: לאה איז גיוועזען א הויכע, מיט ניט

קיין

קיין שאהנע אבער א שטאלצע געזיכט, מיט גרויסע קלוגע אויגען, אין וועלכע מען האט גיקענט לעזען: נו פרובירט מיר נאר אנרירען, איך בין אפילו איין ארעמע מיידיל, פון דעסטוועגען וועל איך קענען פאר זיך באשטעהן. חיענע איז גיוועזען ניט קיין הויכע, א בלאסע נור זעהר א שאהנע: א גרויסער ווייסער שטערען, אפאר גרויסע שאהנע אויגען, וועלכע האבן שטענדיג אזוי ווי גישמייכעלט אונ ווען זיי האבען אויף אייך גיקוקט, איז אייך ווארעם געווארען אין אלע גלידער, עטוואס א פאררויסענער נאזיל מיט א קליינע מיילכעל. לאה פלעגט ארבעטען שווייגענדיג.

חיענע האט ליב ניהאט זינגען ביי דער ארבעט, האט וועגען אלץ גירעדט אונ וועגען אלעס זיך אינטערעסירט. ווען לאה פלעגט הערען עפעס איין עסק, פלעגט זי זיך פריער גוט דערוויסען אין וואס די זאך בעשטעהט, אונ גוט בעקלערענדיג, פלעגט זי ענטשלאסען זאגען איהר מיינונג, חיענע פלעגט די ערסטע מינוט שטארק נתפעל ווערען, נור אין א טאג, אונ אפט אין א שעה הערום, פלעגט זי ווערען אבגעקילט אונ פלעגט שוין נאר אנדערס ריידען וועגען דעם.

לאה האט נימאנט זיין זאט, אדער הונגעריג, גליקליך אדער געליטען, האט דאס קיינער ביי איר ניט געוואוסט, אויפען פנים איז גאר ניט קאנטיג גיוועזען, נור די קאפ אונ די הארץ האבען גיוואוסט ווי איר איז.

חיענע האט גיארבעט גיך אונ גישיקט נור בעת אויפען הארצען איז גיוועזען פרעהליך, אין א שלעכט צייט איז זי הערגאב פון פנים אונ די האנד האבען זיך ביי איהר הערגאב גילאזען; מוסעלע איז ניט גיוועזען אהנליך ניט צו לאהן, ניט צו חיענען; א קראנקע, א סקראפעליטשנע, פאר אלם האט זיא מורא גיהאט, פון אלץ געוויינט.

לאה האט געהארעוועט, מיט אלע אירע קרעפטען, נור צו פערגרינגערען דעם לעבען פון פאמיליע.

נור מיט איין מאהל האט זיך זייער מצב שטארק איבערגעביטען צו שלעכטען, מוסעלע איז ניט אויף א נילעכטער קראנק געווארען. מען האט נידארפט אויסגעבען געלד אויף א דאקטאר, רפואות, בעסערע עסען, גיין ארום דער קראנקע, חיענען איז אויסגעקומען צו געהן 18 שעה אין מעת לעת, אונ לאה האט גידארפט קאכען, איינקויפען אלץ אונ אכטונג געבען אויף מוסעלען מיט'ן פאטער, וועלכער האט די לעצטע צייט אויך אנגעהויבען צו קריינקען. ווייל לאה איז גיוועזען גינאהט צו זיצען כמעט א גאנצען טאג אין שטוב, האט זי דערווייל אנגעווארען דעם „פאדריאד" די העמדער, אונ ביי איר האט זיך נור אב גישטעלט די ארבעט פון אסטראג וועלכע האט גיגעבען צום לעבען נור פאר איין מענשען אונ אמאהל נאך דאס אויך ניט. אין איין וואך איז געווארען פון זייער שטוב א תל: עס איז ניט גיוועזען פאר וואס ברויט צו קויפען, אונ מוסעלע האט

אנגעהויבען

אנגעהויבען נאך מעהר צו דארען אונ אונטערגעהן וואס פון טאג, אונ דא קומט נאך אפט שרה זיך בעקלאגען אויף איר פינשטערן מזל.

— נו, מיין מזל! בעסער וואלט איך נאר ניט געבארען געווארען! מיר איז שוין עפעס אזוי ווי בעסערט נור צרות אונ יסורים, פריער מיידילוויים אין דער היים, דער נאך ביין מאן, נו א לעבען!

לאהן פלעגט פאר קוועטשען אין הארצען, טרעסטען מיט פוסטע ווערטער האט זי ניט גיקענט.

זי פלעגט זיך א ווארף טאהן אויפען בעטיל, אונ מיט ביידע הענד שטארק אויפקוועטשען די קאפ, וועלכע זי פלעגט אריינגראבען אין קיסען, וויינען האט זי ניט גיקענט.

חיענע פלעגט זיך אין א וועלכע מינוטען צו זעצען נעבען די שוועסטער, אונ פלעגט איר אנהויבען קוסען אונ מיט דעם זיך סטארען איהר צו בערוהיגען.

— וואס קומט הערויס פון די טראסטרייד + פלעגט לאה זאגען — אויב מאן קען העלפין, דארף מען טאהן אונ ניט זיך בעגנוגענען מיט רייד, קען מען ניט העלפען — איז בעסער שווייגען.

— הער מיין שוועסטער, איך וועל געה'ן דינגען, האט א מאהל חיענע גיזאגט צו לאה'ן; — לכל הפחות וועל איך האבען וואס צו עסען אונ אפשר וועט זיך נאך פאר אייך אויך עפעס אב שטעלען. וואס זאגסט דו אויף דעם?

— דו ביסט גירעכט, האט לאה גיזאגט נאך איין קליינער איבערלייגונג. — מיט די ארבעט, וואס האט זיך אבגישטעלט, וועל איך זיך אליין אויך איספראווען.

אין עטליכע טעג הערום, איז חיענע אנגיקומען אויף א שטעלע פאר 25 רובל א יאהר. שמואל האט זיך שיער ניט פארנאנדער גיוויינט, דער הערענדיג דעם ווארט „דיענען".

— דיענען!... פאר וואס עפעס דיענען?...

— פאר וואס עס איז ניט דא וואס צו עססען. — האט לאה געענטווערט כמעט סטראנגע דינען — הייסען פארדינען, אונ פארדינען איז קיין שאנדע ניט א חרפה איז גנב'נען.

לאה איז גיבליבען אליין. נור איהר כח מיט איהר ענערגיע האבען דאס גיקענט אריבערטראגען.

זי פלעגט ערסט נאהען ביי דער נאכט, ווייל ביי טאג איז קיין צייט ניט גיוועזען. דער הונגער וויל פון קיין זאך ניט וויסען, צו ליב איהם מוז מען ארבייטען אפילו ווען עס ארבעט זיך ניט.

ב) די טאכטערס קרבן.

חיענע איז גיוועזען א רך לב, זי האט דעם צווייטענס צרה גיפילט ווי איר

אייגענע

איינגענע; זי איז גיוועןָ פּערטיג אָבְגֶעגֶעבּען דעם הונגעריגען דעם לעצטען ביסען. די הארץ האָט איר זעהר וועה געטאָהן זעהענדיג די ביטערע לאַגע פון איר פאַמיליע, חיענע איז גיוועןָ גרייט אָב צו געבען די נשמה נור צו פאַרגרינגערען אַביסעל זייער לעבען: פריער איז זי גיוועןָ מיט זיי צו זאַמען און געליטען מיט אַלעמען גלייך, האָט דאס איר נאָך ניט אַזוי פיל געאַרט, נור איצטער, זי עסט 2–3 מאָהל אַ טאָג, געפינט זיך אין אַ וואַרעמע שטוב און דער פּאָטער מיט די שוועסטער דאַרפען לעבען מיט 10 גילדען אַוואָך (אַ רובל פלעגט לאה אַליין פערדינען און 50 קאָפּ. פלעגט זיי חיענע געבען). ווי גרוים איז גיוועןָ היענעס פרייד ווען אַ אורח פלעגט איר לאָזען אַטיעזדגע, אין 2 מינוט הערום פלעגט זי די געלד שוין בריינגען צום פּאָטער. אַמאָל איז זי געקומען צום פּאָטער און האָט איהם געפונען זיטצענדיג אָנגעשפּאַרט איבערען טיש, דיא קאָפּ הערָאבגעלאָזען. דער אַלטער האָט אַ גאַנצען טאָג גאָר ניט געגעסען. מוסעלע האָט אין בעט גיקרעכצעט, לאה איז ניט גיוועןָ אין דער היים! זי איז גיגאַנגען אָנקלייבען שפּענער צו הייצען.

– צום אומגליק איז ביי חיענען דעם מאָל קיין געלד ניט גיוועןָ: קיין אורחים זיינען גראָדע די לעצטע צייט צו איר ווירטה ניט פאַרפאָרען, שכירות האָט זי שוין אָבגענומען פאַר אַ חודש פאָראויס.

– אַי, – אָי, – אַי, – ערבאַרעמיגער גאָט האָט שמואל געזיפצעט.

– האָסט עפּעס גיגעסען? האָט די טאָכטער גיפרעגט מיט אַ ציטערנדע שטימע.

– געגעסען? און אַז ניט געגעסען, וואָס וועל איך דאָ אָן ווערען? אַ לעבען אַ טהייערען? אַזאַ לעבען, מיין טאָכטער, איז ניט דאָ וואָס צו זאַלעווען!... אַי, אָי, אַי,!... אָט, זיא האָט ניט גיגעסען!... ער האָט גיוויזען אויף מוסעלען.

– איך, איך האָב אייך געבראַכט – האָט חיענע היילענדיג געזאָגט הערויסנעמענדיג פון קעסענע אַ שטיקעל בולקע מיט אַ שטיקעל פלייש פערוויקעלט אין פּאַפּיר, און אַ שטיקעל צוקער – „נאַ טאַטע“.

שמואל האָט קאַלט געקוקט און האָט דאָס ניט גענומען.

– צו וואָס איז דאָס? וואָס וועסטו דו דער מיט העלפען, איך וועל זיך מאַטערין נאָך אַ טאָג, קאָנטיג אַז אַזוי איז גאָטס רצון, – טאַ זאָל שוין זיין אַזוי: מיט גאָטס קען מען זיך ניט משפט'ן, מיין טאָכטער.

ער האָט זיך אָנגעשפּאַרט מיט'ן קאָפּ אויף די האַנד און האָט ניט בעמערקט די צוויי טרערין וועלכע זיינען געבליבען הייגען אויף זיינע אויגען.

די טרערין וועלכע האָבען געשטיקט חיענען האָבען זיך הערויסגעגאָסען טייכענוויים.

טאַטע, וואָס זאָל מען ט... טאָהן? האָט זי געפרעגט חליפּענדיג.

נאָר גישט. גאָט מוז דאָך שוין אַמאָהל אויף מיר רחמנות האָבען און שיקען מיר דעם טויט. אַמענש מאַטערט זיך דאָך ניט אייביג. אַפּוהלע העלף איך איהר, (ער האָט געוויזען אויף מוסעלען) מיט דעם וואָס איך לעב?

דעם אַלטענס פּנים האָט זיך פערקרימט פון הארצווייטאָג. איצט האָט שוין חיענע אויף איהם געקוקט מיט טרוקענע אויגען, מיט איין אוננאַטירליכע קוועלענדע רוהיגקייט. זי איז רויט געוואָרען. מיט אַ מאָהל האָט זי זיך מיט האַסט אויפגעהויבען פון באַנק, די אויגען האָבען ביי איהר פיבערהאַפט געברענט. זי האָט עטליכע מאָהל געוואָלט אָנהייבען רייַדען, נור זי האָט גאָר ניט געזאָגט, אַקוראַט ווי עס האָט איהר עפּעס געשטערט, אָדער זי האָט זיך ניט געקענט בעשליסען.

מוסעלע האָט אָנגעהויבען שטיהל צו קרעכצען.

– ט... טאַטע!... האָט חיענע קוים אויסגערעד מיט אַ הייזעריגע שטימע. – טאַטע, איך... וועל דיר מאָרגען ברענגען 5 רובל!

שמואל האָט זיך עפּעס ווי פון שלאָף אויפגעכאַפּט, און האָט פערוואונדערט געקוקט אויף דער טאָכטער.

– 5 רובל?? 5 רובל?! וואָס רעדסט דו!.. וואו וועסט דו דאָס נעמען?? וואָס ווילסט דו טאָהן?..

–איך וועל... איך וועל לייען... ביי אַ בעקאַנטע מיידיל.

– ווי הייסט דו וועסט לייען? ווער וועט דאָס דיר לייען?

– וואָס האָרט דיר!.. איך האָב, ביי-וועמען... צו לייען... צו נעמען... איך האָב... איך וועל שוין ברענגען... אַנוטען אָוועגד!...

און ניט וואַרטענדיג אויף אַ אַנטוואָרט, איז זי הערויס געלאָפען פון שטוב.

שמואל איז געבליבען זיצין אַ צוטומילטער אויפ'ן אָרט פון גרוים וואונדער. זי וועט בריינגען 5 רובל... וואָס וועט דאַמאָלט זיין? וואָס וועט מען טאָהן מיט די געלד?.. נור צו וועט זי ברענגען?

אַז לאה האָט זיך אומגיקערט מיט די שפּענער, האָט איהר דער אַלטער דערצעהלט וועגען היענעס וואונדערליכען צוזאָג.

– 5 רובל? חיענע? – האָט לאה פערוואונדערט זיך אָבגערופען. – ביי וועמען זאָל זי דאָס קענען לייען – איך פערשטעה ניט.

זי האָט געקוועטשט מיט די פּלייטעשם.

ווען זי וואָלט מיט אַווייַלע פריער געזעהען די שוועסטער און וואָלט געהערט מיט וואָס פאַר אַ שטימע היענע האָט צוגעזאָגט ברענגען אַזאַ סומע געלד. וואָלט זי געוויס אַפּולע זאָכען פאַרשטאַנען, נור זי איז דער ביי ניט גיוועןָ, דער פּאָטער האָט איהר נור געזאָגט: חיענע וועט לייען 5 רובל, – און זי האָט דער פון ווייניג געהאַלטען.

– איך קען חיענע, איהר האט זיך מסתמא אבגעדאכט, אז זי סען לייען, זי וואלט געווים וועלען בעקומען מיט'ן נאנצען הארצען געלד, נור ווי בעקומט מאן ?

חיענע איז ניט געקומען ניט אויף מארגען און ניט אויף איבערמארגען, זי האט זיך ניט געוויזען צום פאטער א גאנצע וואך. ערשט אויפ'ן 8 טען טאג איז זי געקומען. זי האט זיך אזוי פערענדערט אז עס איז איהר שווער געווען צו דערקענען: די געזיכט אויסגעמוטשעט, די אויגען האבען פיבערהאפט געברענט, אויפ'ן שטערין קנייטשעלעך, די קאפ הערונטערגעלאזען.

שמואל אין זיין ביטערע לאגע האט דאס גאר ניט באמערקט, נור לאה האט זיך דערשראקען א קוקטאהענדיג אויף דער שוועסטער.

– חיענע! וואס איז מיט דיר? וואס האט מען דיך עפעס א גאנצע וואך ניט געזעהן?

– איך בין געווען ניט אין גאנצען געזונד האט געענטווערט חיענע ניט מיט איהר קול.

שמואל האט זיך ניך אפגעקערט צו איהר זייט, ער האט איהר קול ניט דערקענט.

– ביסט אין דער אמת'ן טאקע גאר אראפ פון צורה. –

חיענע האט זיינע ווארטער ניט געהערט. זי האט געשווינד הערוים גענומען פון קעשענע אנייע 5 רובילדיגע אססיגנאציע און האט איהר גענומען שטופען דעם פאטער אין האנד.

– נא טאטע! נא דיר 5 רובל, נעם.

– מיין טאכטער! האט זיך שמואל פארנאנדער געוויינט.

פאר חיענען איז דאס געווען אסיגנאל; די טרערין, וועלכע האבען פריער געטריפט איינציג ווייס, האבען זיך איצט געקייקילט מיט איין מאהל, האבען זיך געגאסען ווי ארעגען און האבען בעשווענקט דאס יונגעס מיידעלס פאר טריקענטע געזיכט. די פלייצעס האבען ביי איהר נערוועז געציטערט, דער אטהעם פארהאקט, זי האט זיך געחאפט פאר'ן הארצען. עס איז שרעקליך צו קוקען, ווען א הונגעריגער, און פארקאלייעטער אלטער מאן וויינט, דאך אזא געוויין פון איונגעס מיידכען שניידט ניט ווייניגער די הארץ, אזוי וויינען קען מאן נור נאך א הייסגעליבטען מענשען, וועלכער שטארבט אחעק אדער איז שוין געשטארבען.

לאה איז צו געגאנגען צו דער שוועסטער און האט איהר אוועק געלייגט די האנד אויפ'ן פלייטשע.

– חיענינקע, וואו האסט דו גענומען די 5 רובל? ווער האט דיר געליען?

זאג

זאג מיין שוועסטער. זי האט גערעדט ווייך אזוי ווי מיט א קראנקען, האטש ביי איהר אין הארצען איז געווען א גאנצער שטורעם, און אין קאפ האבען זיך געטראגען פינסטערע געדאנקען.

חיענע האט זיך ניך בעפרייט פון דער שוועסטערס האנד, אקוראט ווי זיא וואלט איהר אנגרירען אפערוואונדעטען ארט.

– טשעפע זיך אב פון מיר! קוועל מיך ניט, שוועסטעריל, איך האב דאך דיר שוין געזאגט, איך האב גענומען... געליהען; איך האב פערדינט!

זי איז אוועק געגאנגען.

ביי אהאלב שעה האט לאה געקוקט אויפין טיהר דורך וועלכע חיענע איז הערויסגעגאנגען, נאכהער איז זי, שאקלענדיג מיט'ן קאפ, אויפגעשטאנען פון ארט, האט פארבראכען די האנד און געזאגט:

– פאר וואס האב איך דאס פריער ניט פערשטאנען! זי איז שוין אפערפאלענע!..

שמואל איז אוועק צו שרה'ן דערצאהלען זיין גליק.

ג.

ווי רעטעט מען די שוועסטער.

– מאן דארף זיך מיט די געלד צו עפעס נעמען – האט שמואל געזאגט צו לאהן. – מאן קען זיי נאך חס ושלום אויפעסען!

דער אלטער אביון האט ווידער בעקומען חשק צום לעבען.

איך וועל אנהויבען באקען געבעק – האט לאה געאנטווארט! – איך קען די ארבייט גוט און מיר וועלן זיך ווי עס איז דורכלעבען. זי האט אנגעהויבען באקען געבאק און האט פון דעם גוט פערדינט, זייער מצב האט זיך פארבעסערט! די ארעמע פאמיליע האט שוין ווידער געקענט עססען, קומען צו זיך און אויסגלייכען די גלידער ווי נאך אשווערע קראנק. אין א קליינע צייט הערום איז מוסעלע אויך געזונד געווארען און האט גענומען אויסטראגען איבער שיינקען און קראמען די געבאק וועלכע די שוועסטער האט געבאקען. חיענע פלעגט אפט בעזוכען דעם פאטער און אפט ברייננען ארובל אדער צוויי, זי איז אויך שרה'ן בעהילפיג געווען מיט געלד, און זי איז געווען אמאהל ביז גאר פראהליך, אמאהל גאר טרויעריג, זעהענדיג ווי דער פאטער מיט די שוועסטער לעבן אב, האט זי אויך אבגעלעבט.

אויפ'ן פאטערס פראגע: „וואו נעמט זיא די געלד?" האט חיענע געאנטווארט, אז איצטער קומען צו זיי אפט אורחים, וועלכע לאזען איהר אטיעזדנע, אמאהל ארובל אמאהל 2. לאה'ן פלעגט זי אויסמיידען, זי האט מורא געהאט צו קוקען אויף איהר, ריידען מיט איהר.

לאנג

לאנג האט לאה געקלערט ווי צו מאכען אז די שוועסטער זאל פאר איהר אלץ דערצאהלען.

— היינט מוז נעמען אסוף — האט לאה געזאגט צו זיך אליין — אין איין פריהמארגען, אין וועלכען זי האט געווארט, אז חיענע זאל קומען. דעם פאטער האט זיא געהייסען אריבער געהען צו שרה'ן זעהען וואס הערט זיך דארטען, זי איז דא שוין לאנג ניט געווען.

מוסעלען האט זי אויך הערויסגעשיקט פון שטוב אויפמאנען געלד פאר די געבאק, אונ אליין האט זי מיט אונגעדולד געווארט אויף דער שוועסטער.

אם ענדע איז חיענע געקומען, עטליכע מינוט איז געווען שטיל, חיענע האט ניט געפונען דעם פאטער אין דער היים אונ האט שוין געוואלט אוועקגעהן, נור לאה האט אויף איהר אקוק געטאהן, אונ אין דעם קוק איז געווען אזוי פיעל טרויער אונ ליבע אז חיענע האט ניט ווילענדיג זיך אבגעשטעלט.

— חיענע! -- האט לאה אנגעהויבען מיט א ווייכען קול, פון וועלכען חיענע האט זיך אטרייסעל געטאן — ווארט אווײלע, איך וויל מיט דיר ריידען אפאר ווארטער, חיענינקע שוועסטעריל, איך וואלט וועלען מיט דיר ריידען וויא א מאהל, דוא געדיינקסט וויא בעת מיר זיינען נאך געוועזען קינדער פלעגען מיר זיך קייקלענדיג אין בעט אויסדערצאהלען איינע פאר דיא אנדערע אלץ — אלץ... געדיינקסט ווי גוט עס איז דאמאלסט געוועזען... פאר וואס זאלען מיר איצטער אויך אזוי ניט זיין?

זי האט גענומען די שוועסטער פאר'ן האנד אונ האט אויף איהר געקוקט מיט רחמנות —

— צו דען האסט דו געקלערט, אז איך קען דיר בעשולדיגען, ווען דו האסט אונז געראטעוועט פון הונגער, דו האסט דערהאלטען דעם לעבען אונזער אלטען פאטער! איך ווייס דאס אלץ. — פאר וואס האלסט דו מיר פאר אזא שלעכטע אונ מיידסט מיר אוים אזוי ווי איך וואלט דיר וועלען דערשטיקען? דו ווייסט דאך, אז עס איז ניט דא נאך אמענש וועלכען איך זאל אזוי ליעב האבען וויא דיר...

חיענע האט זיך אן קרעפטען הערא בגעלאזען אויפ'ן באנק, זי האט ער-ווארטעט פערראכטונג האט בעקומען ליעבע, לאה האט זיך געזעצט נעבען איהר, מיט איין האנד האט זי איהר הערומגענומען פאר'ן טאליע, מיט דער אנדערער געגלעט איהרע האר.

— שוועסטער! שוועסטעריל! — האט חיענע גערעדט וויינענדיג מיט א הערא בגעלאזענע קאפ, איך ליב דיר נאך מעהר ווי פריער! נור מיר איז שווער, ביטער, איך וואלט וועלען פארגעסען אן אלץ, קלערען, אז דאס איז נור געווען

א חלום... איך האב מורא צו קלערען וועגען דעם... איך וואלט וועלען... שטארבען! וואלט גענומען א סוף.

חיענע האט פארדעקט דאס געזיכט מיט די האנד אונ באהאלטענדיג איהר ברענענדיגע קאפ ביי די שוועסטער אויף די קניא האט זי ביטער בעוויינט. לאה האט איהר מיט ליעבע אונ מיטלייד צו געדריקט צו איהר הארץ, וועלכע האט זיך שטארק געקלאפט.

— וואס איז איצטער מיט דיר?... נאך אלץ? האט לאה שטיל געפרעגט.

— וואס פריער דאס איז איצטער! חיענע האט פארקריצט מיט די ציינער.

— הער — האט לאה געזאגט נאך איין קליינעם שווייגען — ווארף אוועק דיין שטעלע! זיי ביי אונז! די געבאק געהט, דאנק גאט, ניט שלעכט, דו וועסט דיין ברויט פארדינען. דו וועסט דא אללע דיינע צרות פארגעסען, קום, פאלג מיך מיין טהייערע.

— לאז, לאז מיר מיין שוועסטער! האב רחמנות, רייד מיט מיר ניט וועגען דעם! איך וועל דאס ניט איבערטראגען, איך קען זיך צום טאטען אין שטוב ניט אומקערען, איך קען ניט, לאז מיך שוין אזוי... איך בין שוין... א פארפאלענע!

— נו, אט וואס, א פארפאלענע?! עס טרעפט אסך אזעלכע מעשיות אונ מאן ווערט פון דעסטוועגען ווידער א מענש, הויב נור אן לעבען אנדערש, וועסט דו פארגעסען די פארגאנגענע ווי א חלום.

— ניין, קיין זאך וועט שוין ניט העלפען: איך בין אפארפאלענע! א פאר-פאלענע, איך... איך בין... שוואנגער... האט זי לסוף אויסגערעדט, — גוט?! שוין גוט, וואס דו ווייסט? אונ חיענע איז הערויסגעלאפען פון שטוב, זיא האט זיך אין דער מינוט געוואלט א טויט אנטאהן.

די טרויעריגע נאכריכט האט לאהן ניט געלאזט רוהען, בעת זי האט גע-באקען די געבאק, זיך געזעצט עסען איהר ארעמען מיטאג, אדער זיך געלייגט שלאפען אין בעט, איז אלץ די פארפלוכטע פראגע! „וואס טהוט מאן"?, „ווי העלפט מאן די שוועסטער": געשטאנען פאר איהר אונ האט איהר ניט געלאזט רוהען. נעמען איהר צו זיך — איז אונמעגליך: ערשטענס וועט חיענע אליין ניט וועלען אנמאכען דעם פאטער בזיונות, שמואל וואלט דאס ניט איבערטראגען; לאזען חיענען ביי דער בעל הביתטע, קען מאן נאר ניט קלערען, אונ וואס וועט זיין מיט דאס קינד?. מיט דער מוטערס אומגליק?...

א גאטט! פאר וואס איז דאס אלץ... וואס האבען מיר אזוי ביי דיר פאר-זינדיגט? האט לאה טרויעריג אויסגעשריען.

ד.

אפשר איז דאס פון מיין שטוב.

עס איז געווען א הייסער תמוז טאג. ביי איין טיש איז געשטאנען מוסעלע אונד געארבעט, ביים 2-טען טיש איז גיזעסען שמואל אונ עפעס פארריכט אונד האט דערצעהלט מוסלען א מעשה מיט א רב וועלכער האט פארשאלטען זיין זוהן ער זאל ווערן א נושאבע, דער פאר וואס ער האט זיך ניט געוואשען צום עסען, אונ ווי לסוף האט א נחוסער צדיק דורך זיין ברכה געמאכט דעם זוהן צוריק פאר א מענשען.

מוסעלע האט אויפמערקזאם גיהערט די מעשה אונ האט אללע ווייל איבער געשלאגען דעם פאטערס רייד:

— אי וואס פאר א רחמנות! איך וועל שוין איצטער מורא האבען פאר אזשאבע, טאמער איז זי א נלגול, לאה וועלכע האט אגאנצע נאכט געבאקט די קובענס אונ האט זיך פארמאטערט, האט איצטער נישלאפען, אין שטוב איז געווען פרעהליכער אונ שאהנער ווי פריער, דאס האט בעוויזען אז די געזינדל הונגערט שוין מעהר ניט.

שמואל האט גיענדיגט זיין מעשה מיט די ווארטער: „פארשטעהסט דו שוין איצטער וואס הייסט אין א בייזע שעה זיך אויסריידען? דער רב האט זיך אין א בייזע שעה אוים גערעדט, דער זוהן זאהל ווערען אזשאבע אונ זיין קללה איז מקוים געווארען, נור דער צדיק איז אויך קיין פארטאטש ניט געווען“.

ער האט זיך איינגעבוינגען איבער דער ארבייט. מוסעללע האט זיך פארטראכט, מיט אמאהל האט זיך די טיהר האסטיג געאפענט, אונ עס איז הערייג-געלאפען א פארשאפעטע פריילין פון א יאהר 15.

— דא וואהנט... א שניידער... לאטוטניק? חיענעס פאטער.

—דא, האט דער פאטער מיט די טאכטער פארוואונדערט געענטווערט.

—קומט צו אונז, אייער טאכטער, היענע דינט ביי אונז, איהר איז עפעס ניט גוט, זי האט געזאגט, אז מען דארף ניט געהען, נור איך בין גינאנגען, איך האב זיך קוים דער פרעגט וואו איהר וואהנט...

דער אלטער האט מעהר איהרע רייד ניט געהערט אונ איז שוין געשטאנען ביים טיהר, —וואס איז מיט איהר! וואו איז זי? וואו וואהנט איהר? טאכטעריל וויי מיר, — אי — א-נ-אומגליק!... קום!.. יע... מוסינקע, וועק אויף לאה'ן, זאג זיא זאל אונטער קומען... גאמיר לויפען!

—דער אלטער איז הערוים געלאפען אויפ'ן גאס.

מוסעלע האט שוין עפעס געפיהלט אז מיט היענען איז ניט גאר גוט. לאה איז אלץ פארטראכט; חיענע איז טרויעריג... נור וואס איז מיט זיי, ווייס גאט.

זי האט אויפגעוועקט לאה'ן וועלכע האט שווייגענדיג אויסגעהערט וואס

זי

זי האט איהר דערצאהלט אונ איז באלד אוועק געגאנגען מיט א ביטערע הארץ.

חיענע איז געלעגען אויף א בעט אין א גרויסע זעהר א ריינע קיך, אויף איהר פנים האט מאן געקענט דערקענען, וואס פאר א יסורים זי פארטראגט, זי האט צונויפגעקוועטשט די צאהנער אונ האט אפילו א קרעכץ ניט געטאהן נור אפט פלעגען זיך פון איהר ברוסט הערויסרייסען לאנגע שווערע זיפצען.

די בעל הבית'טע מיט איהר שוועגער זיינען געשטאנען נעבען בעט אונ האבען געקוקט אויף חיענען פארוואונדערט אונד ערשראקען.

— פון וואס האט דאס איהר געקענט קומען? האט די בעל הבית'טע געזאגט צו דער שוועגער, — דוכט זיך געכטען איז זי נאך געווען, א פרישע, אגעזונדע, מעהר ניט א ביסעל צוטראגען, נור די צוטראגענהייט האב איך שוין ביי איהר לאנג בעמערקט.

—דאס איז ביי איהר פון אין עין הרע, — האט די שוועגער געענטווערט, — זי איז דא דאנקען גאטט דיק אונ שעהן געוואהרען ווי א בוים! זי ווערט דאך וואס א טאג גראבער, קוק זיך איין, וואס פאר א הארץ! מען האט איהר איין עין הרע געגעבען! מאן דארף אפשפרעכען, שיק אמענצען נאך יאנקיל בלוינעס! ער שפרעכט אפ, נעמט דאס צו ווי מיט'ן האנד.

— ניין האט די בעל הבית'טע געזאגט שאקלענדיג מיט'ן קאפ, — מיר דוכט אז דאס איז ניט קיין עין הרע, קוקט זיך איין ווי בלאס זי איז, זי איז מסתמא שוין פון לאנג ניט אין גאנצען געזונד, נור זי איז דאך א ווילדע זאך, זי וועט דיר דען זאגען! מאן דארף שיקען נאך א דאקטער.

ניין ניין מאן דארף ניט! האט די קראנקע מיט שרעק געזאגט — מאן דארף ניט קיין דאקטער! עס וועט באלד אזוי איבער געהען! דאס איז נארנישט. איהר קענט געהן אין קראם, רחל איז גערעכט מאן דארף אפ שפרעכען.

אין דער יונגער מיידיל, ניט קוקענדיג אויף איהרע יסורים, האט זיך דאן ערוועקט א חשק צום לעבען: איהר האט זיך ניט געוואלט דאס איהרע בעלי הבתים, וועלכע האבען איהר ליב געהאט, זאלען זיך דערוויסען איהר שרעקליכע לאגע, איהר שאנדע, זי האט געבראכען דעם קאפ ווי צוגעפינען אמיטעל, די בעל הבית'טע מיט איהר שוועגער זאללען אוועק געהן אונ זי זאל קענען דערנאך וואו עס איז אוועק געהען פון זיי.

וואו הין אוועק געהן?? וואו עס איז, אז זיי זאלען ניט וויסען, ניט בעמערקען, האטש בלייבען אין פעלד נור ניט ביי זיי.

— וואס זאגסט דו! האט רחל געזאגט צופרידען מיט זיך, — איך ווייס גישקשה-וואס איין עין הרע איז, בעת מיין איצע-דיין מאן-איז נאך געווען א חדר-אינגעל, פלעגט אויסקומען אללע ווייל'ע איהם אפשפרעכען א גוטע אויג, ווי ער פלעגט נור קומען פון חדר, פלעג איך שוין דערקענען אן זיין פנים צו מאן

האט

האט איהם איין עין הרע געגעבען אדער ניט. וועל איך דא ניט פארשטעהן? עס איז קלאר ווי דער טאג אז מאן האט די מיידעל איין עין הרע געגעבען. דאס וואס זי איז בלאה איז גאר פראסט; דו מיינסט א עין הרע איז אקלייניקייט? אין צאנה וראינה שטעהט אז 99 פראצענט שטארבען פון...

— נור נאך איהר פאטער דארף מען, אללענפאלס שיקען. — האט איהר די שנור איבערגעשלאגען די רייד און האט געזאגט צו דער טאכטער.

— נעה אריבער, שיינעלע, אין פיקער גאס און פרעג דארטען שמואל לאטוטניק.

— בעל הבית'טינקע, קרויניקע, מען דארף ניט! ער איז א קראנקער, ער וועט זיך איבער שרעקען! טרויט מיר, עס וועט באלד איבערגעהן! האט רחמנות! האט חיענע געוויינט, נור מאן האט איהר ניט געהערט.

— באלד איז געקומען שמואל אבלייכער א ערשראקענער.

— וואס איז דאס? וואו איז זי?

— אט — אט ר' שמואל! דאס זייט איהר דאך מסתמא איהר פאטער? איהר איז אין דער פריה ניט גוט געווארען, גאט וויים וואס מיט איהר איז!... אט ווי איהר זעהט, ליגט זי א גאנצען טאג ווי א פלאחע, נעמט גאר נישט אין מויל...

— חיענינקע! וואס איז דיר? זאג מיין טאכטער! — האט זיך דער ערשראקענער אלטער געווענדעט צו דער טאכטער.

! גאר נישט טאטע, גאר נישט, זאל מיר אזוי גאטט געבען געזונד! וואס האסט דו זיך אזוי דערשראקען: מיר טהוט אביסעל וועה דער קאפ, מעהר גאר נישט, עס וועט באלד איבער געהן, האט חייענע געזאגט און האט געוואלט א שמייכעל טאהן נור זי האט פון וועהטאג ניט געקענט.

— וואס רעדסט דו מיין טאכטער! — קוק זיך איין ווי דו זעהסט אויס! אה צרות מיינע גרויסע: בעל הביתטינקע האט רחמנות! שיקט אימעצען נאך א דאקטער, גאטט וועט אייך דערפאר בעצאהלען.

— מאן האט געשיקט — מאן האט געשיקט, איהר דארפט ניט בעטען, איך קען אייך זאגען אז חיענע איז ביי מיר גאנץ טהייער ווייל זי איז איין ערליך קינד.

חיענען האט פון די בעל הביתטעס שבחים א שניט געטאהן איבער'ן הארצען ווי מיט א מעסער.

— צו וואס האט איהר געשיקט? האט זי מיט א ביטערע שטימע געפרעגט.

— פאר וואס מאן האט געדארפט, פאר וואס דו ביסט א עקשן! — האט די בעל הביתטע געאנטווארט מיט א שמייכעל.

לאה איז הערין און האט פלינק א ווארף געטאהן די אויגען אויף אלע פיר ווינקלאך. דערזעהענדיג איהר איז חיענע געווארען פרייליכער, שמואל האט שווייגענדיג געוויזען לאהן אויף דער קראנקער.

מען

— מען דארף נעמען א איזוואסטשיק און פאהרען א היים, — האט לאה געזאגט. — צוליב זיי, זי האט אנגעוויזען אויף דער בעל הביתטע, עס איז זייער איין גרויסער אומרוהיגקייט.

— עס איז נארעשקייט, מיר זיינען דאך ניט קיין גזלנים! מיר וועלען איהר לאזען אהיים! וואס איז זי ניט קיין מענש? פיהרען א קראנקע! האב קיין מורא ניט. מיר האבען שוין געשיקט נאך א דאקטער.

— נאכן דאקטר! — האט לאה מיט שרעק געזאגט.

— עס איז איבעריג, איבעריג! איך וועל נעמען איין איזוואסטשיק.

עס איז הערין דעם בעל הבית'ס הויז דאקטאר, האט זיך פארניינט פאר דער אלטער, דער יונגער געריכט די האנד, געזאגט זיי עטליכע געוואהנליכע ווארטער, בעקוקט די קראנקע און האט זיך פארוואונדערט געווענדעט צו דיא הערומיגע.

— וואס איז, הערר דאקטאר? האט די בעל הביתטע געפרעגט.

— קומט אהער אויף א מינוט, איך דארף אייך וואס זאגען.

זיי זיינען הערין אין א צווייטען צימער.

— הערט, די מיידעל איז שוואנגער.

שוואנגער!!

— יא שוואנגער, — שלאגט מיר ניט איבער — דאס איז איהר קראנקהייט איהר פארשטעהט? דאריבער דארפט איהר שיקען נאך א אקושערען אדער אטפראווען איר אין האספיטאל.

די בעל הביתטע איז געשטאנען עטליכע מינוט, א פארגליווערטע, איהר האט זיך ניט געוואלט גלויבען אז דיא שטילע ערענטליכע מיידיל זאל זיין איין אויסגעלאסענע. קומענדיג צו זיך איז זי אריין אין קיך.

— נו וואס? האט ער אייך געזאגט? האט שמואל אויסגעשריען, דערזעהענדיג די בעל הביתטעס אומרוהיגע געזיכט, אין דער מינוט איז לאה היילענדיג אריינגעגאנגען.

— נו איך האב געבראכט א איזוואסטשיק, נאמיר פארען!

— לאה! — האט איהר די בעל הביתטע איבערגעשלאגען דיא רייד — איך דארף דיר זאגען עטליכע ווארטער. און אבפירענדיג איהר אן אזייט האט זי שטיל געזאגט: זיי וויסען, אויב דו ווייסט דאס נור ניט פריער פאר מיר, אז חיענע איז מעוברת, זעה אז מען זאל איהר באלד, די מינוט פון דאנען אוועקפיהרען, פיר איהר אין ספיטאל אדער וואו דו ווילסט, און דאס זאל בלייבען א סוד: פאר אייך איז דאס ניט קיין גרויסער כבוד, און פאר מיר איז דאס אויך ניט קיין גרויסער פארגעניגען, אז פון מיין שטוב זאל מען פירען א מיידעל האבען... און וואס אויב דאס איז באמת פון איינעם פון מיין שטוב? איז איהר הערייננעפאלען

א חשד

א חשד,) דו פערשטעהסט! באלד! פון דעסטוועגען האב איך פון חיענען זיך ניכער געקענט ריכטען אויף א-נ-אנדער אומגליק, נור ניט קיין ממזר! או-נ נא!

לאה האט איין ווארט ניט געאנטווארט, אונ ווי נור די בעל הביתטע האט גיענדיגט ריידען איז זי צוגעגאנגען צום בעטיל אויף וועלכע חיענע איז געלעגען אנגעחלשט, — האט איהר שוויינענדיג גינומען אויף די האנד אונ הערויסגעטראגען פון שטוב, שמואל האט ניט פארשטאנען וואס דא טהוט זיך, נור אז חיענע איז שוין אין קיך ניט געוועזען האט ער זיך אזוי ווי פון א הארטען שלאף אויפגעחאפט אונ געפרעגט:

— וואס איז דא? האט רחמנות, זאגט מיר וואס איז מיט מיין טאכטער, מיט מיין שווארצאפעל פון אויג? —

— וואס איז מיט דיין שווארצאפעל פון אויג? — האט די בעל הביתטע געאנטווארט מיט כעס — בעסער וואלסט דו איר בעגראבען אקליינע, איידער אויסהאדעווען איהר אזא חצופה! דיין טאכטער וועט דיר באלד האבען איין איינקעל — אט דאס איז געוועזען איהר קראנקהייט, איהר שלאפקייט, אט ווי זי איז דאס אלץ גע-לאפען צום ארעמען טאטען אונ צו די קראנקע שוועסטער! בעסער וואלט זיא א כפרה ווערען איידער זי איז צו מיר אנגעקומען.

שמואלס וועקסענע געזיכט איז נאך געלער געווארען, ער האט זיך אנגעחאפט פאר'ן וואנד אום ניט צו פאלען,

— מיין טאכטער.... מיין חיעניגקע! האט דער אלטער גערעדט אזוי ווי פון חלום, נור מיט אמאל איז ער אויפגעשפרונגען.

— איהר זאגט ליגען! איהר זאגט ליגען, ראזבאיניקעס! איהר ווילט מיין טאכטער אונגליקליך מאכען! — דאס וועט ניט זיין! איהר זאגט ליגען! מיין טאכטער איז איין ארדענטליכע!... איין ארדענטליכע! איך קען אויף דעם שווערען ביי א ספר תורה! איהר זאגט ליגען, ראזבאיניקעס — איהר זייט אליין אויסגעלאסענע.

ער איז הערויסגעשפרונגען פון שטוב אונ האט זיך געלאזען לויפען ניט ווייסענדיג וואו הין.

לאה איז אין דער צייט געפארען מיט דער שוועסטער איבער די גאסען, האלטענדיג איהר כמעט אויף די האנד. די פארבייגעהענדע האבען זיך אבגעשטעלט קוקען, נור לאה'ן האט דאס ווייניג אינטערעסירט.

זי האט ניט מורא אנצוווערין איהר רעפוטאציע, זיא האט געוואוסט נור איין זאך! מאן דארף ראטעווען די שוועסטער.

אין דעם זעלבען טאג האט חיענע געבאהרען א טויטע קינד, — שמואל איז 2 שעה הערומגעלאפען איבער די גאסען, אין דערהיים זיינען די טאכטער ניט געוועזען, וואו זשע האבען זייא געקענט זיין? נור דערנאך האט ער זיך דער-
וואוסט

וואוסט פון דעם איזוואסטשיק, וועלכער האט זי געפיהרט. דער אלטער איז אוועק געלאפען צום הקדש.

— קו-דא? האט דער סטראז איהם סטראגע געפרעגט.

— מיין טאכטער, מיין טאכטער איז דא, לאז הערין! זי איז ערשט גע-קומען... ביידע טאכטער!

— א-א-א — דאס איז דיינע טאכטער הם...

— לאז הערין!

מאן קאן ניט, דיין טאכטער האט געבארען א קינד, אונ מאן קען דיר אהין ניט הערײנלאזען, נור די אנדערע טאכטער קען איך הערויסרופען, האט זיך דער סטאראז ערבארעמט, זעהענדיג אז שמואלס געזיכט איז פארענדערט געווארען — אונ ער האט הערויסגערופען לאה'ן.

— איז מיין טאכטער חיענע, טאקע אין דער אמתן איין אויסגעלאסענע! זיינען זיי טאקע געוועזען גערעכט? מיין חיענע האט געהאט א ממזר! אה ערבארימינער גאטט! פאר וואס שטראפסט דו מיר אזוי? — האט ער געשריען, שלאגענדיג די קאפ אן דער וואנד,

ער וואלט געפאלען ווען לאה וואלט איהם ניט צוגעהאלטען, זי האט אים גענומען אונטער די האנד אונ אבגעפיהרט אהיים. א ממזר! א ממזר! זי האט מיר פארשווארצט די אויגען, מיין טאכטער... האט דער אלטער גערעדט צו זיך.

מוסעלען האט לאה דערצעהלט דעם גאנצען אמת אונ האט, פארשטעהט זיך פערטהיידיגט חיענען.

באלד האט שוין גאנץ פיקער גאס געוואוסט דעם נייעס! אנדערע האבען געזאגט אז זי האט געהאט א ממזר ביי דער בעל הביתטע אין שטוב, אונ מיט'ן ממזר האט מאן איר דורך פאליציע אבגעפירט אין האספיטאהל! אנדערע האבען דערצאהלט אז זי האט דעם ממזר געפטרת אונ מאן האלט איהר דערווייל אין ספיטאהל ביז זי וועט געזונד ווערען, אונ דערנאך, וועט מאן איהר הערײן זעצען אין אסטראג, קיינער האט אויף חיענען קיין מיטלייד ניט געהאט, חאטש מיט 3 טאג פריער זיינען איהר אללע געוועזען די בעסטע, גוטע פריינד.

— נא דיר א שטילינקע! האט איין אידענע גערעדט, א קבורה אויף איהר וואלט איך זיך ניכער געריכט.

— אין א שטילע בלאטע וואהנען שדים, האט די אנדערע געענטווערט.

— איך האב געהערט — האט זיך אבגערופען א דריטע — אז דיא אלטערע שוועסטער לאה, אט די וואס איז ביי זיי די גאנצע בעלהביתטע, האט איהר אויף די האנד געפירט אין שפיטאל.

— ווער זשע דען האט געזאלט פיהרען? — האט די ערשטע געזאגט — מסתמא איז לאה אזוי ארדענטליך ווי זי.

— אי, עס וואלט געווען שאהן אז לאה וואלט אויך געבראכען דעם קארק, פון איהר גרויסקייט איז שוין גאר ניט אויס צוהאלטען.

— זי וועט נאך ברעכען! איהר וועט געדיינקען מיין ווארט! זיא האט נאך צייט אן צו פלאדזען א פאר טויג.

— אט האסט דו דיר... „מיינע טאכטערלאך, לאנג לעבען. זאלען זיי", ווי שמואל זאגט.

— ניין, אויף שמואל'ן איז א רחמנות! ער איז איין ערליכער איד, ער האט אזא חרפה, אזעלכע בזיונות ניט פארדינט.

לאה האט ניט הערראבגעלאזען די קאפ אונטער דעם האנעל שטאכווערטלאך. זי האט ווי פריער געקוקט אללעמען גלייך אין די אויגען: נור מיט שמואל'ן איז געוועזין גאר אנדערש, דעם ערשטען טאג איז ער הערומגעלאפען איבערין שטוב ווי א משוגענער, האט געריסען אויף זיך די האר, געוויינט, געשאלטען, לאה האט געשוויגען, נור אויפ'ן אנדערין טאג, אז ער האט זיך א ביסעל בערוהיגט, האט זי אנגעהויבען צו ריידען, זי האט גערעדט אגאנצען טאג אויפ-ווייזענדיג דעם פאטער, אז מאן קאן חיענען ניט בעשולדיגען, זיא האט איהם געגעבען צו פארשטעהען צו ליב וואס חיענע האט דאס געטאהן און אזוי ווייטער. די יונגע מיידיל האט גערעדט אזוי ערינסט און מיט אללע קרעפטען האט זיא זיך געסטארעט עם צו איבערצייגען אז זיא איז גערעכט. שמואל האט גענומען קוקען מיט אנדערע אויגען אויף די געשיכטע, מוסעלע איז אויך פראהליכער געווארען.

נור פון דעסטוועגען האט דער אלטער א קאפ ניט געקענט אויפהייבען, ער האט ניט געסמייעט זיך ווייזען אויפ'ן גאס, זיך בעגעגענען מיט אבעקאנטען! ער האט אפילו דורכ'ן פענסטער מורא געהאט צו קוקען, טאמער וועט איהם ווער דערזעהען.

שרה האט דערהערט וועגען די מעשה וועלכע האט אזוי פיל חרפות-בזיונות פארשאפט איהר פאמיליע. און איז געקומען צום פאטער.

טאטע: וואס האב איך דאס עפעס אויפ'ן גאס געהערט? וואס איז מיט חיענען? האט זי שטיל מיט שרעק געפרעגט.

אנשטאט איין אנטווארט האט זיך שמואל פאנאנדער געוויינט.

— דאס איז איהר האדעוואנע! — האט שרה געזאגט מיט כעס, קוקענדיג אויף לאה'ן.

לאה האט געשוויגען.

איך האב אללע מאהל געזאגט, אז פון איהר וועט קיין גוטער סוף ניט הערויס קומען, און אלץ צו ליב וועמען?... — נור צו ליב איהר. פרעה זיך איצטער... לאה'נקע! גוטע בזיונות אנגעמאכט אונזער גאנצער פאמיליע.

דיר

דיר ארט דאס ניט ווי איך זעה, נור איך, איך וועל זיך דאך אויפ'ן גאס ניט קענען ווייזען צו ליב דער חצופה! אומעטום וועט מאן מיר שטעכען די אויגען מיט מיין שאהנע שוועסטעריל, וואלט זיא בעסער גאר ניט געבארען געווארען, מיר וועלען דאך איצטער אין שול דאווענען ניט קענען געה'ן פאר חרפה.

— וואס איז לאה שולדיג? —האט שמואל שטיל געפרעגט.

— וואס איז זי שולדיג?! דאס איז דאך איהר טהייערע האדעוואניע, זיא האט דאך איהר געלערענט! זי האט איהר צולאזען!

לאה וועלכע האט ביז אהער געקוקט אויף שרה'ן מיט ברענענדיגע אויגען פון כעס, איז איצט הערויס פון געדולד.

שווייג! האט זי אויסגעשריען מיט א שטארקע שטימע.

— שווייגען? וואס איז דאס עפעס? איך בין דוכט זיך ביי דיר קיין דינסט ניט, דו זאלסט אויף מיר שרייען, הא! זיא שרייט אויף מיר! ביסט אויך אזא גוטע ווי חיענע! וועסט געהען אין איהר וועג!

לאה וואלט פארשוויגען, ווייל זי האט געזעהען דאס די שוועסטערס ביטערע הארץ רעדט דאס, נור זי האט מורא געהאט, דאס דער פאטער וועלכער האט שוין צו ליב איהרע רייד געהאלטען פאר חיענען, זאל איצט ווייטער ניט ווער'ן בייז אויף איהר.

— שווייג, איך בעט דיר! דו דארפסט ניט ריידען וועגען חיענען, אז דוא ווייסט ניט וואס פאר אמענש זי איז, אז דו ווייסט ניט פון קיין שום מעשה!

— איך ווייס ניט! גאנץ שטאדט קלינגט, און איך ווייס פון קיין שום מעשה ניט — וויא גיפעלט דאס דיר, טאטע? דערפאר ווייסט דוא לאה שוין געווים אין גאנצען, דו האסט שוין מסתמא לאנג געוואוסט פון דעם, דו האסט איהר אפשר אליין די עצה געגעבען.

— אדער הער אויף, אדער געה אהיים! — האט לאה א געשריי געטאהן. — איך וועל חיענעס פיאטע ניט בייטען אויף דיין קאפ! זי איז טויזענד מאהל בעסער און ערליכער פאר דיר!

— זאל מיר אבדארען דיא פיס אויב איך וועל אהער אריינגעהן כל זמן זיא וועט דא זיין! — האט די עלטערע שוועסטער געשריען — און איז הערויסגעלאפען פון שטוב. שמואל האט נור געזיפצעט.

ה.

דער פאטער פערצייהעט.

לאה האט בעזוכט די שוועסטער אויפ'ן צווייטען טאג נאכ'ן געוויינען. חיענע איז געלעגען און האט פארטראכט געקוקט אויפ'ן וואנד.

לאה

לאה האט שטיל אוועקגעלייגט דיא האנד בייא איהר אויפ'ן פלייטשע אונ האט זיך איינגעבויגען איבער איהר אונ גפרעגט – „וואס מאכסט דו שוועסטער?

חיענע האט עטליכע מינוט געקוקט שווייגענדיג אויף לאהן, נור מיט אמאהל האט זיא מיט ביידע האנד הערומגעהאפט איהר קאפ אונ האט איהר שטארק צוגעדריקט צום הארצען – שוועסטעריל ליבינקע, טהייערינקע, גילדערנע שוועסטעריל! נשמה מיינע!... די איבעריקע האט זי הערויסגעזאגט ניט מיט ווארטער נור מיט טרערען.

– בערוהיג זיך, בערוהיג זיך!...

– וואס איז מיט'ן טאטען? וואס מאכט ער? האט חיענע געפרעגט אין עטליכע מינוט הערום.

– דער טאטע איז געזונד אונ ער קלערט וועגען דיר די זעלבע וואס איך.

חיענע האט נאך שטארקער אנגעהויבען צו וויינען אונד האט עטליכע מאל געקוסט די שוועסטער. איננינגסטע הארצליכע קוססען האבען עפעס וואונדערליך געקלונגען אונטערען הויכען שופיט פון האספיטאל.

10 טעג איז חיענע געלעגען אין ספיטאל, לאה איז צוא איהר אלע טאג געגאנגען אונד מיט אירע ווארעמע רייד האט זיא איר פארגרינגערט דיא הארץ אונ האט אין איר געשטארקט די האפענונג אויף בעסערע צייטען. לאה האט פארשטאנען אז יעצט, נור יעצט איז א נוטע צייט אראפ צו פירען די שוועסטער פון דער פינסטערער וועג, אויף וועלכע זי האט זיך פון צרות געשטעלט; מען דארף איהר נור געבען צו פערשטעהען, אז זי איז נאך ניט קיין פארפאלענע, אז זי קען זיך נאך אומקערין צוריק, ניט ווי אנדערע אין דעם ארט וועלכע קלערין „איך בין שוין פארפאלען, מיר איז שוין יעצט אלץ איינס", דער געדאנקען איז פאלש אונד שעדליך, ער טרייבט די אונגליקליכע אלץ ווייטער אויף דער פינסטערער וועג אונד לאזט זיי זיך גאר ניט אפשטעלען, דער געדאנקען איז א פאלשער אונד אוננוטציג, מיט אזא געדאנקען קאן מען זיך נור טרינקען, אבער ניט לעבען, מען דארף לעבען, חיענע איז ניט אזא שרעקליכע בעל עבירה ווי די וועלט מיינט.

חיענעס געזיכט איז ווידער פראהליך געווארען, איהרע אויגען האבען ווידער גענומען לייכטען, איהר שטימע איז שטארקער געווארען. דאס אלץ האט לאה'ן געוויזען אז איהרע רייד האבען געווירקט, אז חיענע האט זיך אומגעקערט צו א נייעם לעבען. זיי האבען אבגערעדט, אז חיענע זאל וואו אוועק פארען. לאה איז שוין מיט איר געוועזען זיכער.

לאה האט געהאט א רובל 10, אנגעקליבענע פון דיא געבאק; מיט דיא געלד וועט חיענע אוועק פארען אין חארקאוו, וואו עס האט געוויינט זייערע א בעקאנטער אונ זי וועט זיך שטעלען דיענען.

שמואל האט זיך בערוהיגט, האט אנגעהויבען הערויסגעהן אויפ'ן נאס, ריידען מיט מענשען (אמת מיט איין העראפגעלאזענע קאפ), געהן אין שול דאבנען.

פארין אפ פארען אין הארקאוו, איז חיענע הערייננעגאנגען צום פאטער, שמואל איז געזעסען ביין טיש. זי פלעגט פריער אויך אפט קומען צום פאטער, נור וואס פאר א גרויסער אונטערשייד פון יעצטיגען קומען צו די פאריגע: אמאהל פלעגט זיא הערייננעהן אין שטוב פראהליך, איבערהויפט, בעת זיא פלעגט ברייננען אביסעל געלד, פלעגט פראהליך זאגען „גוט מארגען", אונ אנהייבען ריידען, דערצאהלען, פלאפלען, ווי א פייגעלע. דער פאטער פלעגט אויך פראהליך ווערען, אונ איצט! איצט געהט זי מיט א שווערע הארץ, מיט שרעק, אריבער דעם שוועל, איבער וועלכען זי פלעגט אמאהל אזוי לייכט, אזוי פראהליך הערינבער שפרינגען, שטיל, מיט א ציטערענדע שטימע זאגט זיא „גוטען אבענד" אונ שטעלט זיך אב אין מיטען שטוב, מיט א שטיין אויפ'ן הארצען.

שמואל האט זיך עפעס ווי ערשראקען, האט ניט געוואוסט וואס צו ריידען, ווי זיך מיט איהר צובענעהן. נור דארטען אין הארצען, טיף בייא עם, האט זיך שוין ערוועקט א פריידע. דערזעהענדיג דיא טאכטער, האבען זיך אין עם ערוועקט געפילען פון פערצייהונג אונ ליבע...

טאטע... איך פאר אוועק... זעגען זיך מיט מיר...

שמואל האט אנגעפאנגען צו וויינען אונ האט זיך אבגעקערט צום וואנד. ביי איין מינוט איז געוועזען שטיל.

וואס וויינסט דו? – האט עם לאה אונמוטהיג געזאגט – חיענע דארף אוועק פארען אין הארקאוו אונ דו דארפסט זיך מיט איהר זעגענען אונ פארגעסען אלץ, וואס ביז אהער איז געוועזען, ווייל מעהר וועט דאס שוין ניט זיין, איך וויים דאס אויף געוויס נו, צוקוסט זיך, אונ – א סוף.

אונ געמענדיג חיענען פאר'ן האנד האט זי איהר צוגעפירט צום פאטער, חיענע האט ארום גענומען מיט ביידע האנד דעם פאטערס קאפ אונ האט איר בעשאטען מיט הייסע קוססען.

טאטינקע! זיי מיר מוחל!

שמואל'ס הארץ איז ווייך געווארען, פון זיין כעס איז ניט געבליבען א סימן אונ ער האט גענומען בעטען די טאכטער, זי זאל ניט אוועק פאהרען.

– דאס קען ניט זיין, – האט לאה געאנטווארט – חיענע מוז אוועק פארען, ווען ניט, וועט זי נאכאנאנד ליגען ביי די „יענטעס" פון פיקער-גאס אין די מיילער.

דעם זעלבינען טאג איז חיענע אוועקגעפארען.

ה.

פון א שניידער — א גאסס-מענש.

שמואל'ן האט סטראשנע דערעסען די נאדעל.

— איך קען ניט, איך קען ניט — פלעגט ער זאגען — וויא נאר איך נעם די נאדעל מיט די לאטעס אין האנד חאפט מיר א פינסטערניס אין די אויגען, אט, אט, דאכט זיך שטארב איך אוועק. די ערנסטע קאטערזשנע ארבייט איז, דוכט זיך, בעסער ווי לייגען די פארפלוכטע לאטעס, נור גאר ניט טאן און לעבען פון לאה'ס פארדינסט, האט אים זיין חאראקטער ניט געטראגען. און אין איין שאהנעם זומער טאג, ווען די גאנצע נאטור האט געלויכטען און זיך געפראהט, איז „שמואל דער לאטוטניק" געווארען „שמואל דער גאס-מענש" ער איז הערוים-געגאנגען מיט א שטריק אויפ'ן מארק און האט געווארט, אפשר וועט ווער דארפען עפעס אוועקטראגען אין א קראם אדער אויפ'ן וואקזאל.

און עס האט איהם טאקע אבגעגליקט: דריי מאהל איז ער דורכגעגאנגען א היבשע שטרעקע, שטארק איינגעבויגען אונטער די שווערע משא, קוקענדיג די גאנצע וועג אויף דער ערד, און האט פארדינט 3 צענערליך, הגם די ערשטע דריי צענערליך זיינען איהם, ווי מאן זאגט, „בקאם הערוים", א גאנצע נאכט האט ער זיך געווארפען אויף זיין הארטען געלעגער, דער רוקען, וועלכער איז געוואהנט געווען צו דעם אלטען פערציג-יאהריגען ארדענונג, האט איצט שטארק ניט געוואלט ליידען די נייע איינפירונג און האט פראטעסטירט, נור נאכהער איז ער ביסלאך ווייז געוואהנט געווארען מיט דעם נייען ארט לעבען. אין א חודש הערום איז ער שוין געווארען איין אמתר געוואהנליכער טרעגער.

ו.

א חתן א דייטשל.

לאה'ן איז געווארען 20 יאהר.

שמואל איז געווען שטארק פארקלערט, וויא פארזארגט מאן איהר, דאס הייסט, ווי מאכט מען איהר חתונה.

— איצטער וועל איך אזוי טאהן, — האט שמואל געמאכט פלאנער, — די שטיבעל וועל איך פארקויפען און חתונה מאכען לאהן, די עטליכע רובעל וואס וועלען בלייבען, וועל איך לאזען פאר מוסעלען, אליין וועל איך מיר וואו געפינען א ווינקעל און וועל מיר מיין ברויט שטענדיג פארדינען: א פוהלע דארף איך א לטער האבען? מוסקע וועט געהן דינען, פאר איר איז ניט דא וואס מורא צו האבען: זי איז א שטילע, א פרומע מיידיל, האטש ניט זעהר קיין קלוגע, נור נישט

קשה, פאר מוסקען איז ניט דא וואס מורא צו האבען: זיא וועט מיט גאטעס הילף זיין א ערליכע מיידיל.

אמאהל איז לאה אוועק פון דער היים און איז צוריק קומענדיג צוגעגאנגען גלייך צום פאטער מיט די ווערטער.

— טאטע, מאן רעדט מיר א שידוך מיט א זייגערמאכער, ער איז ניט קיין היגער, איך האב עם עטליכע מאהל געזעהן, גערעדט מיט איהם און איך האב איהם גוט דערקענט, עס קען זיין, אז די טעג וועט זיין ביי אונז תנאים. קיין נדן בעט ער ביי מיר ניט.

— מיט'ן זייגערמאכער איז לאה בעקאנט געווארען ביי איר חברתה, אמאהל האט ער דערצעהלט אביסעל פון זיין לעבענסגעשיכטע.

אונזער פאמיליע איז געווען א גרויסע, אום פטור צו ווערען האטש פון איין איבעריגען עססער האט מאן מיר אבגעגעבען צו איין זייגערמאכער אויף 4 יאהר, אויף זיין עסען, פאר וואס צו א זייגערמאכער און ניט צו קיין שוסטער אדער צו קיין שמיד, ווייס איך ניט. קיין בעזונדערע פעהיגקייט צו זייגער מאכעריי האב איך ניט געהאט, און קיינער האט גאר אפילו ניט געוואלט דערגעהן צו וועלכע ארבעט איך האב מער פייהיגקייט, וואלט זיך דאנן געטראפען א שניידער, א שוסטער אדער א שמיד — וואלט מאן מיר אבגעגעבען צום שניידער, צום שוסטער אדער צום שמיד. אויף אזא אופן בין איך פארקויפט געווארען פאר א קנעכט אויף 4 יאהר אין א פרעמדע פאמיליע. דער בעל הבית האט מיר געהאלטען אויף פאסילקעס, די פאדמאסטערס האבען מיר אויך געשיקט וואו זיי האבען נור געדארפט, דיא בעל הביתטע פלעגט מיר אין א מארק טאג נעמען מיט זיך אין מארק און איך פלעג איר נאך טראגען דעם קאשיק מיט דיא פאקופקעס, יעדער טאג פלעג איך איר מוזען הערויסטראגען די פאמוניצע, וואשען די קינדערשע ווינדעלאך, שאבען בולבע און נאך אזעלכע ארבייט: ביי דיא קינדער בין איך געווען א קאמערדינער, א ניאנקע און וואס נור איר ווילט, — מיט איין ווארט איך האב געהאט איבער זיך 10 אויבערהארען. מיט דיא אלע ארבייט האב איך זיך באשעפטינט גאנצע 3 יאהר און איך האב זייא ב"ה אויסגעלערענט פאלקאם, נור דער פאר האב איך ניט געהאט אברעקעל בעגריף אין זייגערמאכעריי. צום ענדע פירטען יאהר האט מאן מיר געזעצט צו דער ארבייט, און איך בין אבגעווען ביי מיין בעל הבית נאך 2 יאהר אלס פאדמאסטער: נאכהער בין איך, דורך א רעקאמענדאציע אנגעקומען צו איינעם פון די א ריסטאקראטישע זייגערמאכער — א יונגען פראנט, וועלכער האט געענדיגט איין נימנאזיע. דא האב איך פלייסיג געארבעט 3 יאהר; מיין ווירט איז געווען מיט מיר צו פרידען; נור אז איך האב איהם אמאל געזאגט אז מיין 2 רובלדיגע געהאלט (איך האב ביי מיין ווירטה גענומען טיש מיט 2 רוביל א מאנאט) איז ניט גענוג אויף דאס נאטהינסטע אן וואס

מאן קען ניט אויסקומען, אונ איך האב געבעטען, ער זאל מיר העכערען ארויביל שכירות, איז ער אין כעס געווארען, וויא אזוי קען איך דאס ניט צו פרידען זיין מיט די עהרע וואס איך ארבייט אין אמאנאזין, בייא אנגעבילדעטען ארענטליכען מאן!... לאנג האב איך זיך געמאטערט אונ האב זיך ניט ניקענט בעשליסען וואס צו טהאן, אוועק ווארפען דעם געבילדעטען ווירטה אונ פאהרען אין N האב איך זיך געשראקען, דא לעב איך האלב ווי א שלעפער אונד האלב ניט ניקענט דיא ארבייט, אונ דארטען, אין דער פרעמד קאן אפשר אויסקומען ליידען אין גאנצען הונגער, אונד ניט האבען קיין הוצאות מיט וואס צו קומען צוריק. אמת, אין N האב איך געהאט א רייכע פאמיליע נאר וואס פיר א קרוב בין איך „ארעממאן"... פאר זיי? מיינע קרובים האבען ניט געליבט קיין ארעמע פריינד. אם ענדע האב איך ביינעקאמען מיין שרעק אונ בין פארט אוועק געפארען אין N. דייטשען נעמען קיין יודישע ארבייטער ניט, דערום איז מיר אויסגעקאמען ארבייטען בייא אונזערע „אחינו בני ישראל" וועלכע זיינען ניט געוועזען פיל בעסער פאר מיין ערשטען ווירט. נור איצט זיינען די הענד שוין בייא מיר אזוי ניט געוועזען גע־בונדען: איך האב פארזעצט איינינע זאכען אונ האב געדונגען א סטודענט צו וועלכען איך פלעג געהן ביי נאכט נאך דער ארבעט זיך לערנען דייטש. נילעבט האב איך זעהר שפארזאם, איך בין ניגאנגען אויפ'ן ברוק פארזיכטיג איך זאל ניט ניך צו טראגען מיינע ניט זעהר שטארקע שטיוועל, ניגעסען האב איך אויך וואס ווייניגער, נור ברויט מיט הערינג, דער פאר האב איך אזוי גוט ערלערענט מיין ארבייט, די זייגערמאכעריי, דאס איך האב צווישען די אידעשע זייגער־מאכער בעקומען א נאמען. דאן, ווען איך האב זיך שוין ניהא... ניט פאר קיין פארטאטש, האב איך זיך בעשלאסען בעטען ארבייט בייא דיא דייטשעשע מאסטערס. בייא מיין אריינקומען פלעגען דיא דייטשען מיט מיר רעדען גאנץ אדעל, נור נאכהער פלעגען זיי מאכען אזויערע מינע אונ פרעגען:

— זינד זי איין יודע?

— יא.

— אה! קיין יודען נעמען ויר ניכט!...

איך בין אוועק צוא איין יודע, — ר' פומפיל — וועלכער האט געהאלטען דעם בעסטען מאגאזין אין שטאט, אונ האב בעקומען פון עם א תשובה.

— „ביי מיר ארבייטען נור קריסטען".

נאך פריער בין איך געוועזען בעקאנט מיט איין אלטען דייטשען אויך איין אוהרמאכער וועלכער פלעגט מיר אמאל געבען צו זיך א עקסטרע ארבייט. ער האט מיר צוגעזאגט איבערריידען מיט ר' פומפלען.

— „עס איז ריכטיג, האט ער געזאגט צו הער פומפלען, דאס יודען זיינען

פפושער

פפושערן (פארטאטשעס) נור וואו האבען זיי זיך געקענט אויסלערנען אונ פער־פאלקאמען זיך אין דער ארבייט, ווען וויא איינע־זא פרעמדע־טרייבען זייא אונ מאכען זיי ענג פון אללע זייטען. דער קריסט זאגט „געה זיך! דו ביסט א יודע, ביסט דו איין פפושער; דער יודע זאגט אויך דאס זעלבע „געה זיך! ביסט א יודע־פאלגליך א פפושער". מיין גאט! ניט אללע יודען זיינען דאך אבער פפושער'ן אונ ניט אלע פפושערען זיינען יודען! דאס איזט איין סקאנדאל!... נור פאר דיזען יונגען מענשען קאוויר איך.

הערר פומפיל האט זיך פארשעמט אונ האט מיך געהייסען קומען. איך בין ניקומען אונד האב זיך געשטעלט ארבייטען. דער ווירט איז מיט מיר געוועזען צו פריעדען, האט מיר צוגענומען אונ בעשטימט 40 רובל א מאנאט געהאלט.

אזעלכע עטליכע פריינדליכע געשפרעכען האבען געמאכט נאהענט דיא יונגע מענשען.

— הערט לאה, איהר געפעלט מיר ווי א קלוגע אונ גוטע מיידכען איך דארף חתונה האבען אונ איך וואלט זיך גליקליך שעטצען ווען איר וואלט איינשטימען טהיילען מיט מיר מיין ביסען ברויט. איך קען ניט ערב זיין פאראויס, אז ער וועט שטענדיג זיין זיס, נור די ליבע צו אייך וועט מיר געבען קראפטען צו נעמען פון לעבען אלעס וואס פאר מיר מעגליך... זאגט אפען, איך געפעל אייך, אדער ריכטיגער געזאגט, קען איך אייך געפעלען ווערען?

לאה האט איינינע סעקונדען געשוויגען, נאכהער האט זי מיט גלאנצענדע אויגען פאר פרייד געאנטווארטעט.

— יא.

שמואל'ן איז דער שידוך אויסגעקומען עפעס שלא כדרך הטבע. וואו האט מאן דאס געהערט א שידוך גאר אן א שדכן, אונ נאך מיט ניט קיין היגען...

— וואס איז דאס?... שוין גאר אזוי?

— אזוי איז דאס — האט לאה געענטווערט מיט א שמייכעל — אויב דוא ווילסט וועל איך עם בעטען ער זאל מארגען הערייןקומען. אויף מארגען, ער־ווארטענדיג דעם קינפטיגען איידים האט שמואל געהייסען לאה'ן „צוקלייבען" „לייהען ביי דיא שכנים" „אוועק שטעלען אויפ'ן טיש", נור לאה האט עם אב־געשלאגען:

— מאן דארף גאר נישט, טאטע, זאל אין שטוב זיין ווי שטענדיג. געפעל איך איהם — דארף דא די שטוב קיין גרויסע ראליע ניט שפילען, געפעל איך ניט — וועט קיין שטוב ניט העלפען.

אין איינינע צייט הערום איז געקומען דער חתן, יוסף אבראמאוו, אייראפייאיש געקליידעט. ביי זיין הערייןקומען האט שמואל זיך אויפגעהויבען

פון

פון ארט אונ האט געוואלט הערויבנעמען פאר'ן פריץ די היטעל. נור לאה האט
פארהאפט דעם טעות, דער אלטער האט זיך איבער א נייס געזעצט אויף זיין
ארט אומעטינ, נור דער נאסט האט פארפירט א געשפרעך, האט אנגעהויבען
דערצעהלען וועגען ריגער לעבען – אונ אלע זיינען פריילעכער געווארען, נאכהער
האט מאן אנגעהויבען ריידען וועגען דעם שידוך: אברמאו האט פון יוצא
וועגען געפרעגט צו וויל איהם שמואל פאר איין איידים. באמת וואלט ער טהאן
דעם שידוך אפילו ווען שמואל וואלט איהם ענטזאגען, ווייל עס איז די כלה'ס
איינשטימונג העכער געוועזען פאר אלץ.

שמואל האט זיך עפעס דערשראקען, האט עפעס אנגעהויבען, אבער
ניט געענדיגט, נאכהער האט ער מודיע געווען אז ער וועט מארגען שיקען
א שדכן, אהן איין שדכן קען מאן ניט, עס איז עפעס ניט אנשטענדיג... ביא
אונזערע עלטערען האט זיך אזוי געפירט דארפין מיר...

– קענטיג אז ביי אייך אין N קען מאן אהן שדכנים ניט אויסקומען, האט
דער חתן געזאגט מיט א שמייכעל – נו גוט, א שדכ'ן איז א שדכ'ן.

נאך יוסף'ס אוועקגעהן, האט שמואל אנגעהויבען מיט איין טרויעריגען
שטימע איינבעטען לאה'ן, זיא זאל זיך אבזאגען פון דעם שידוך, וועלכער קען
פארשווארצען דיא אויגען זייער פאמיליע אונ פערפינסטער'ן עם זיינע אלטע
יאהרען. האבען איין איידים א דייטשיל מיט איין אונטער געשוירענע בארדיל–
נאט מיינער! וואס איז דאס א זא נאטה?... ער, שמואל, וועט איך געפינען
א חתן וועלכער וועט זיין 10 מאהל בעסער פאר דעם דייטשיל.

– אזעלכען וויא משה? זאל גאט היטען!... אונ פאר וואס רופסט דוא,
טאטע, מיין חתן „דייטשע"! ווייל ער רעדט האלב דייטש? וואס פאר א בייז איז
דאס? די דייטשעשע שפראך האט דאך איהם אויסגעלערינט פארדינען געלד אונ
האט איהם געמאכט פיר א לייט... אונ ווייטער וועגען זיין געשוירענע בארד,
שאדט זי קיינעם ניט: ניט אין די לאנגע בארד האלט זיך דאך איין די ארדענט-
ליכקייט מיט פאהיגקייטען, איך דאנק דיר זעהר, טאטע, פאר דיין בעזארגען
זיך פאר מיר, נור לאז מיר אליין זארגען פאר זיך אונ אויסקלייבען זיך א חתן:
איך וועל דאך דארפען לעבען מיט איהם ניט דוא.

שמואל האט בעסער ניט געקאנט מאכען, ער איז מרוצה געווארען נור מיט
א תנאי: אז יוסף זאל מער ניט שערען דיא בארד אונ זאל היטען אידעשקייט.

אין אוואך הערום איז געווען תנאים אונ אין 3 חדשים הערום איז געווען
חתונה אהן כלי-זמר, אהן געררודער; עס זיינען נור געווען איינענע מענשען, מאן
האט שטיל פארבראכט, געגעסען וועטשערע אונ גיענדיגט דעם באל.

אין פיקער נאס האט זיך אויפגעהויבען א נאנצער שטורם. דער עולם האט
זיך

זיך געזידעלט, דער עולם איז געווען זיכער אז לאה האט חתונה געהאט פאר
א גוי, אז שמואל וועט דאס ניט איבערטראגען, אז לאה וועט זיך נאך דער חתונה
געווים אפ שמאדען, אז צו ליב איר שטארבען קליינע קינדער, אז זי איז נאך
1000 מאהל ערגער פאר חיענקען, אז אויב איר מאמע וואלט אויפגעשטאנען פון
קבר אונ וואלט דערזעהען איר טאכטער לאה'ן, וואלט זי זיך געווים 10 איילען
טיפער צוריק אין דער ערד בעגראבען, נור די אללע רייד האבען לאה'ן וועהניג
געשראקען, זי איז באלד הערויסגעפארען מיט איר מאן אין רינא.

שרה איז פריער אויך געווען אין כעס אויפ'ן שידוך מיט'ן דייטשיל, נור אז
לאה איז געקומען איהר רופען אויף חתונה, דאס הייסט, זיא האט זיך אונטער
געגעבען, איז שרה ווייכער געווארען, אונ די שוועסטער האבען זיך צושיידעט
גוטע פריינד.

שמואל האט פארקויפט זיין שטיבעל פאר 30 רובל, ד"ה ניט די שטיבעל
וועלכע האט נור געטויגט אויף האלץ, אונ דאס צופוילטע, נור די ערד, אונ פאר
זיך מיט'ן איינקעל האט ער געדונגען א ווינקעל פאר א רובל א חדש, מוסעלע
איז אנגעקומען דיענען פאר 30 רובל א יאהר אויך אין דער זעלבינער שטוב אונ האט
אין איין גאנג געקאכט אויך פאר'ן זיידען מיט'ן פלימעניק.

ז.

מיט א שטייפע פוסס אין פאמיליען-לעבען.

חיענע איז קומענדיג אין חארקאוו אויך אנגעקומען דינען, מען איז פון איר
געווען צופרידען, די בעל הביתטע האט איר ליב בעקומען „אזא מיידעל איז צו זוכען".

אין 2 יאהר הערום איז זיא געווארען אליין פאר זיך א בעל הביתטע. אין
די זעלבינע שטוב וואו זיא האט געדינט האט געוואהנט איין אלטע אידענע צו
וועלכע עס איז געקומען צו פארען איין פלימעניק, איין אויסגעדינטער סאלדאט, –
א גוטער קאמאשין שטעפער: דיא יונגע מענשין האבען זיך אפט בעגעגינט אונ
זיינען בעקאנט געווארען, דיא מיידילס פרייליכער גוטער חאראקטער איז דעם
יונגען מענשען זעהר געפעליג געווארען אונד האט געבעטען די מומען זיא זאל
זיין א שדכנ-טע.

– איך דארף האבען א פראסטע מיידיל, וואס זאל קענען זיין א בעל הביתטע,
אויסקאכען וארמעס, אויסזויגען א קינד, אז נאט וועט אונז דער מיט בענטשען,
זיא זאל זיך וועהניג אפגעבען מיט קליידער אונ נארישקייטען, אונ צו דעם זאל
זי קיין מאוסה ניט זיין, – האט ער גיזאגט צו חיענען. – דו ביסט אזא מיידעל
אונ איך האף צו גאט אז דו וועסט פאר מיר לעבען גוט.

דרייא געכט האט חיענע ניט געשלאפען: א ווייל האט זיך בייא איר גע-
שטארקט

שטארקט דער האפענונג, אין דער אנדערער זייגען אנגעפלויגען פינסטערע געדאנקען, שווערע טרויעריגע ערינערונגען. נור די ווענד פון קיך און די פינסטערע נאכט האבען געוואוסט וויא דיא יונגע מיידעל האט זיך וויא אין א קאנוואולסיע געווארפען אויפ'ן געלעגער, וויא איר געזיכט איז רויט געווארען, וויא שטארק זי האט זיך אין יענע נאכט געמוטשעט

אם ענדע, אויפ'ן 5-טען טאג האט איהר ארענטליכער כאראקטער און פער־לאנג אריין צו טרעטען מיט אשטייפע פוס אין „ארענטליכען פאמיליען לעבען" פארטריבען פון איר די חרפה און חיענע האט אויסגעקליבען א צייט זיך דורך צו ריידען וועגען אלץ מיט איר געליבטען: זי האט איהם דערצעהלט איר גאנצע טרויעריגע געשיכטע פון אנהייב ביז סוף, איין ווארט ניט פארפעלט. דער קאמאשען-שטעפער האט אויפמערקזאם אויסגעהערט דיא גאנצע געשיכטע, נאכהער האט ער הערומגענומען זיין כלה אונד געזאגט:

דו ביסט איין ערליכעס קינד!... הער מיין פריינד, איך בין נאך איונגער מענש אבער איך האב זיך שוין גענוג אנגעזעהן אונד אנגעהערט זאכען אין דער וועלט. איך קען דיר ניט בעשולדיגען.

—נאך דער חתונה זייגען דיא יונגע פאר פאלק געקומען צו פארען אין N צו גאסט. חיענע האט געקויפט נייע שבתדיגע בגדים פאר'ן פאטער, שרהן, מיט וועלכען זיא איז נוט פריינד געווארען, האט זיא געהאלפען מיט געלט און איז אוועק געפארען, פאר'ן אוועק פאהרען האט זי געבעטען דעם פאטער, ער זאל זיין ביי זיי, נור ער האט זיך ענטזאגט:

— לאה האט מיר אויך געבעטען, נור כל זמן איך קען נאך שטעהן אויף די פיס וועל איך מיין ברויט אליין פאר דינען, אט אז איך וועל שוין ניט קענען... דענסטמאהל...

ער האט ניט דערעדט און האט נור א מאך געטאהן מיט'ן האנד.

ח.

א מלחמה איבער'ן דא[illegible]ען.

שמואל איז שוין דעם פערטען יאהר געווען א נאס-מענ' (אטרעגער), אויף זיין פנים איז שוין אויך גילעגען א חניפה-דיגע מינע וויא ביי אלע אנדערע נאס־מענשען-טראגער. אזא מינע איז אמאל געווען ביא דיא אידעשע קראטשמער, בעת דיא פוילישע פריצים פלעגען זייא רייסען דעם בארד. שמואל האט געמוזט חנופ'ן כדי מאן זאל עם בעסער נעמען ווי איין אנדר'ן. אפילו אט דעם שווערען שטיקעל ברויט, אויף וועלכען מאן הארעוועט וויא א פערד, מוז מען אויך אויס־בעטלען!... מיט זיין אייניקעל איז זיך שמואל פון אנפאנג בעגאנגען נוט, ער האט איהם גערופען „זוהנעלע" — „יתומיל". זלמן האט איהם אויך גערופען

זיידינקע

„זיידענקע" „טהייערינקער". זלמנס בעסטער נוטער פריינד איז געווען דער זיידע. זיינע חברים אין תלמוד תורה האט ער ניט איבעריגס ליב געהאט; דער בעסטער חבר קען איהם פארמאסערן פאר'ן רבי'ן, וועלכער וועט איהם אבשמייסען. און דער זיידע האט איהם נאך קיין מאל ניט געשלאגען, דעם זיידען דערצאהלט ער אלץ, וואס ער לערענט, אללע זיינע קינדערשע אינטערעסען. מיט עם פלענט ער זיך טהיילען זיין פרייד און צער.

נור אין איינינע צייטען הערום האט זייער פריינדשאפט אין גאנצען אויפגיהערט.

אמאל האט זיך זלמן שפעט פארשלאפען.

— שטעה אויף, — האט איהם דער זיידע געוועקט, — שטעה אויף דאוונען: עס איז שוין האלבער טאג!

דעם איינגעל האט זיך ניט געוועלט אראבקריכען פון ווארעמען אויווען.

שטעה אויף, נוי איינער!

— אט... אט באלד — רעדט זלמן פארשלאפענערהייד.

ניכער שוין! איך דארף שוין געהן אויפ'ן מארק און דיר אז מאן זאל נור לאזען שלאפען וועסט דו אזוי ביז נאכט אבשלאפען. שטעה אויף! עס איז שוין צייט צו געה'ן אין תלמוד תורה.

— איך שטעה אויף, איך שטעה אויף! —ווייגט דער פארשלאפענער זלמן.

עס געהט אריבער עטליכע מינוט.

—זעהסט? דער פויער איז נאך ניט אויפגעשטאנען, ער וארט, איך זאל אוועקגעהן, דער נאך וועט ער זיך קענען רוהיג שלאפען, נור איך וועל דאס דיר ניט לאזען, דו שטעהסט אויף צו ניט?!

שמואל קריכט אויפ'ן אויווען און שלעפט דעם אייניקעל מיט געוואלד אראב.

— דוכט זיך דאבנען איז ניט שווער, פארקערט, דאבנען איז א פער־גענינען! — ווארטשעט דער אלטער, — און ביי איהם איז דאס אלץ איינס ווי ערד גראבען, פאר וואס שטעה איך אויף פריה? פאר וואס דארף מאן מיר ניט וועקען דאבנען?

שמואל האט אין גאנצען פארגעסען, אז זלמן איז ערסט צעהן יאהר אלט און ער זעכציג יאהר.

— זלמן'ס ליבע צום זיידען ווערט אבגעקילט.

— וארט, איך וועל זיך מיט איהם אברעכענען, איך וועל שוין איהם מער קיין מאל ניט פאלגען, — קלערט דער אינגעל, בעת שמואל שרייט אויף איהם.

איין מאל איז זלמן אויפגעשטאנען שפעט, ער האט זיך געוואשען, געזאגט ברכה און אין אפאר מינוט הערום גענומען א שטיקעל ברויט.

— שא, וואס חאפסט דו זיך אזוי צו די ברויט? האסט דאך נאך ניט געדאבנט?! — האט שמואל געזאגט.

איך

איך וועל אויפעסען אַ שטיקעל ברויט, דער נאך וועל איך דאַבנען: איך וויל שרעקליך עסען.

וואס? פריער עסען? ניין ברודער, ביי מיר וועסט דו ניט עסען כל זמן דו וועסט ניט אָפּדאַבנען, געזעהען וואס פאַר אַ נייעס ער וויל מאַכען!

נו, וועל איך ניט דאַבנען!

ניין, דו וועסט יע דאַבנען! ביי מיר וועלען די קונצען ניט העלפען.

שטונדענלאַנג פלעגט גידויערין אַזעלכע מלחמות. שמואל פלעגט העריום-געהן פון געדולד און חאפּען שילטען דעם אייניקעל דערנאך אויך שלאָגען... מוסעלע פלעגט שטענדיג האַלטען פאַר'ן פאטער. נור אַמאָל פלעגט זיא רחמנות האָבען אויפ'ן אינגעל און פלעגט איהם געבען, וואס עס שטעלט זיך אָב פון בעל הבית טיש. ווען אַפּרעמדער פלעגט באַליידיגען זלמן, פלעגט דער זיידע מיט דער מומען, חאַטש זיי זיינען גיווען אויף אים אין כעס, זיך שטענדיג אָננעמען פאַר'ן אינגעל.

– פאַר וואס טשעפּעסט דו איהם? ביזט זיינער אַ טאַטע? האט זיך געפונען אַ נייער בעל הבית! ער האט גענוג אָהן דיר! דאס זעלבע זאָל ווער אויסריידען אַ שלעכט וואָרט אויף שמואלן אָדער מוסען, וועט זלמן זיין פיר זייא סטאָל און אייזען.

ווען דער אַלטער איז געווען נוט אויפגעלייגט, פלעגט ער אָנהויבען דער-צאַהלין דעם אייניקעל מעשיות פון גוטע יודען, שדים, למד וואָניקעס, וועגען משיח בן יוסף וועלכער האט באַשוואָרען אַ וואָלקען און איז אויף עם געפלויגען; זלמן פלעגט זיך ניט רירען פון אָרט און אויפמערקזאַם צוהערען, דערנאך פלעגט ער נעמען קושען דעם אַלטען.

נור דאך פלעגען זיך אַלץ אָפטער און אָפטער טרעפין אויך אַזעלכע סצענקעס:

– דו וועסט היינט געהן אין תלמוד תורה, אָדער מיר וועט אויסקומען דיר 100 מאָל דערמאַנען? – זאָגט שמואל.

– איך וועל ניט געהן! איך האב דאך אייך געזאָגט אַז איך וועל ניט געהן, עס איז היינט אַ גרויסער פראָסט און איך האָב ניט קיין שטיוועל.

– און אַזוי הערומלויפען קענסט דו אָהן שטיוועל? דאס איז דיר שוין ניט קאַלט? הא!

– נו נאַ דיר, הערומלויפען, וואו לויף איך דאס? זיך פערשטעה, איר ווילט, איך זאָל זיך פאַרקילען און שטאַרבען.

יע – יע איך וואָלט גרייליך געוואָלט דו זאָלסט שטאַרבען, וואס האסט דו זיך אָנגעלייגט אויף מיר? געה דיר צו דיין מאַמען! וואס ווילסט דו פון מיר! צוויי יאָר האָב איך דיר געקאָרמעט – גענוג פאַר מיר.

אַ הא, געהן צו דיא מאַמען? און פאַר וואס האט איר מיר גענומען? איר האט ניט געדאַרפט נעמען, און אַז איר האט גענומען דאַרפט איר האַלטען.

איך דאַרף? וואס בין איך דיינער, אַ טאַטע, וואס איך דאַרף? איך האב געוואָלט דיר מאַכען פאַר אַ מענשען – עס לוינט האָרעווען: איך וועל האָבען אַ קדיש. ווילסט ניט זיין קיין איד – טו ברעך דעם קאָרק, געה אין דער ערד.

דער וכוח האט זיך כמעט שטענדיג גיענדיגט מיט קלאָפּ.

– נו זאָג אַליין – פלעגט זיך מוסע העריינמישען מיט אַ ווייכען טאָן. פאַר וואס נעמסט דו דעם טאַטען הערוים די גיזונד? דוא זעהסט דאָך, אַ גאַנצען טאָג האָרעוועט ער מיט דיא לעצטע כחות, ער קומט אַהיים אַ פאַרמאַטערטער, אַ צו-בראָכענער פון די שווערע אַרבייט, לאָזט דו איהם נאָך ניט רוהען און טאַטשעסט איהם די האַרץ.

–איר זייט קיין מאָל ניט געגאַנגען אין חדר. פרובירט געהן–וועט איר זעהען. קומסט אין חדר, דער אַלטער חאַלעריעניק, דער מלמד, וואָרטשעט שוין חאָטש מאַן טשעפּעט איהם נאָר ניט, ער שמייסט אונז אַלע מינוט, און ער שמייסט ניט, ווייל ער איז אין כעס אויף אונז, נור גלאַט אַזוי, ער קלייבט פאַרגעניגען בעת שמייסען, אַזוי ווי ער וואָלט עסען אַ צוקערקע. ברענגסט אין חדר אַ צאַצקע איז אָדער ער פאַרוואַרפט איר אָדער ער נעמט צו פאַר זיך... פאַר וואס איז דאס? וואס אַרט דאס איהם? דאס איז דאך מיין צאַצקע! און לערנען לערינט ער אויך ניט: אָדער ער זיצט און שלאָפט, אָדער ער קראַצט די פוס. די ברויט וואס מאַן גיט פאַר דיא אינגלאַך, נעמט ער אויך זיך און אונז שלאָגט ער, אַז מיר בעטען ביי איהם. טו צו וואס וועל איך געהן אין חדר! דער רבי זאָל מיר דאָרטען שלאָגען בעזונדער און דער זיידע דא בעזונדער! דער אַלטער הונד שלאָגט אַלע קינדער!

– אָ, דו משומד! ער רופט איהם „הונד!“ – שרייט שמואל. – דו ביסט דיין פיאַטע ניט ווערט, יענער איז אַ איד וועלכע לערענט יום ולילה תורה, און דער ממזר רופט איהם „הונד!“

– יע, יע אַ הונד, אַ הונד! פאַר וואס שלאָגט ער אונז? וואס וויל ער פון אונז?

– אַזעלכע ממזרים ווי דו דאַרף מען לעבעדיגע בעגראָבען.

– נו איך וועל ניט געהן אין חדר – און ניגוג!

– ניין דו וועסט ביי מיר גיין! דו וועסט פלאַצען און וועסט געהן!

– גיט מיר אַוועק צו אַ בעל מלאָכה!

צו אַ בעל מלאָכה? זשוליק, קענסט דאך נאָך ניט דאַבנען! צו אַ בעל מלאָכה! ממזר!

זאָל איך אַזוי הערען שופר של משיח וויא איך וועל ניט געהן אין חדר! און אַסוף! שמואל פלעגט הערוים פון געדולד.

– נאַ דיר, דו וועסט ניט געהן! נאַ דיר „שופר של משיח“.

– אט נײן ! איהר מאנט מיר אפילו א טויט מאכען אונ איך װעל ניט געהן!

– נו װעסט דו בײא מיר אין שטוב ניט זײן. קײן נוי האדעװען װיל איך ניט, װ – װאן !

– איך דארף אײך ניט ! איך װעל אויסקומען אהן אײך !–האט דער אינגעל אין כעס געשריען.

– נו, נו, פאר װאס ניט ? ביסט גאנץ גערעכט ! איך װעל טאקי ניט דארפען דענסטמאל הארעװען אזוי פיעל, געה זיך, געה געזונדערהײט !

מיט די װערטער האט שמואל הערויס געשטופט דעם אײניקעל דורכן טיהר.

ט.

געמאכט צום גנב.

זלמן איז אװעק צו זײנעם א חדר־חבר. זײ זײנען עטליכע מאל צוזאמען געגאנגען איבער די הײזער, צו זאמען געפרובט גנבענען עפעל פון דיא װעגען. אויפען װעג איז בײא איהם אין קאפ אזא פלאן פארטיג געװארען:

– בײ טאג װעל איך מיט איהם געהן איבער די הײזער אונ בײא נאכט װעל איך נאכטיגען אויפ'ן גאס װאו עס איז געבען א קראם, איצטער איז ניט קאלט.

צװײ טעג האט ער אזוי געלעבט, אויפ'ן דריטען – האט איהם דערעסען: די עפעל זײנען געשמאק, אבער דער געהן איבער דיא הײזער האט איהם ניט איבערינס אבגענליקט, דער נאכטלאגער איז אויך ניט זעהר גוט געװען, דער הונגער האט עם געמאטערט, ער האט אפילו יע געגנבעט עטליכע עפעל נור עס האט עם ניט געגאלטען: מאן האט איהם געהאפט אונ גוט אנגעבראכען די בײנער.

– װאו זאל ער איצטער געהן ? צום זײדען ? אבער ער לעבט מיט איהם אזוי שלעכט ? צו דער מאמען ? איז זי דאך אװעק געפארען אין חארקאװ צו חיענען אין נאסט. ער האט זיך הערומגעשלעפט אונ געהונגערט נאך אײן טאג אונ פון אװענד איז ער געקומען צום זײדען.

– א – א ! געקאמען ! איהר האט גיזעהן ! יחוה־ה ? נו פאר װאס האסט דו זיך ניט געפונען קײן אנדער ארט ? דו דארפסט דאן מיר ניט !–האט איהם שמואל איבערגענומען.

װיא צארניג דעם אלטענס שטימע איז גיװען, האט זיך דאך אין איר גיהערט א פרעהליכער טאן. א דאנק גאט, דער אײניקעל האט זיך סוף כל סוף פארט אומגיקערט ! זלמן איז געשטאנען הערא בגעלאזען די קאפ אונ האט געשװיגען, נור זײן הארץ האט גיקאכט פון כעס.

– נו איצטער װעסט דוא שוין געהן אין חדר, אדער נאך אלץ ניט ?

איך

איך װעל געהן, האט זלמן שטיל געענטװערט.

אט אזוי רײד ! ביסט א װאהלער אינגעל, לערען מיט חשק, דאבען, נארעלע ! דיר װעט דאך זײן בעסער.

זלמן האט געשװיגען.

עטליכע טעג איז געװען שטיל, נור נאכהער האבען זיך װידער אנגעהויבען די אלטע געשיכטעס אונ װאס װײטער ערגער.

א מאל, צוקריגענדיג זיך מיט'ן זײדען אונ הערומװאלגערנדיג זיך עטליכע טעג אין שטאט, האט זלמן ניט גיװאוסט װאס צו טהאן: זיך אומקער'ן צום זײדען ? דאס קען אויף דער װעלט ניט זײן ! ער האט איהם אזוי אונערבארמיג געשלאגען, בײ זלמנ'ן אין הארצען איז ניט געבליבען קײן פונק ליעבע צו איהם, דארטען האט נור געקאכט אכעס פאר זײן צובראכענע קינדהײט.

דער הונגער האט דער װײל געטהאן זײן זאך. װאס זאל מען טאהן ? קײנער שטעלט דעם אינגעל ניט אויס קײן האנד צו העלפען, װעט ער אלײן אויסשטעלען דיא האנד, אבער ניט צו בעטלען !... ער איז צוגעגאנגען צו א טישעל אויף װעלכען עס האבען זיך פארקויפט קוכענס אונ האט פלינק אײנעם פון זײא הערא בגעחאפט.

אין א שעה 4 הערום האט זיך איהם װידער פארװאלט עסען. נור בײ דעם טישעל האט שוין די בעל הביתטע געהיט אונ האט די אויגען ניט הערא בגענומען פון די קוכענס.

ער איז צוגעגאנגען צו א קעלער, װאו מאן האט פארקויפט אײזען, שטריק אונ אנדערע קלײניגקײטען.

– װײזט מיר צוקער שטריקליך–האט ער גיבעטען דעם קרעמער – װײל ער האט גיװאוסט אז די שטריק ליגען אונטען.

דער קרעמער איז הערא ב אונטען, זלמן האט דערװײלע געהאפט א שלאסעל אונ האט עם ניך בעהאלטען אין בוזען ; נור פון אײלענעס האט ער אראפ געװארפען נאך עטליכע שלאסליך, װעלכע זײנען מיט א קלונג אראפגעפאלען אויף דער ערד. דער קרעמער האט זיך אבגעקערט, האט אקוק געטהאן אויבען אונ װעהענדיג דאס זלמן רוקט עפעס אין בוזען, איז ער מיט אײן שפרונג שוין געװען נעבען איהם.

– װײז אקארסט, אינגעל, װאס בעהאלסט דוא דארטען ?

אונ ער האט הערויסגעשלעפט בײא איהם פון בוזען דעם שלאס.

– איך ... האב געװעלט ... קויפען, װיפיעל ?....

דער קרעמער האט איהם גיגעבען אפאץ.

– נא דיר װאס דאס קאסט ! נא דיר נאך ! אט דו פאצוק אײנער ! אזא קלײנער אינגעל אונ לערענט זיך שוין גנבענען ! א !

זלמן

זלמן א בלייכער, א ערשראקענער האט זיך געריסען ביי איהם פון האנד.

– וואס שלאגט ער זיך! וואס ווילט איהר פון מיר? האט ער געוויינט. איך האב אקוק געטהאן דעם שלאס אונ ער זאגט אז איך האב איהם געוועלט גנבנען! לאזט אב!

– אבלאזען דיר? ווארט א ווייליגקע, האב גערולד, – האט דער קרעמער גערעדט.

עס האבען זיך אויפגעקליבען מענשען.

וואס איז דא גיוועז?

דער קרעמער האט דערצאהלט.

– ניין – האט זיך זלמן פארענטווערט – איך האב נור געוועלט א קוק טהאן דעם שלאס, אונ ער האט זיך שוין צוגעטשעפעט אז איך וויל עם גנבנען.

א-א? דאס איז ער? איך קען איהם דעם אינגעלע, איך האב עטליכע מאל באמערקט וויא ער האט זיך אלץ געריבען הערום דיא טישלאך!

– מאן דארף איהם אוועק פיהרען אין טשאסט, מאן זאל איהם דארטען דיא הויט העראבשינדען וועט ער ווייטער וויסען וויא צו גנבנען.

ביי זלמנען איז אריבער א קאלט איבער'ן לייב.

– אט, לאזט איהם אב, עס איז א רחמנות, א קינד! – האבען זיך עטליכע אנגענומען.

– ביי מיר איז דער שלאס גאר ניט אזויא טהייער, האט געזאגט דער קראמער; – נור אזא אינגעל, אז מאן זאל איהם אין גאנצען אבלאזען, וועט ער טאקי ווערען א גנב, איצטער לערנט ער זיך נאך – דארף מאן איהם אבלערנען, פאר איהם וועט דאס זיין א טובה, אז מאן וועט איהם נוט הערייגהאקען וועט ער אנווערען דעם חשק צו גנבנען.

איך האב ניט גע-גנבט האט זלמן געוויינט: דעם קרעמערס „טובה" איז איהם זעהר ניט געפעלען געווארען.

– אט וועלען מיר דאס באלד זעהן, – האט איינגעמישט איין אנדערער קרעמער מיט א גראבע בויך: – ער זאגט אז ער האט געוועלט קויפען שטריק מיט א שלאסיל, וועלען מיר זעהן: אויב ער האט געלד וועלען מיר איהם אבלאזען, אויב ניט, איז אין טשאסט! וואס זאגט איר אויף דעם? האט זיך דער גראבאטש געווענדעט צום עולם מיט א צופרידענעם שמייכעלע.

– ער איז גירעכט! זוכט ביי עם אין די קעשענעס!

די קרעמערליך וועלכע האבען ניט גיהאט סיי ווי וואס צו טהאן זיינען זעהר צופרידען געוועזען וואס עס האט זיך עפעס געמאכט צו פארברייגען א ווילע, אונ האבען געשפילט מיט זלמנן וויא א קאטץ מיט א מויז.

זיי האבען געזוכט אונ האבען קיין געלד ניט געפונען.

– נו וואו איז דיינע געלט? דוא האסט דאך גיוואלט קויפען? – האט דער גראבאטש געלאכט.

זלמן האט אנגעהויבען וויינען אונ בעטען זיך, מאן זאל איהם דעם מאהל אבלאזען, ער וועט שוין קיין מאל מער ניט גנבנען, נור זיין געבעט אונ זיינע שבועות האבען ניט געהאלפען. אמת, דאס רוב האבען געזאגט מאן זאל איהם אבלאזען, נור דער קראמער האט אלעמען אויפגעוויזען אז דאס איז פאר'ן אינגעל א טובה, אנב האט זיך דער ביא געטראפען א גאראדאוואי.

מאן האט זלמנען הערייגעשפארט אין פינסטער'ן חדר פון טשאסט, דארטען זיינען געוועזען ערשט געכאפטע גנבים, פיאניצעס אונ בעזפאסטפארטנע, גיזעהן האט ער קיינעם ניט, נור ער האט גיהערט זייערע הייזעריגע אבגעריסענע ווערטער מיט וועלכע זיי האבען אויסגעדריקט זייערע געפיהלען, ער האט זיי אויך געפילט: איינעמס פיס האבען זיך איינגעשפארט אין זיין פנים, דער אנדערער האט זיך הערויפגעלייגט אויף איהם, דער דריטער האט עם אויפגיקוועטשט דיא קניע, דער פערטער האט פארנומען צו זיך זיין רעכטע האנד. ענגשאפט, הונגער, א שרעקליכער עפוש, פינסטער הערום איהם אונ נאך א גרעסערע פינסטערניס ביא איהם אין הארצען. ער האט כשום אופן ניט גיקענט אנשלאפען ווערען. דאס אלץ האט אזוי צוגעשטיקט דעם ארעמען אונגליקליכען אינגעל, דאס ער האט ניט גיקענט ניט א קרעכץ טהאן, ניט אזיפץ טהאן זעכם שדים זעכם גזלנים אויף איין קינד!...

אויף מארגען האט מען זלמנען אבגעפיהרט אין פאליציע אונ פון דארטען האט מען איהם אין עטליכע טעג הערום ארויסגעלאזען א צו הרגטען, א צובראכענעם.

איין געדאנקען האט איהם געלעכערט דעם מח: אבצאהלען דעם קרעמער פאר זיין „טובה". ער וועט מיר געדיינקען! איך וועל עם אמאל אריין לאזען א שטיין אין קאפף אונ גנבנען וועל איך זיי אויף להכעים ניט אויפהערען... איצט וועל איך שוין זיך היטען נוט, שוין מער ניט זיין קיין נאר, ער האט זיך אויסגילערענט בעסער זיין ארבייט אונ האט פארפיהרט בעקאנטשאפט מיט חברה. ער האט געמוזט ערלערנען זיין ארבייט, ווייל קיין אנדער תורה האט ער ניט גיהאט.

י.

נִיט עֶרְגֶער פַאר אַנְדֶערֶע.

שָׂרָה אִיז הֶערוֹיסְגֶעפָאהְרֶען אִין הַארְקָאוו מִיט אִירֶע 2 קִינְדֶער: דָוִדְקֶע מִיט רִבְקָעלֶען, אוּנ הָאט דָארְטֶען גֶעאֶפֶּענְט אַ קְרֶעמֶעל פַאר אַ פָּאר הוּנְדֶערְט רוּבְּל. וואוּ הָאט זִיא גֶענוּמֶען אַזוֹיא פִיעֶל גֶעלְד?

יוֹסֵף אַבְרַאמָאוו הָאט אָנְגֶעגֶעבֶּען אוֹיף לֵייבֶּע בֶּערְקִין אִין סוֹד. דֶער פְּרָאצֶעס הָאט זִיךְ גֶעצוֹיגֶען 2 יָאהְר. בֶּערְקִינְס הָאבֶּען נִיט גֶעשְׁלָאפֶען, זֵיי הָאבֶּען גֶעדוּנְגֶען אַדְוָואַקָאטֶען, אָנְגֶעגֶעבֶּען אַפֶּעלְיַאצְיֶעס מִיט קַאסַאצְיֶעס אוּנ הָאבֶּען אָבְּגֶעצוֹיגֶען נָאךְ אַיָאהְר; נוּר סוֹף כָּל סוֹף הָאט כּוּר צוּגֶעמִשְׁפָּט אַז בֶּערְקִין זָאל בֶּעצָאהְלִין שָׂרָה'ן צְוַוייא הוּנְדֶערְט רוּבְּל.

וֶוענֶען זַלְמָנֶ'ן הָאט שָׂרָה נִיט נִיקְלֶערְט, דֶער אִינְגֶעל הָאדֶעוֶועט זִיךְ דָאךְ בַּיי אִיר פָּאטֶער אוּנ עֶר וֶועט אִיהְם גֶעוִוים מַאכֶען פַאר אַמֶענְשֶׁען, עֶר הָאט דָאךְ עֶפֶּעס אוֹיסְגֶעהָאדֶעוֶועט פִיעֶר טֶעכְטֶער אוּנ אַלֶע פִיעֶר זַיינֶען לַייטֶען גְלַייךְ. נִיט עֶרְגֶער פוּן אַנְדֶערֶע.

עֶנְדֶע